

Anul II 1944

24 August 1944

Nr. 11

ROMÂNIA LIBERĂ

Revista săptămânală a Partidului Comunist

23 AUGUST 1944

**RASTURNAREA REGIMULUI
HITLERIST DIN ROMANIA**

"România Liberă" prezintă de-a lungul
timpului regimul de teroare nazist care
a impus pe teritoriul românesc
regimul de teroare, împotriva națiunii din

Declarația Comitetului Central
al Partidului Comunist

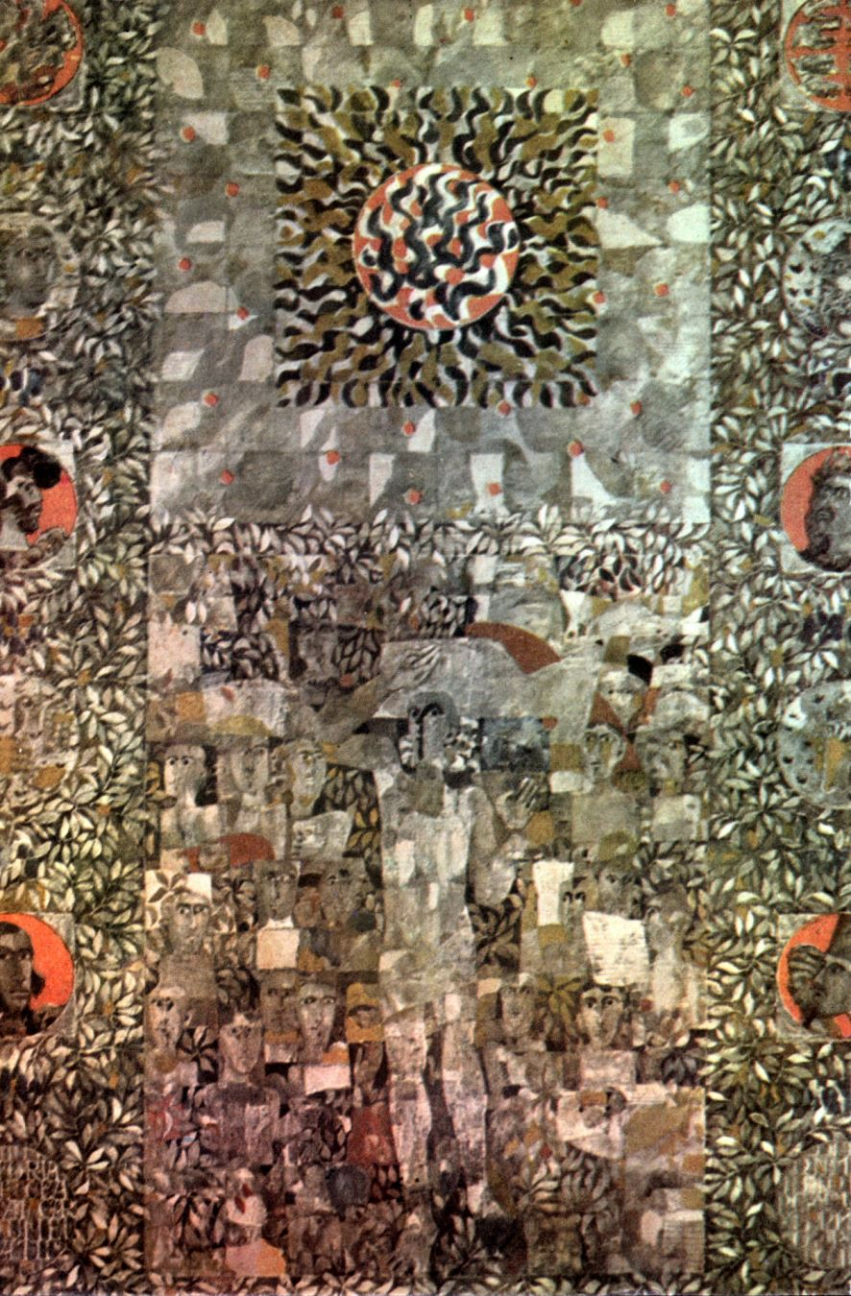
**DECLARAȚIA
GUVERNULUI**

Declarația Guvernului din 23 August 1944

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 8 (209) AUGUST 1984

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVIII
Nr. 8 (209)

august 1984

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

①

④

②

③

SUMAR

23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1984: 40 ANI DE LA
REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ,
ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

● Chintesența experienței noastre istorice: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	3
● Partidul — centrul vital al națiunii noastre socialiste: <i>Ion Mitrăn</i>	7
● Popor, progres, revoluție: <i>Ștefan Pascu</i>	10
● Corpul de comandă al oștirii române împotriva Germaniei naziste (III): <i>Ilie Ceaușescu</i>	15
● 70 de zile și 70 de nopți: <i>Valeriu Buduru, Marian Ștefan</i>	21
● „Expresia voinței întregului popor”: <i>George Zaharia</i>	29
● O zi pentru istorie: <i>Eugen Preda</i>	34
● 23 August 1944 în documente străine inedite: <i>Gh. Buzatu</i>	40
● „Comandamentele germane din București încercuite”: <i>Eugen Banlea</i>	46
● File de epopee: Concursul Magazin istoric, ediția 1984	49
● Istoria contemporană ne aparține tuturor: <i>Antoine Fleury</i> . (Elveția)...50 ● 1944-1945: Prăbușirea Reichului era, tot mai aproape: <i>A.S. Blank</i> ...51 ● Cărți sosite la redacție ...56 ● 1942. Arde Pacificul (II): <i>Gordon W. Prange</i> ...57 ● Poșta Magazin istoric...62	

COPERTELE NOASTRE

① 28 august 1944: după cinci zile și cinci nopți de lupte îndrăgite, ostașii români și luptătorii din formațiunile patriotice au înfruntat atacurile repetate ale hitleriștilor care urmăreau să pună stăpânire pe capitala țării. lichidând gruparea militară germană. Plini de bucurie și entuziasm, bucureștenii, asemenea întregului popor, salută epocala victorie. În partea de sus a imaginii, fașimilul primei pagini a ziarului *România liberă*, apărut după actul istoric înfăptuit la 23 August 1944

④ Un an mai târziu, la 23 august 1945, ostașii români, victorioși pe frontul de luptă împotriva Germaniei hitleriste, defilează pe sub Arcul de Triumf din capitala țării. Pe cele două coloane ale monumentului am încredințat date ce semnifică marea contribuție de sînge și de muncă pe care poporul nostru a dat-o în uriașă înclăstare împotriva fascismului (Montajul și policromizarea imaginilor de pe copertele 1 și 4 și de pe planșele din interiorul revistei aparțin redacției)

② Odă patriei. Tapiserie de V. Almășanu și Gh. Iacob

③ Căutori de țară. Fragment dintr-o pictură murală, ce se află în sala de festivități a Institutului de istorie „Nicolae Iorga” din București

Actul de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice, s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni. Bărbăția și abnegația neînfricată în fața dușmanului, încrederea neștrămutată în dreptatea cauzei și în biruință, dragostea nemărginită față de patrie, toate aceste înalte virtuți de care au dat dovadă înaintașii noștri în luptele duse de-a lungul veacurilor au căpătat o nouă strălucire.

NICOLAE CEAUȘESCU

CHINTESENȚA EXPERIENȚEI NOASTRE ISTORICE

ION POPESCU-PUȚURI

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, eveniment care — așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — „a pus capăt pentru totdeauna dictaturii militaro-fasciste, dar și

dominației imperialiste, și a deschis calea marilor transformări revoluționare din patria noastră, a trecerii puterii politice în mâinile clasei muncitoare în alianță cu țărănimea, intelectualitatea și celelalte forțe progresiste, a

transformării poporului nostru într-un popor stăpîn pe destinele sale, constructor conștient al socialismului, făuritor liber al propriului său viitor comunist". Iși are motivații adînci în mult milenara istorie a românilor.

23 August 1944 se așază firesc în șirul marilor momente ale devenirii noastre istorice, încununînd eforturile eroice ale atîtor generații de înaintași pentru asigurarea existenței și progresului națiunii noastre. Sinteză a unei strălucite și mult milenare existențe istorice, marele act revoluționar a dat, în același timp, o nouă expresie nepieritoare puteri a poporului nostru de a se ridica biruitor peste vitregia vremurilor, deschizînd României calea cuceririlor socialiste de astăzi, a ridicării națiunii noastre pe treptele civilizației socialiste.

Îubind pacea, dornici să trăiască în prietenie și colaborare, românii și-au dezvoltat legăturile lor cu celelalte popoare, mai apropiate sau mai îndepărtate, prin firea lor prietenoasă, prin ospitalitate și inteligență, prin blîndețea și hîrnicia lor. În decursul mult milenarei sale istorii, poporul nostru nu numai că și-a demonstrat vocația păcii, dar a dovedit că n-a nutrit niciodată gînduri hîrăpărețe față de pămînturile și bunurile altor popoare. S-a bătut însă, eroic pentru apărarea libertății și independenței patriei sale. În cele mai grele timpuri, înaintașii noștri și-au apărut cu mari sacrificii pămîntul țării, ființa etnică, valorile culturii materiale și spirituale, precum și dreptul sacru la existență liberă, ceea ce a asigurat perpetuarea neamului nostru, progresul său continuu pe aceste meleaguri. Stau mărturie în acest sens rezistența dîră opusă de neînfrîcții Dromichete, Burebista și Decebal în fața cîmpitorilor, forța de conservare în fața valurilor populațiilor migratoare, vitejia unor voievozi, precum Gelu, Glad, Menumorut în fața expansiunii regatului feudal ungar, marile bătălii purtate de renumiți domnitori și conducători de oști, ca Petru, Asan și Ioniță, Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mihai Viteazul, în timpul cărora țările române și-au apărut propria lor existență, constituind, în același timp, pavăză înaintată pentru popoarele din centrul și apusul Europei în fața tendințelor de cîmpire ale Imperiului otoman. Țările române, beneficiind de un statut de largă autonomie în relațiile cu Poarta, au fost în același timp pămînt ospitalier și sprijin pentru popoarele vecine în lupta lor de eliberare națională.

În ultimele două secole, în pofida faptului dureros că teritoriul românesc devenise terenul unor acerbe rivalități și confruntări între cele trei mari imperii vecine, țările române nu numai că au supraviețuit, dar și-au sporit eforturile pentru unirea lor într-o singură patrie și recucerirea deplinei lor independențe. Între unirea realizată de Mihai Viteazul și revoluțiile conduse de Horea (1784), Tudor Vladimirescu (1821) și aceea de

la 1848, apoi unirile din 1859 și 1918 și cele două războaie naționale ale românilor — din 1877-1878 și 1916-1918 — există o relație istorică atît de strînsă, încît ele nu pot fi înțelese decît ca momente ale unui și aceluiași proces prin care poporul român și-a definit personalitatea proprie în lume.

Victoria Revoluției de eliberare socială și națională din august 1944 se dă torește afirmării viguroase în viața social-politică a României moderne a mișcării revoluționare a proletariatului român, care, sub conducerea partidului său politic, aplicînd creator socialismul științific la realitățile social-economice, politice și culturale ale țării, și-a formulat, în fiecare etapă, un program realist, de luptă neînfrîcăt împotriva regimului nedrept al claselor exploatare, împotriva dominației economice și politice a marilor imperii, pentru dreptate socială, pentru apărarea intereselor fundamentale ale patriei, pentru socialism și fericirea întregului popor.

Epoca modernă a pus în fața poporului român sarcini deosebit de mari și spinoase, apărarea independenței și consolidarea ei ocupînd un loc central. Tocmai în atari împrejurări complexe, pline de greutăți, s-a vădit patriotismul profund al clasei muncitoare, al partidului său revoluționar. Continuatoare, pe o treaptă superioară, a glorioaselor tradiții de luptă ale poporului pentru apărarea dreptului său legitim la o viață liberă și independentă, într-o patrie unitară și suverană, mișcarea muncitorească din România a afirmat cu tărie, în peisajul vieții politice a societății românești o concepție înaintată, izvorâtă dintr-o temeinică analiză a realităților timpului, concepție pe care a promovat-o și susținut-o cu consecvență.

În pofida condițiilor grele în care și-a desfășurat activitatea, problemele apărării independenței și suveranității naționale au constituit un comandament de bază al întregii activități a partidului revoluționar al clasei muncitoare. Această concepție decurge, în mod firesc, din natura acestui partid — el însuși apărut ca o necesitate obiectivă adînc resimțită de societatea românească —, din sarcinile sale fundamentale. Orînduirea socialistă nu se construiește în mod abstract, ci practic. Pentru aceasta trebuie să existe patrie, să existe frontiere sigure, în cadrul cărora să se poată făuri noua societate. De asemenea, pentru ca lupta partidului revoluționar al clasei muncitoare pentru transformarea societății să fie încununată de succes, se impun cu stringență independența și suveranitatea patriei în care acționează partidul respectiv; altfel, doctrina despre construirea socialismului rămîne fără conținut, fără suport material. Iată de ce, în mod obiectiv, Partidul Comunist Român, de-a lungul întregii sale existențe, a pus pe un plan prioritar problema apărării independenței și suveranității naționale, a frontierelor în in-

9 mai 1977. La ieșirea de la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată centenarului cuceririi independenței depline de stat a României, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarăsa Elena Ceaușescu în Hora Unirii împreună cu cei mai tineri fii ai patriei

În p. 2-3: în același loc istoric în care în august 1944 bucureștenii salutau victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — o mare și vibrantă adunare populară consacrată aniversării a 130 ani de la revoluția din 1848 și a trei decenii de la naționalizarea principalelor mijloace de producție. Partidul celebrează cu venerație paginile de glorie și eroism înscrise de înaintașii noștri, aceste mari sărbători fiind, în același timp, un simbol al unității întregului nostru popor în jurul partidului, al conducătorului său iubit, tovarășul Nicolae Ceaușescu

teriorul cărora urma să se desfășoare întreaga sa operă revoluționară constructivă.

Trebuie spus că apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale, fiind o problemă vitală a României interbelice, a preocupat majoritatea covârșitoare a poporului român. Evenimentele din această perioadă — îndeosebi cele din deceniul patru, când fascismul italian și nazismul german, prin acțiunile lor revizionist-agresive, au pus sub semnul întrebării libertatea și independența popoarelor europene — ilustrează în chip grăitor faptul că, în spiritul tradiției noastre istorice, poporul român a dovedit aceeași solidaritate și hotărâre de a se apăra în fața atentatelor la existența sa.

A lupta împotriva pericolului nazist, a ideologiei hitleriste și a agenturii sale, Garda de fier, a dezvăluit conținutul nociv al nazismului, al planurilor sale de revizuire a frontierelor statelor — planuri ce treceau peste dreptul popoarelor asupra pământului stă-

pinit de ele din trecutul îndepărtat, peste dreptul de a-și apăra unitatea, suveranitatea și independența națională — însemna de fapt a mobiliza conștiința poporului pentru înțelegerea pericolului real și pentru necesitatea luptei hotărâte împotriva lui. Este incontestabil că ascensiunea fascismului pe plan internațional a fost întîrziată, cel puțin în unele țări, între care și România, datorită acțiunilor antifasciste de masă, luptei neînfricate a comuniștilor, patrioților, democraților.

A versiunea poporului nostru față de nazism, de ideologia și politica dictatului și forței are o profundă explicație istorică. Cînd, spre sfîrșitul secolului trecut, în România s-a pus problema unei opțiuni filozofice în rîndurile tineretului intelectual, acesta a îmbrățișat ideile socialiste, în primul rînd latura lor umanitaristă. Personalități dintre cele mai reprezentative ale culturii și științei românești moderne s-au adăpat la izvorul

filozofiei socialismului științific, al materialismului dialectic și istoric. Cu aceste idei nu le-a fost greu să vadă nocivitatea nazismului. Acești reprezentanți ai gândirii și creației românești nu și-au ascuns repulsia față de demonstrațiile naziste, transplantate de legionarii pe pământul României. Este, așadar, firesc ca atunci când se caută răspunsul la întrebarea: de ce poporul român a fost refractar nazismului? să se releve și rolul însemnat al gândirii și al mișcării socialiste românești, al partidului clasei muncitoare în istoria modernă a poporului român. În lumina acestor fapte, a existenței unui climat social-politic inoculat puternic cu ideile socialiste, umaniste, nu a fost întâmplător că tocmai partidele muncitorilor au depistat primele pericoluri nazist pentru existența popoarelor, pentru existența omului și au inițiat lupta împotriva lui.

Combaterea unui curent politic nu devine, desigur, o preocupare specială cât timp el se afirmă numai pe plan teoretic și este lipsit de forța necesară trecerii la punerea în practică a ideilor în cauză. Național-socialismul a reușit însă la alegerile din ianuarie 1933 să cucerească majoritatea voturilor, iar Adolf Hitler — care pînă atunci era privit de conștiința publică europeană ca o ciudățenie a vieții politice germane și prezentat mai mult în caricaturi —, a devenit cancelarul Germaniei. Această împrejurare nu mai putea rămîne doar o sursă de glume și caricaturi în presa europeană; ea trebuia să trezească vigilența cel puțin din partea celor care erau vizati de teoriile politice ale partidului venit la putere în Germania. Istoria, din păcate, a înregistrat o apatie cvasigenerală. Nu se cunoaște nici o luare de atitudine a vreunui guvern european care să fi exprimat cel puțin o stare de neliniște a doua zi după succesul electoral al nazismului în Germania, deși Hitler nu făcuse nici un secret din obiectivele politicii pe care o va duce după ce va veni la putere. Chiar mișcarea muncitorească internațională — absorbită de conflictele ei interne — nu a emis, pînă la Congresul VII al Internaționalei Comuniste din anul 1935, nici un document semnificativ în această privință.

Condițiile specifice din deceniul patru, legate de creșterea pericolului fascist, de amenințarea directă de către Germania nazistă a independenței și integrității statelor impuneau mai mult ca oricînd coalizarea tuturor forțelor care înțelegeau să se opună fascismului și pericolului agresiunii hitleriste, care devenise virful de lance al revizionismului european. În această situație istorică, constituirea în România, în 1933, a Comitetului Național Antifascist, la numai cîteva luni după venirea național-socialismului la putere în Germania, apare ca un fapt istoric de însemnătate europeană. Pentru mișcarea revoluționară din țara noastră, crearea Comitetului Național Antifas-

cist — din conducerea căruia se detașa în prim plan personalitatea proeminentă a militanților revoluționari, a patriotului înflăcărat Nicolae Ceaușescu, reprezentant strălucit al tineretului revoluționar, democrat — a constituit un pas deosebit de important pe calea făuririi unității de acțiune a clasei muncitoare, a făuririi frontului comun de luptă în vederea barării ascensiunii fascismului. Desfășurată sub semnul unei înalte viziuni revoluționare, activitatea dinamică și rodnică a tovarășului Nicolae Ceaușescu de combatere a fascismului hitlerist și a Gărzii de fier l-a situat în primele rînduri ale mișcării antifasciste românești, i-a atras admirația și prețuirea tineretului revoluționar, a muncitorimii, precum și a unor intelectuali de vază.

Lupta antifascistă a maselor populare din deceniul patru a îmbrăcat forma unor mari demonstrații și mitinguri de stradă care au culminat cu marea demonstrație antifascistă de la 1 Mai 1939. Organizată la mai puțin de două luni de la intrarea Germaniei hitleriste în Cehoslovacia, marea demonstrație a fost, cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „prima și poate printre cele mai importante demonstrații din Europa în acea perioadă, după invadarea de către hitleriști a Cehoslovaciei. Cînd în multe țări era o oarecare stare de așteptare, muncitorimea română sub conducerea comuniștilor, s-a ridicat și a demonstrat că nu trebuie să ne plecăm în fața fascismului, că trebuie să ridicăm steagul luptei și că, unită, muncitorimea, popoarele pot bara calea fascismului! Și dacă în 1939 popoarele ar fi acționat unite, hitlerismul nu ar fi dezlănțuit al doilea război mondial!”

Modul cum a fost organizată și dusă lupta antifascistă în perioada dinaintea și din timpul celui de-al doilea război mondial a constituit principalul examen pe care l-a susținut proletariatul din fiecare țară. Rezultatul acestui examen, în primul rînd evoluția luptei antifasciste și locul forțelor politice care au luptat împotriva hitlerismului în fiecare țară, a influențat în mare măsură configurația social-politică din unele state ale lumii din epoca postbelică. În mai multe țări, între care și România, partidele comuniste au avut asemenea rol în configurația forțelor social-politice antinaziste, încît ele au ocupat locul de frunte și aveau să cucerască puterea politică începînd din partea finală a celui de-al doilea război mondial.

Lupta antifascistă și antinazistă a ocupat un loc central în istoria poporului român în perioada dintre cele două războaie mondiale. Această luptă a continuat și în anii grei ai dominației hitleriste în România, culminînd cu strălucita victorie a Revoluției de eli-

(Continuare în p. 12)

rialistă, partidul s-a dovedit forța capabilă să ofere și să aplice, în strînsă unitate cu poporul din rîndurile căruia s-a născut și se regenerează mereu, soluții optime, realiste și clare pentru dezvoltarea economico-socială a patriei pe calea progresului și prosperității. Un asemenea rol s-a clădit și se întărește prin adevăratul întregului popor la idealurile și politica partidului, politică ce dă expresie voinței unanime a națiunii noastre socialiste.

Legitimitatea istorică a rolului conducător al Partidului Comunist Român, continuator al celor mai bune tradiții de luptă ale poporului pentru eliberare socială și națională, rezidă în faptul că a acționat și acționează ca exponent fidel al intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, ale maselor largi populare. El a militat și militează consecvent pentru progresul societății românești prin înnoirea sa radicală pe calea transformărilor revoluționare, pentru asigurarea deplinei independențe naționale și afirmarea activă a țării pe arena internațională. Consecrarea partidului nostru ca forță conducătoare a societății socialiste românești este rodul istoriei, partidul cucerindu-și încrederea și dragostea maselor, a poporului ca rezultat al slujirii fără preget a intereselor acestora, ale întregii națiuni, al aplicării creatoare a teoriei socialismului științific, al preocupării neabătute pentru ridicarea continuă a nivelului de trai material și spiritual al poporului și întărirea necontenită a independenței și suveranității țării.

În condițiile României, lupta revoluționară, trecerea la făurirea noii orînduiri înfățișează tabloul unor profunde transformări sociale, deplasări și regroupări de forțe politice care au dus, pas cu pas, etapă cu etapă, la cristalizarea formulei politice a partidului unic al clasei muncitoare, a căruia linie revoluționară strategică și tactică poartă amprenta realităților românești. Dinamica interioară a procesului revoluționar din țara noastră a avut drept ax central tendința spre unificarea forțelor progresiste, efortul conștient pentru înfăptuirea unității politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare. Făurirea, în procesul revoluționar, în februarie 1948, a partidului unic al clasei muncitoare răspundea unei necesități istorice și sociale, uneia din problemele de bază ale revoluției și construcției socialiste în România. Prin multiplele sale consecințe, un asemenea act politic de rezonanță istorică devenea unul din momentele cruciale ale înaintării pe calea revoluției și construcției socialiste, factorul care a asigurat clasei muncitoare condițiile organizatorice și politice pentru a-și putea îndeplini înalta misiune de clasă conducătoare a societății în opera de edificare a noii orînduiri. În condițiile țării noastre, „retorta” procesului istoric revoluționar, „distilind” opțiunile ideologice și relațiile politice, a modelat fizionomia și personalitatea partidu-

lui comunist ca forță de esență autentic revoluționară și patriotică, exponent al intereselor poporului român, arhitectul prezentului și viitorului său prosper, detașament activ al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, militant pentru afirmarea reală a solidarității acestora.

istoricele cuceriri ale revoluției și construcției socialiste în țara noastră sînt rodul strategiei partidului comunist, al capacității sale de a aplica în mod creator, iar prin aceasta original, legitițiile generale la condițiile concrete ale țării, de a uni și organiza rațional eforturile întregului popor în lupta grea, complexă, nu lipsită de contradicții și dificultăți, de făurire a noii orînduiri, ținînd seama, desigur, de posibilitățile și condițiile interne și internaționale.

Procesul istoric al revoluției și construcției socialiste a consacrat și confirmat rolul partidului, a validat, ca pe o convingere intimă a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ca expresie a idealurilor și conștiinței lor, înalta vocație umanistă a politicii de edificare a noii orînduiri. Funcția social-politică a partidului de centru vital al întregii noastre societăți s-a afirmat ca atribut esențial și legitim în condițiile în care puterea politică se realizează ca adevărată suveranitate a poporului, ca mod de afirmare a capacității constructive a unei națiuni socialiste libere și independente.

Fiecare treaptă pe drumul edificării noii orînduiri a sudat tot mai puternic unitatea națiunii în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În procesul revoluției și construcției socialiste, ca urmare a transformărilor calitative profunde în toate domeniile — în economie, în structura de clasă, în sistemul politic, în cultură și ideologie —, s-a încheiat și dezvoltat, ca o forță motrice a progresului istoric, unitatea socialistă a întregului nostru popor. Factorul catalizator al uriașei energii sociale ce o degajă această nouă și puternică unitate îl constituie partidul comunist — unitatea sa de concepție și de acțiune. Condușă de partid, opera constructivă a poporului român se înscrie pe traiectoria unei ample perspective istorice de înaintare spre comunism, sub impulsul cutezanței revoluționare fondate pe clarviziune și realism, a spiritului novator însoțit de exigența rigurozității științifice.

Plecînd de la tezele socialismului științific privind rolul partidului clasei muncitoare, ca forță politică conducătoare a societății, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că „partidul reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care radiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orînduirii socialiste. La rîndul său, partidul se regenerează continuu sub impulsul puternicelor fascicule de energie și lumină ce se îndreaptă con-

tinuu spre el din rîndul națiunii noastre socialiste. Putem spune că partidul comunist îndeplinește rolul de centru vital al întregului nostru sistem social”.

În anii construcției socialiste, îndeosebi după Congresul IX, partidul a desfășurat o vastă și fecundă activitate de elaborare științifică a măsurilor și soluțiilor necesare mersului înainte, de organizare și mobilizare a forțelor poporului în direcția dezvoltării armonioase a forțelor de producție pe baza modernizării industriei și agriculturii, a adîncirii democrației socialiste și participării maselor la întreaga viață socială. Pe parcursul unei rodnice perioade a istoriei patriei, ce se constituie într-un măreț arc peste timp, energiile creatoare ale poporului român s-au transformat și se transformă, în continuare, prin înfăptuirea programului partidului, a hotărîrilor Congresului XII, în prestigioase realizări în industrie, în agricultură, în învățămînt, în viața spirituală, în toate domeniile vieții economico-sociale.

Rolul partidului de forță politică conducătoare în societatea socialistă românească s-a afirmat mereu cu mai multă putere, pe măsura dezvoltării în amploare și adîncime a operei de edificare a noii orînduirii. Sesizarea tendințelor dezvoltării societății socialiste în întreaga lor complexitate, stabilirea, pe această bază, a obiectivelor fiecărei etape istorice, organizarea și conducerea maselor pe drumul progresului, transformarea în realitate, prin muncă și luptă revoluționară, a marilor posibilități de care dispune socialismul sînt strîns legate de existența și acțiunea dinamică a partidului revoluționar al clasei muncitoare. Practica noastră socială, munca

productivă, activitatea politică și ideologică au confirmat întru totul teoria revoluționară a socialismului științific cu privire la rolul de conducător politic al partidului clasei muncitoare în revoluția și construcția socialistă.

Desfășurînd o vastă activitate de elaborare științifică a măsurilor și soluțiilor necesare mersului înainte, de organizare și mobilizare a forțelor națiunii în înfăptuirea obiectivelor actualului stadiu al construcției socialiste, pregătindu-se pentru cel de-al XIII-lea Congres al său, partidul își exercită efectiv rolul de conducător politic în toate sferele vieții sociale, de la producția de bunuri materiale la activitatea ideologico-educativă, de la perfecționarea relațiilor sociale la viața științifică, artistică și culturală, în toate unitățile și colectivele de oameni ai muncii. Experiența socială, în continuă îmbogățire, arată că rolul conducător al partidului nostru se realizează în totalitatea componentelor acestei funcții, relevă unitatea organică, indisolubilă dintre elaborarea liniei politice generale, acțiunea politico-organizatorică pentru aplicarea acesteia, permanenta situare a cadrelor, a membrilor partidului în miezul vieții și desfășurarea programatică a unei vaste activități ideologice, militante, revoluționare.

Acum, cînd întîmpină gloriosul jubileu al zilei de 23 August, poporul român privește cu mîndrie marile înfăptuiri care conturează imaginea istoriei noi a patriei, o istorie ce probează adevărul fundamental că partidul și poporul sînt autorii măreței opere de edificare a României socialiste, că unitatea întregului nostru popor în jurul partidului, al tovarășului Nicolae Ceaușescu, reprezintă garanția sigură a ridicării țării noastre pe cele mai înalte trepte de progres și civilizație.

POPOR, PROGRES, REVOLUȚIE

Acad. ȘTEFAN PASCU

Popor, progres, revoluție: trei noțiuni care se întrepătrund, care se condiționează, care se completează. Fie că înțelegem prin popor o categorie istorică, o colectivitate istoricește constituită pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății, fie că socotim revoluția transformare calitativă a societății, iar progresul ridicare pe o scară superioară a modului de viață. Fiecare și toate aceste mutații sînt opera omului, „măsura tuturor lucrurilor”, cum îl caracterizau filozofii antici, pe care învățatul domn Neagoe Basarab îl socotea „biruitor tuturor faptelor sale cîte sînt sub cer”, și despre care alt mai mare învățat român, Dimitrie Cantemir, spunea că omul „nu rob, ci stăpîn al lumii a fost lăsat;

de aceea omul se cuvine să stăpînească lumea și nu lumea să stăpînească omul”.

Omul colectivitate, constituit în categoria istorică de popor, înseamnă totalitatea oamenilor de aceeași origine, vorbind aceeași limbă, locuind același teritoriu, nutrirnd aceleași aspirații și aceleași idealuri, avînd o conștiință de sine clară. Poporul român — de la formarea sa ca o entitate etno-lingvistică și etno-culturală deosebită de alte etnii — a fost conștient de misiunea sa istorică „în această parte a lumii”, a fost „un factor de progres și de civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte, pe calea unei vieți mai bune” cum atît de just, de adevărat și de frumos îl caracterizează tovarășul Nicolae Ceaușescu,

La cea de-a 40-a aniversare a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, poporul român se prezintă cu victorii istorice în toate domeniile de activitate. Dintr-o țară agrară slab dezvoltată, România s-a transformat într-un stat industrial-agrar cu o industrie puternică, modernă, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. Rod al politicii de industrializare este și această nouă și modernă platformă a Combinatului siderurgic Călan, județul Hunedoara

Noua istorie a țării a dat chip nou orașelor și satelor. Iată o imagine din municipiul Roman de astăzi, altădată un oraș modest de provincie, imagine pe care o putem întâlni în altele și altele locuri din România socialistă

secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România. Se cuprinde în această judecată superioară raportul intrinsec între poporul român și progresul societății românești, respectiv dezvoltarea ascendentă, înaintarea neîntreruptă de la inferior la superior în toate domeniile vieții sociale: social-economic, social-politic, cultural, tehnico-științific. De-a lungul istoriei și cu deosebire în societatea socialistă. În societatea socialistă multilateral dezvoltată din România, când progresul investește caracter revoluționar.

Proces legitim și necesar, revoluția socialistă, condusă cu consecvență revoluționară de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, înseamnă transformarea calitativă radicală a societății românești, ca rezultat al luptei clasei muncitoare și a aliaților săi a tuturor forțelor progresiste, a maselor populare, care în perioadele revoluționare dobândesc o însemnată deosebită, susținute de ideile noi. În România socialistă realizarea progresului social constituie unul din telurile primordiale ale partidului, ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, neîntrecutul arhitect revoluționar al României noi.

Conștiința de sine a poporului român, eliberat de piedicile puse în calea progresului său social de orînduirile nedrepte și de dominațiile străine, stăpîn deplin pe destinele sale, își făurește viața liberă și independentă așa cum au visat-o vrednicii săi înaintași, care s-au afirmat în condiții grele de muncă și de luptă. „S-ar putea spune — afirmă cu deplină îndreptățire președintele țării — că nu există palmă de pămînt care să nu fi fost

udată de lacrimile și singele moșilor și strămoșilor noștri în luptele pentru libertate și neîntinare, pentru progres economic și social”. Lacrimi și sînge care au constituit fermentul ce a sudat cu tărie veșnică indestructibilă contopire a oamenilor cu pămîntul, cu solul. În asemenea măsură încît „în cele mai grele timpuri — cum subliniază secretarul general al partidului —, înaintașii nu și-au părăsit pămîntul unde s-au născut, ci, înfrățindu-se cu el, cu munții și cîmpiile, cu riurile și codrii jalnici, au rămas neclintîți pe aceste meleaguri, apărîndu-și ființa, dreptul la existență liberă”. Au rămas drepti și demni pentru a-și onora misiunea și a-și îndeplini destinul de apărători ai civilizației aici, la Dunărea de Jos. Căci, într-adevăr, poporul român a fost un factor de progres în această parte a lumii, care a contribuit în chip superior la dezvoltarea societății, la edificarea unei vieți mai bune și mai drepte.

Păstrînd și dezvoltînd marile virtuți moștenite de la înaintași, poporul român le-a conferit, în epoca revoluției socialiste, dimensiuni noi, pe măsura cerințelor unei societăți superioare din toate punctele de vedere. Făurindu-și istoria, descătușată de toate tarele societăților exploatare, poporul român, liber și stăpîn pe propria-i soartă, construiește, într-un elan revoluționar impresionant, o țară nouă și o societate nouă, fără clase antagoniste și deci fără exploatare. În locul acestora, socialismul a așezat, drept temelie trainică a noii societăți, colaborarea și unitatea dintre clase, categorii și pături sociale, și,

ca urmare, a făcut posibilă omogenizarea societății, dezvoltarea sa armonioasă.

Pentru ca aceste mari cuceriri să progreseze fără încetare, să se realizeze alte mutații revoluționare, adâncirea conștiinței socialiste este o necesitate absolută. Sporește în măsură tot mai mare rolul convingerilor ca argumente științifice izvorite din dorința și conștiința oamenilor cu privire la îndatorirea lor de a contribui la progresul societății, și ca urmare, la bunăstarea materială și spirituală. Apelul repetat al secretarului general al partidului, președintele țării la conștiința oamenilor muncii, la formarea convingerilor puternice cu privire la mersul ascendent al socialismului, la mutațiile revoluționare pe care acesta le implică drept necesitate a progresului, a dezvoltării sale fără oprire, izvorăște din cunoașterea științifică a legilor de dezvoltare a societății socialiste în mersul său spre comunism. Dar argumentele de natură emoțională, față de care oamenii manifestă o anumită sensibilitate, se cuvin întregite cu responsabilitatea civică, totodată științifică. Știința și conștiința oamenilor societății socialiste se cuvin să fie într-un echilibru armonios și într-o armonie echilibrată, să se interfereze la fiecare pas, în fiecare acțiune, în fiecare realizare de valoare, iarăși materială și spirituală. Numai așa, experiența generațiilor ce construiesc socialismul în România, va îmbogăți cu creații de neprețuit moștenirea, de asemenea de valoare, a generațiilor dinainte. Se realizează, astfel, în mod logic și logic legătură dintre trecut și prezent, temei puternic al dezvoltării viitoare. Tradiție și experiență, cele două componente și totodată condiții de bază ale progresului unei societăți în general, a societății noastre socialiste, de asemenea.

Se realizează, în acest chip, valența fundamentală a societății românești în plin progres revoluționar, educația patriotică și internaționalistă a oamenilor, de dragoste față de propria țară și propriul popor, respectul față de alte țări și popoare, temeinicind puncte trănice pentru cooperarea acestora spre progresul lor în condiții de liniște creatoare, de pace și fructuoasă colaborare. Mai cu seamă în aceste vremuri deloc liniștite, deloc pașnice, deloc senine, lupta neobosită a tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru pace și o lume mai dreaptă și mai bună, luptă din care marele bărbat al lumii contemporane și-a făurit un crez de viață și din care izvorăsc îndemnurile sale de fiecare zi, de fiecare ceas, îndemnuri ce au valoarea adevărilor axiomatiche: omeneirea e imperios datore „să desprindă din uriașă comoară de experiență acumulată de-a lungul mileniilor și să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare cu învățăminte și concluzii pentru mersul înainte al popoarelor pe calea civilizației, pentru progresul și pacea întregii umanități”.

CHINTESENȚA EXPERIENȚEI NOASTRE ISTORICE

(Urmare din p. 6)

berare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. La originea acestei atitudini s-au aflat experiența istorică a poporului, pregătirea și prevenirea lui asupra esenței pericolului nazismului de către forțele politice patriotice, în primul rând de către partidul clasei muncitoare. Participarea armatei române la război împotriva Germaniei hitleriste, începând de la 23 august 1944 și până la înfrângerea definitivă a acesteia, la 9 mai 1945, a exprimat, în forma cea mai înaltă, atitudinea consecvent antihitleristă a poporului român.

Prin victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, poporul român și-a adus o importantă contribuție la prăbușirea frontului hitlerist în Balcani, la grăbirea înfrângerii depline a Germaniei. Prin nenumeratele fapte de vitejie și înalt eroism, poporul român a demonstrat că aspirația sa vitală, țelul său suprem erau lichidarea fascismului — cel mai mare dușman al libertății și independenței popoarelor, al civilizației umane — asigurarea independenței patriei, dreptul la dezvoltare liberă. Fixind locul și importanța revoluției din august 1944 în cadrul evoluției generale istorice a poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că ea „a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rândul națiunilor lumii. Înfăptuirea insurecției a marcat începutul unor ample mișcări sociale ale maselor largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, conduse de partidul comunist, pentru transformarea revoluționară a societății românești”.

Necesitatea regenerării societății, evidențiată încă din primele momente ale evenimentelor declanșate în august 1944, a impus Partidul Comunist Român în prim-planul vieții social-politice și economice a țării, sub conducerea lui, poporul român străbătând cea mai glorioasă epocă din întreaga sa existență istorică. În perioada, istoricește scurtă, care a urmat revoluției din august 1944, s-a realizat cea mai măreață operă materială și spirituală a civilizației românești, prin ale cărei dimensiuni și implicații, relevante deosebi de dinamica dezvoltării multilaterale din ultimele două decenii, România s-a înscris ferm și sigur pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism.

În timpul dictaturii militar-fasciste, al războiului dus de reacțiunea română alături de Germania hileristă împotriva Uniunii Sovietice s-a dezvoltat și s-a întărit unitatea de luptă a clasei muncitoare, s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc, care a constituit cheazăia desfășurării cu succes a luptelor împotriva fascismului și războiului, s-a dezvoltat alianța și colaborarea cu alte forțe democratice și naționale, inclusiv cu o parte importantă a armatei. Aceasta a creat condițiile victoriei, la 23 August 1944, a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, a creat condițiile lichidării dominației imperialiste și a deschis calea transformărilor revoluționare din România.

În realizarea cu succes a actului istoric de la 23 August, un rol important au avut și condițiile internaționale favorabile, îndeosebi victoriile împotriva Germaniei hileriste obținute de armatele sovietice, de celelalte forțe ale coaliției antihileriste, cît și de popoarele europene, care și-au intensificat lupta împotriva ocupației și dominației hileriste.

NICOLAE CEAUȘESCU

MEMORABILA VARĂ

Români! Pacea, pe care întreaga națiune o dorește, trebuie cucerită prin lupta poporului... Muncitorimea organizată, unită de la comuniști la social-democrați — cheamă întreaga clasă muncitoare, toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoarea politică, credința religioasă și apartenența socială, la luptă hotărâtă... Pentru o Românie liberă, democratică și independentă”.

Este glasul muncitorimii unite în Frontul Unic Muncitoresc. Un glas ce răsună cu deosebită forță și claritate în aceste momente de cumpănă pentru cursul istoriei românești.

Sîntem în zilele frământatului an 1944. Al patrulea an de cînd România se află sub apăsarea dictaturii militaro-fasciste și al treilea de cînd, împotriva voinței ei, i-a fost impus războiul antisovietic dezlănțuit de Germania hitleristă. Doliul a pătruns în nenumărate și nenumărate case. Avuția națională era pradă jafului hitlerist și distrugerilor războiului. Începînd din martie, frontul a pătruns și pe pămîntul țării noastre și, în cîteva luni, poate chiar săptămîni, întreg teritoriul României se poate transforma în unul din cele mai pustitoare teatre de război. Cu fiecare zi care trece se deschide tot mai înfricoșătoare prăpastia în care dictatura militaro-fascistă — legîndu-și soarta de aceea a dictaturii hitleriste — împinge țara. Mersul evenimentelor arată că foarte curînd în istoria României va bate un ceas hotărîtor.

Care este soluția? Una singură. Aceea preconizată și promovată cu o deosebită tenacitate de Partidul Comunist Român: răsturnarea — pe cale revoluționară, prin acțiunea unită a tuturor forțelor patriotice, naționale, antihitleriste, coalizate pe o platformă comună de acțiune — a guvernului antonescian, ieșirea României din războiul hitlerist, lichidarea dominației germane asupra țării și alăturarea poporului român la coaliția antihitleristă.

Cum am avut prilejul să relevăm pe larg, în repetate rînduri, în paginile revistei noastre, inclusiv în ultimele numere¹, încă din 1933, la scurt timp după acapararea puterii de către Hitler în Germania, Partidul Comunist Român a sesizat grava primejdie pe care fascismul o reprezenta pentru țara noastră și s-a situat în fruntea luptei împotriva acestei primejdii, pentru apărarea independenței și suveranității naționale. Împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea intereselor vitale ale țării, comuniștii au desfășurat o activitate îndelungată și multiplă, punînd în centrul preocupărilor unirea tuturor forțelor naționale într-un singur front de luptă. Etapă de etapă, ei au știut să găsească formele de organizare și acțiune care să exprime voința și hotărîrea poporului român de a se opune fascismului și războiului și de a aduce pe aceeași platformă de alianțe politice toate forțele patriotice, antifasciste. Este meritul nepieritor al partidului comunist că August 1944, acel ceas de răscruce în istoria României, a găsit toate forțele patriotice, naționale, antihitleriste ale țării — de la clasa muncitoare și partidele muncitorești, de la armată pînă la rege și la cercurile din jurul său — într-un singur front de alianțe politice, front care a asigurat reușita epocalor evenimente care au avut loc atunci.

Victoria forțelor patriotice, antifasciste în august 1944 a confirmat deplina justețe a acestei poziții, faptul că salvarea țării de la catastrofa în care era împinsă de dictatura militaro-fascistă, scoaterea din alianța cu Germania și din războiul hitlerist s-au putut realiza prin efortul istoric al poporului român, prin forțele țării care au știut să-și desfășoare acțiunea istorică ținînd seama de condițiile internaționale favorabile ale ofensivelor armatelor sovietice ce duceau greu luptei antihitleriste, ale operațiilor de anvergură ale celorlalte puteri ale coaliției Națiunilor Unite, ale luptei popoarelor împotriva dominației fasciste.

În continuarea evocărilor privind activitatea eroică pe care partidul comunist a desfășurat-o, în fruntea poporului român, împotriva fascismului, pentru unirea într-un front de luptă a tuturor forțelor revoluționare, progresiste și patriotice antinaziste, încercăm să reconstituim, în paginile care urmează, pe baza mărturiilor de epocă — presă, documente de arhivă, pagini memorialistice, unele din ele inedite sau mai puțin cunoscute — cîteva momente din perioada cea mai fierbîntă a acestei activități, memorabila vară a anului 1944, cînd a fost definitivat — pînă în cel mai mic detaliu — planul de acțiune și a fost înfăptuită, prin voința întregului popor, marea revoluție care avea să schimbe în mod radical viața țării și a poporului român.

Dar să urmărim mai întîi ultima parte a studiului² despre evoluția pe care a cunoscut-o atitudinea corpului de comandă al oștirii române față de Germania nazistă, de la reacții vehemente de protest pînă la participarea, alături de celelalte forțe patriotice, sub conducerea Partidului Comunist Român, la pregătirea și înfăptuirea revoluției din august 1944.

¹ Magazin istoric, nr. 5-7/1984.

² Primele două părți ale acestui studiu în Magazin istoric, nr. 6 și 7/1984.

Armata răspunde chemării patriei

CORPUL DE COMANDĂ AL OȘTIRII ROMÂNE ÎMPOTRIVA GERMANIEI NAZISTE (III)

General-locotenent ILIE CEAUȘESCU,
doctor în istorie

În condițiile în care masele muncitoare — sub conducerea Partidului Comunist Român — se ridicau cu tot mai multă hotărâre împotriva războiului, a dominației Germaniei hitleriste și a dictaturii antonesciene, la nivelul organelor superioare de comandă ale armatei relațiile româno-germane înregistrau momente de adevărată confruntare, de conflicte deschise. Aceste conflicte erau generate în principal de neconcordanța dintre pozițiile pe care se situau cadrele superioare de comandă române și cele germane în raport cu războiul în care erau angajate, de natura și condițiile concrete ale „colaborării”. Declanșarea contraofensivei sovietice, la 19 noiembrie 1942, înfringerea unităților române dispuse în secțiile de izbire și încercuirea grupărilor germane angajate în luptele de la Stalingrad au amplificat vechile animozități dintre trupele române și cele germane. Astfel, dacă rolul fixat de comandamentele germane trupelor române a trezit, încă înainte de declanșarea contraofensivei sovietice, reacții vehemente de protest din partea comandanților de mari unități și a Marelui Stat Major român (M.St.M.) și chiar a unor colaboratori apropiați ai dictatorului Antonescu, desfășurarea evenimen-

telor pe front după 19 noiembrie 1942 a determinat forurile superioare de comandă românești să treacă la acțiuni care, încălcând ordinele germane, vizau salvarea armatelor române de la nimicirea lor totală.

Angajate pe fronturi ce depășeau cu mult capacitatea lor de acoperire, lipsite de armament, cele două armate române — 3 și 4 — se găseau într-o situație ce se prefigura dezastuoasă.

Cu două zile înaintea declanșării ofensivei sovietice, Mihai Antonescu i-a convocat pe Killinger, generalul Alfred Gerstenberg și colonelul Spalke comunicându-le că, dată fiind situația celor două armate române, „ar fi nedemn de noi pentru ca să lăsăm ca armata să se plardă și încă nu prin luptă, ci prin lipsă de grijă sau pierderea încrederii în puterile ei. Condițiile de inferioritate în care se găsește mai ales Armata 4, dificultățile de aprovizionare și de echipament ale armatelor sînt atît de grele, încît mărturisesc că mă simt dator să fac o intervenție politică... Așa cum m-am condus întotdeauna, sînt neliniștit pentru această armată. Condițiile de inferioritate în care este pusă trebuie să înceteze, pentru că pentru ea vor veni vremuri grele”.

M.St.M. ordonă retragerea

Încercînd să oprească aplicarea măsurilor inițiate de comandamentele române după

înfringerea de la Stalingrad, măsuri ce vizau degajarea organizată a marilor unități de pe front, hitleristii au trecut la represalii, înlocuind comandanții români (cazul generalului G. Arbore, șeful de stat major al Armatei 3, ori

al generalului Stavrescu, comandantul Diviziei 14 infanterie). La 23 noiembrie 1942, generalul Haufler, șeful Misiunii militare germane din România, acuza pe șeful M.St.M. că, fără a avea acordul părții germane, a co-

municat, încă din 21 noiembrie, grupului de armată aflat sub comanda generalului Lascăr „să facă toate pregătirile pentru a ieși din încercuire și pentru a se îndrepta spre sud. Această înștiințare este posibil că a însoțit trupele generalului Lascăr mai mult pentru un marș spre sud decât pentru o rezistență necondiționată... Am încheiat convorbirea — relata Hauffe — prin aceea că încă o dată am rugat insistent... să se oprească mișcările de retragere ale unităților române...”

Da? ordinele de operații ale armatelor 3 și 4 române, precum și rapoartele înaintate de comandantii de mari unități conținând propuneri de retragere au găsit o largă audiență și sprijin la Marele Cartier General Regal Român (M.C.G.R.). La 26 noiembrie, șeful Secției III din M.C.G.R. aprecia că „restul armatei române, constituit din restul marilor unități distruse, trebuie retras și trimis în țară pentru a fi salvat de la distrugere totală”. Încălcând înțelegerile convenite de Antonescu cu partea germană, M.C.G.R. a trimis ofițeri speciali la comandamentele marilor unități, cu misiunea de a coordona eforturile pentru retragerea trupelor. La 11 decembrie 1942, șeful de stat major al Misiunii militare germane din România se adresa M.C.G.R. protestând și cerind respectarea relațiilor de subordonare stabilite: „De repetate ori s-au produs incidente între comandamentele germane și române, provenind din faptul că comandamentele germane nu aveau cunoștință de ordinele primite de m[arile] u[nități] române, subordonate lor, de la Marele Cartier General Regal Român”. Pentru a evita astfel de incidente, Misiunea militară germană propunea ca M.C.G.R. să facă cunoscut și comandamentelor germane ordinele date de marile unități române subordonate acestora.

Realitatea a fost că ordinele M.St.M. s-au executat de comandamentele românești care, încălcând dispozițiile eșaloane-

lor superioare germane, au folosit fiecare prilej pentru retragerea trupelor și trimiterea lor în afara zonelor de luptă. În acest sens, ofițerul german de legătură pe lângă Armata 4 raporta: „Trebuie spus fără ocol că toate serviciile române nu mai lucrează deschis cu comandamentele germane de legătură, ci spun că au primit alte ordine. Există ordine secrete care nu sînt cunoscute oficial nici de comandamentul german de legătură care, într-un fel de tabel camuflat, reglementează în mod general măsurile de comportare a trupeii în caz de atac”. În fața atitudinii dirze și curajoase a corpului de comandă românesc, unii ofițeri germani au propus deferirea generalilor români opozații — între alții, generalii Dragalina, Mihăescu, Boldescu, Stănescu, colonelul Lazăr, lt. colonelii Dragomir și Munteanu — Curții marțiale spre a fi judecați și condamnați. Șeful statului major german de legătură de pe lângă Armata 4 română raporta la 11 ianuarie 1943, comandantului Grupului de armată „Don”: „Am impresia că, după înfrîngerea din noiembrie, s-a dat o dispoziție din partea autorităților supreme române, necunoscută serviciilor germane — de a face totul pentru a împiedica nimicirea pe mai departe a forțelor române... În afară de comandantul suprem însuși [Ion Antonescu] comandamentul suprem [Marele Cartier General Român] nu s-a gîndit la o obligație față de diviziile germane care luptă din greu...”

Comandantul suprem — continua șeful statului major german de pe lângă Armata 4 — nu s-a decis să ia măsuri radicale împotriva statului său major și a generalilor. Altminteri ar fi trebuit aduși în fața unei curți marțiale: generalul Dragalina — general comandant al Corpului 6, generalul Mihăescu — comandant al Diviziei 1 infanterie, generalul Boldescu — comandant al Diviziei 18 infanterie”.

Raportul ofițerului german nu făcea decât să întărească convingerea deja formată a feldmareșalului Manstein, comandantul Grupului de armate „Don”, cînd aprecia, la 26 decembrie, într-o scrisoare adresată generalului Șteflea, că „trupele Armatei 4 române s-au retras fără a dovedi voință de luptă și au cedat terenul fără a avea nici un motiv stringent”. În același document, Manstein l-a atenționat cu maximă severitate pe generalul Șteflea — asupra consecințelor posibile pentru evoluția situației la est de Don și i-a cerut să restabilească cu orice preț voința de rezistență a unităților românești. „Generalul de corp de armată Dumitrescu, însărcinat cu apărarea Donețului, a ordonat acum ca trupele române care luptau în cadrul Grupului Hollidt să se retragă în termen de trei zile pînă la Doneț”. Manstein vedea pericolul însăși unitatea conducerii operative prin consecințele imense pe care le provocau acțiunile arbitrare ale conducerii militare române.

„Românii nu vroiau să lupte pentru Hitler”

Documentele din arhive românești și germane evidențiază puternica confruntare ce s-a desfășurat mereu între comandamentele germane, preocupate de menținerea și reintroducerea unităților române în luptă, și comandamentele românești care au întreprins toate acțiunile posibile pentru retragerea și sustragerea trupelor de pe front. Într-un memoriu redactat mai tîrziu, generalul Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major din acel timp, prezenta astfel măsurile întreprinse pentru limitarea dezastrului militar la care împinsese țara Ion Antonescu prin politica aventuristă în care se angajase. „Am luat măsura ca toți ostașii luptă-

tori să fie evacuați în țară, ca bolnavi, cu trenurile sanitare și cu trenurile ce se întorceau goale de pe front. Pentru a nu afla nemții am trimis ofițerii din Marele Stat Major pe front pentru a comunica verbal comandanților și a asigura reușita evacuărilor. Prin aceste măsuri, numai prin centrul de deparazare Tighina au trecut 135 000 ostași evacuați ca bolnavi. Alții au fost evacuați cu materialul de război cu tot¹.

În acele momente, în pofida intervențiilor și amenințărilor de tot felul la care s-au dat guvernânții celui de-al III-lea Reich, a măsurilor întreprinse de comandamentele germane, a ordinelor date de Ion Antonescu, trupele române aflate pe front au executat cu totul alte dispoziții, care rezultau din interesele majore ale țării, interese opuse planurilor imperialiste ale Germaniei naziste. Armata română și corpul ei de comandă și-au manifestat în acele momente hotărâtoare pentru desfășurarea operațiilor pe frontul sovieto-german totala lor opoziție față de scopurile urmărite de comandamentul german. Rapoartele informatorilor organelor de comandament germane aflate în contact cu trupele române erau unanime în aprecierea că „românii nu vroiau să lupte în Rusia pentru Germania și Hitler... Trupa și ofițerii înjurau plini de ură, în orice ocazie, Germania, îl făceau pe Antonescu nebun și își exprima intenția de a nu mai opune nici o rezistență la viitoarele atacuri rusești. Această atitudine era răspândită mai ales printre ofițeri, care nu făceau nici un secret din simpatia pe care o nutreau Angliei, se pronunțau pentru sabotarea ordinelor și măsurilor germane și își exprima speranța într-o rapidă ruptură germano-română”.

Chiar dacă nu s-a produs oficial, „ruptura germano-română” s-a manifestat prin măsurile inițiate de comandamentele române care nu se în-

cadrau nici pe departe termenului „colaborare”. După 19 noiembrie 1942 — preciza unul din rapoartele organelor de informații germane — „strădania primordială a conducerii române a fost aceea de a salva tot ce se putea din trupele lovite... Armata română trebuie să rămână intactă în substanța sa, nu numai pentru sprijinirea guvernului, ci și pentru apărarea împotriva unor eventuale tendințe expansioniste ungare... Marele Stat Major Român a trecut acum să distribuie directive operative — peste capul Misiunii militare germane pentru armata de uscat și al comandamentelor germane — unităților românești subordonate Grupului de armate «A» și «Don» și să retragă pur și simplu de pe linia frontului anumite trupe... Noua evoluție și-a atins punctul culminant atunci când generalul-colonel Dumitrescu, la 23 decembrie, a refuzat să preia și comanda Grupului Hollidt (subordonat de altfel lui, subordonare pe care la începutul lunii decembrie o ceruse) pentru că — după cum a informat generalul Șteflea, care fusese firește spiritus rector al refuzului — nu putea prelua responsabilitatea pentru o situație «pe care nu o creasese”.

Situația de pe front și cea din țară, starea de spirit existentă în armată și în rândurile tuturor claselor și păturilor sociale indică pentru sfârșitul anului 1942 și începutul anului 1943 existența unei puternice crize determinate de continuarea alianței și „colaborării” militare cu cel de-a III-lea Reich. În aceste împrejurări, Antonescu nu a mai avut de înfruntat doar rezistența sau opoziția unui general ori a unui grup de ofițeri superiori față de coordonatele imprimate politicii militare, ci s-a ajuns la faza respingerii totale a politicii oficiale și cu precădere a continuării „colaborării” militare cu Germania.

Împotriva comportării comandamentelor germane față

de cele române s-au ridicat numeroase și vehemente proteste. Așa a fost cazul generalilor N. Dăscălescu — comandantul Corpului 2 armată, G. Arbore — șeful statului major al Armatei 3, înlăturat din funcție în mod brutal de generalul german Hollidt, apoi acela al generalului Teodor Ionescu, care a cerut și el să fie înlocuit la comandă pentru a nu mai fi pus în situația de „a fi intermediar care să execute fără nici o obiecție toate sugestiile” ce i se fac „de multe ori în contradicție cu nevoile Corpului 1 armată, dar în profitul trupelor germane”. Proteste au înaintat și generalii C. Vasiliu-Răscanu — comandantul Diviziei 1 munte, Ciurea — comandantul Diviziei 4 munte, C.I. Dragalina — comandantul Corpului 6 armată și alții.

Un refuz categoric

Chiar în rîndurile apropiatelor lui Ion Antonescu s-a ridicat problema unei „clarificări” a politicii generale a țării. Astfel, la 27 februarie 1943, generalul Constantin Pantazi, ministrul apărării naționale, s-a adresat lui Antonescu în următorii termeni, semnificativi pentru starea de spirit existentă în acele momente la cel mai înalt nivel al deciziei militare: „În situația actuală, după înfringerea pe care am suferit-o în noiembrie (sfârșitul lunii), opinia noastră publică a rămas nelămurită asupra atitudinii noastre de viitor. În numele modestului meu spirit de prevedere, vă rog a examina oportunitatea clarificării în mod public a liniei pe care merge țara.

În primul rînd, ca ministru de război sînt dator a supune cunoștinței domniei voastre că între opinia publică nelămurită și armată este peste puțină a se împiedica interpenetrabilitatea. De la sfârșitul lunii noiembrie, prin toate mijloacele luptă să împiedic

¹ Ample fragmente din memoriul generalului Ilie Șteflea au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1979.

crearea unui spirit depresiv în armată. Am acționat prin Marele Stat Major, direct prin control, prin propagandă, în trenurile de răniți, la stațiile obligatorii de deparazitare, la trupe. Prin sancțiuni etc., etc. Dacă spiritul din interior poate avea rezultat defavorabil chiar asupra oamenilor care sînt pe front, dar acum cînd toată armata va fi în interior?". După părerea noastră, documentul prezentat mai sus are o importanță deosebită, întrucît indică fără dubii că cei aflați în acele momente la conducerea armatei, în pofida propriilor sentimente sau exprimării oficiale, erau conștienți de faptul că situația era mult mai grea decît cea îndeobște provocată de o înfrîngere militară. Pentru Constantin Pantazi nu se punea problema „contaminării” populației de către ostașii și ofițerii care trăiseră coșmarul unei înfrîngeri și a căror stare de spirit era reliefată chiar de documentele germane, ci invers, a acestora de către populație, ceea ce exprimă îndeajuns de bine raporturile care au existat dintotdeauna între poporul român și armată și, bineînțeles, situația existentă în acea perioadă în țară.

Pe măsură ce situația Wehrmachtului pe frontul sovieto-german se înrăutățea, relațiile oficiale româno-germane au fost puternic zdruncinate. Opoziția și rezistența trupelor și a forurilor de conducere militară erau atît de evidente și pentru conducătorii nazisti, încît în anturajul lui Ion Antonescu au început să se exprime temeri că Reichul nu va mai livra materialul necesar pentru refacerea unităților. Totodată, trebuie subliniat faptul că s-au respins cu și mai multă hotărîre încercările germanilor de a-și institui controlul asupra unor servicii și comandamente românești. De pildă, șeful subsecretariatului de stat al aerului, comandorul Gh. Jienescu s-a opus propunerii din 25 mai 1943 a generalului Gerstenberg, șeful Misiunii militare aeriene în România, ca germanii să preia conducerea apă-

rării antiaeriene a teritoriului românesc, prin punerea sub comandă germană a unităților românești destinate acestei misiuni. Însuși Antonescu și-a pus rezoluția pe referatul comandorului Jienescu: „De acord cu S.S. [subsecretarul de stat] al Aerului. Nu trecem conducerea apărării teritoriului unui comandament străin”. Această opoziție a întîlnit Gerstenberg și în alte probleme, ceea ce îl făcea să noteze că nu era vorba „de o nemulțumire trecătoare, ci de impunități pe care guvernul român le face cu prea mare ușurință și care pot dăuna în mod durabil înțelegerii”. Cît de serioasă era situația rezultă dealtfel chiar din propunerile comandamentelor germane, care așteptau ca absolut necesară dispersarea marilor unități române și utilizarea lor pe batalioane și regimente.

Toată atenția spre Transilvania

Anul 1943 a adus importante mutații în situația strategică, politică și militară internațională, devenind tot mai evidente semnele catastrofei militare a puterilor Axei. Victoriile armatelor sovietice¹, debarcarea anglo-americană în Sicilia² și apoi capitularea Italiei³, amplexarea mișcării de rezistență a popoarelor cotoprite din Europa și-au găsit corespondențe și în evenimente din România.

Activitatea eroică a Partidului Comunist Român de coalizare a tuturor forțelor patriotice, antihitleriste ale națiunii a înregistrat succese deosebite în cursul anului 1943. În toamnă a fost constituit Frontul Patriotic Antihitlerist⁴, iar spre sfîrșitul anului, contactele stabilite din toamnă de comuniști cu cercurile Palatului indicau faptul că în rîndurile forțelor de rezistență căpătau tot mai mare audiență punctele cuprinse în platforma propusă de P.C.R. care vizau în esență înlăturarea

rea regimului antonescian, ieșirea României din războiul hitlerist și ralierea la coaliția Națiunilor Unite, dezrobirea teritoriului cotoplit de horthyști prin Diktatul de la Viena și restabilirea independenței și suveranității naționale. Documentele din această perioadă relevă mutațiile petrecute în poziția și atitudinea forțelor și grupărilor politice românești, precum și aderența tot mai manifestă a cadrelor de conducere din armată la acțiunile și măsurile preconizate de P.C.R. pentru salvarea țării de la catastrofa. „România — raporta șeful Serviciului german al economiei de război din România — este și în atitudinea ei foarte departe de [interesele Reichului], încît adesea se vorbește, chiar și de către ofițeri, despre războiul «german» nu de războiul «român» sau de războiul «comun»”.

Puternica mișcare de rezistență antifascistă a poporului român, atitudinea vehementă ostilă alianței cu Germania a corpului de comandă și acțiunile desfășurate de acesta în 1943, sub egida M.St.M., pentru a împiedica reangajarea armatei române în luptele războiului hitlerist, au influențat și mai mult condițiile de exercitare practică a „colaborării” militare româno-germane. Îngrijorare de situația generală din România, organele de informații naziste au sesizat adesea măsuri ale M.St.M. ce prefigurau încheierea unui vast plan de acțiune menit să asigure armatei române posibilitatea de a se degaja de controlul german. La 5 noiembrie 1943, O.K.W-ul era informat despre conținutul unei telegrame a Legației germane din București datată 1 noiembrie, prin care se raporta că „armele livrate de Germania nu au fost utilizate contra Uniunii Sovietice, ci au rămas în țară... Este vizibilă încercarea de a se obține ca în țară să rămîna cît mai puține trupe germane”. Cîteva zile mai tîrziu, același for suprem militar era informat că la 6 noiembrie avusesse

1-4 Magazin istoric, nr. 4/1970: 1/1968; 2/1980; 4/1984.

loc o „întrunire secretă a unor generali români în care s-a discutat, printre altele, necesitatea depistării tuturor românilor din Transilvania și România veche, prietenii ai Germaniei“, desigur în scopul neutralizării lor în eventualitatea unei coliziuni politice.

Începând cu vara anului 1943, M.St.M. a organizat și condus manevre cu trupe în Transilvania, a întărit efectivele și a sporit numărul marilor unități însărcinate cu asigurarea liniei de demarcație cu Ungaria. Concomitent, a elaborat și transmis la trupe — sub pretextul necesității de a pregăti din timp organizarea apărării teritoriului împotriva unor eventuale acțiuni cu trupe aerportate și a menținerii ordinii interne — planuri și instrucțiuni de luptă în care erau prevăzute modalitățile de intervenție și forțele destinate pentru apărarea orașelor, obiectivelor economice și a principalelor căi de comunicații.

Analizând întreaga activitate desfășurată de M.St.M. în anul 1943, precum și implicațiile pe care aceasta le-a avut asupra relațiilor militare româno-germane, același prof. Gamillschegg, fostul director al Institutului de relații culturale germano-român, foarte bun cunoscător al istoriei și realităților românești, afirma: „După retragerea de la Stalingrad s-a accentuat vizibil activitatea de sabotaj a Marelui Stat Major român. În vremea când o participare mai mare a trupelor române în răzărit ar fi putut împiedica grelele contralocuri suferite, o parte a armatei a fost... dispusă de-a lungul frontierei maghiare. Atunci când cerurile noastre militare au înaintat Marelui Stat Major român o adresă cu numărul regimentelor și diviziilor care se aflau în vestul României, s-a răspuns că aceste unități în nici un caz nu se puteau afla în vestul țării pentru că erau angajate în est. În realitate, forțele armate erau împărțite: o parte, cea mai slabă, se afla efectiv pe frontul rusesc, în timp ce contingentul principal rămăsese mai departe pe fron-

August 1944. Grup statuar de sculptorul Pavel Mercea

tieră. Mareșalul [Antonescu] a intervenit mai energic abia când frontul rusesc s-a apropiat... Acum era însă prea târziu, mai ales că și mobilizarea generală, decretată în acele zile critice, a fost defectuoasă. La fel de primejdios a fost și defetismul conducerii militare române. Este cunoscut că locțiitorul șefului Marelui Stat Major, generalul Mardon [corect: Mardare] vorbea despre înfrângerea germanilor ca despre ceva foarte sigur și acest lucru se făcea de sus în jos, până la comandanții de batalioane și companii”.

Situația a evoluat în aceeași direcție și în perioada ce a urmat, criza regimului antonescian și a raporturilor cu Germania nazistă atingând noi cote de agravare. Referindu-se la situația din România, căpitănelul Cartellieri, trimis special al Marelui cartier general al Führerului pentru a informa asupra stării de spirit din țara noastră și a măsurilor ce se impuneau, raporta la 14 mai 1944: „Făcând abstracție de opoziția din țară, care și-a

întins dintotdeauna antenele înspre partea inamică [Națiunile Unite], și ultimii români de încredere încep să devină sovăitori în atitudinea lor. Se caută în general posibilități politice salvatoare... Ordinele mareșalului sînt sabotate în linia a doua, în labirintele ministeriale (afirmațiile generalului-locotenent Gerstenberg)... Multe organe militare germane văd salvarea în ocuparea țării. Ei scapă însă din vedere faptul că ocuparea nu numai că preînde forțe germane, ci că, în acel caz, va trebui să ne așteptăm în cel mai scurt timp [la apariția în diverse regiuni] a unor bande și acțiuni de sabotaj. În România există, fără îndoială, forțe crescînde care acționează pentru a impulsiona România spre o desprindere de noi [subl. ns.]”

**Alături de toți
patrioții**

Trimisul special al Marelui Cartier al Wehrmachtului sesiza situația existentă, ca și

dilema în care s-au găsit guvernării naziste de-a lungul perioadei cuprinse între episodul Stalingrad și declanșarea revoluției române din august 1944.

În pofida tuturor mijloacelor încercate pentru a determina o reangajare a armatei române pe front, după retragerea ordonată în lunile ianuarie-februarie 1943, pentru refacerea unităților, forurile politice și militare germane s-au izbit de o rezistență pe cât de diversă, pe atât de eficientă.

În primăvara anului 1944 a avut loc o creștere a „opoziției față de pretențiile germane”, M. St. M. depunând eforturi pentru a asigura evacuarea marilor unități române din Crimeea și a evita ca trupele sale din Moldova să mai fie intercalate printre cele germane. În vara lui 1944, M. St. M. a protestat în repetate rânduri și a intervenit pe lângă comandamentele germane în legătură cu modul de organizare a pozițiilor de apărare în Moldova, a deschis o anchetă cu privire la comportarea comandamentelor germane față de trupele române din Crimeea și a insistat pentru reglementarea raporturilor de subordonare a unităților române față de cele germane și invers. În legătură cu ultimul aspect, generalul Ilie Șteflea a fost deosebit de categoric. Astfel, când generalul Wohler și-a rezervat „dreptul de a da ordine pentru misiuni speciale” Corpului 57 blindat german, subordonat Armatei 4 române, el a protestat, arătând că „acest fel de a conduce nu poate fi admis. Toate ordinele date unităților germane ce vor intra în componerea Armatei a 4-a, trebuie să treacă prin comandamentul acestei armate”. Iar atunci când comandamentul german a încercat să subordoneze Brigada de căi ferate română unui regiment german, M. St. M. a răspuns

ferm: „Invers. Germanii să se subordoneze românilor”.

Starea de spirit a armatei române evolua rapid și categoric în defavoarea Germaniei naziste. Dacă la 6 august 1944, generalul H. Friessner nota că „nu se poate conta pe Armata 4 română, nici pe Grupul de armate român [Armata 3] al lui Dumitrescu”, la 16 august, cu numai o săptămână înainte de declanșarea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, el ajungea la concluzia generală că „este imposibil a se conta pe diviziile române”. Armata română, de la Marele Stat Major la grupă, de la general la soldat era gata de luptă pentru eliberarea țării de sub dominația nazistă.

„Armata e chemată să joace un rol de frunte — se arăta într-un apel publicat de P.C.R. în paginile *României libere* din 22 martie 1944. Antonescu trebuie doborât. Pentru aceasta armata trebuie să se unească cu toți patrioții. Nici o clipă nu este de pierdut. E momentul acțiunii. Alături de popor, doborâți pe trădătorul de patrie, Antonescu. Împiedicați cu armele pustiirea țării de către nemți. Uniți-vă cu toți patrioții în lupta pentru salvarea țării!”

Dind curs chemărilor lansate de P.C.R. și celelalte forțe patriotice, cadrele superioare de comandă ale armatei au evoluat de la opoziția și rezistența exprimate prin demisii, sabotaje, insubordonări față de ordinele comandamentelor germane, refuz de a mai lupta, la participarea activă la acțiunile de pregătire a revoluției din august 1944. Alături de C. Sănătescu, C. Vasiliu-Rășcanu, C. Niculescu, M. Racoviță, Socrat Mardare, G. Potopeanu, Ilie Crețulescu, C. Anton, Iosif Iacobici, Gh. Mihail, mulți alți generali și ofițeri superiori și-au adus con-

tribuția la pregătirea acțiunii de eliberare a României de sub dominația Germaniei hitleriste. Trebuie spus, că în vara anului 1944, în afara grupului de ofițeri superiori și generali care au participat efectiv la pregătirea sub aspect militar a revoluției, majoritatea comandanților de mari unități și ofițerii din M. St. M. se pronunțau pentru ieșirea din război și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. Mulți comandanți de mari unități consultați de generalul Constantin Sănătescu asupra atitudinii ce o vor adopta în eventualitatea declanșării revoluției, și-au declarat acordul și sprijinul pentru reușita ei¹.

În conformitate cu interesele țării și propriile opțiuni, la declanșarea revoluției întreaga armată română a răspuns, acționând fără nici un fel de ezitări și fără nici o defecțiune, caz unic în istoria — nu numai a țării noastre, ci și universală —, pentru înfăptuirea programului guvernului nou instaurat, format în majoritate de generali. Marele Stat Major, în frunte cu noul său șef, generalul Gh. Mihail, cel demis de Antonescu la 9 septembrie 1940, a asigurat, conform planurilor și cu mijloacele destinate anterior, conducerea centralizată a operațiilor militare ce s-au circumscris momentului epocal al Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Toate acestea reprezentau — așa cum sublinia secretarul general al partidului nostru — o confirmare a justefei orientărilor partidului comunist, „a politicii sale de conlucrare cu toate forțele antifasciste și naționale, cu armata, de mobilizare a ei de partea poporului în momente hotărâtoare pentru destinele țării”.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1984.

București, Calea Moșilor 103.

O adresă binecunoscută de cei care au participat la pregătirea revoluției din august 1944. Aici a funcționat una din casele conspirative ale Partidului Comunist Român, în care au avut loc numeroase ședințe pentru dezbaterile și stabilirea direcțiilor și căilor de acțiune.

Aici, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1944¹ a avut loc una din cele mai importante consfătuiri comune a reprezentanților forțelor angajate în acțiunea de răsturnare a regimului de dictatură militar-fascistă și ieșire a României din războiul hitlerist: Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnaraș, reprezentând Partidul Comunist Român, generalii Constantin Sănătescu, șeful Casei militare a regelui, și Gheorghe Mihail, colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful de Stat major al Comandamentului Militar al Capitalei (C.M.C.), Ion Mocsony-Stircea și Mircea Ioanițiu, din partea Palatului Regal și Grigore Niculescu-Buzești, șeful direcției cifrului din Ministerul afacerilor străine, aflat în strînsă legătură atît cu Palatul, cît și cu șeful P.N.Ț.

70 DE ZILE

70 DE NOPTI

VALERIU BUDURU,
MARIAN ȘTEFAN

O acțiune largă, care să cuprindă masele

Începute în jurul orei 22.00 dezbaterile au durat mult peste miezul nopții și — după cum își amintesc cei care s-au aflat

¹ În decursul anilor, *Magazin istoric* a publicat ample și numeroase studii, sinteze istorice, evocări, reconstituiri, pagini memorialistice despre pregătirea și desfășurarea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antimperialistă, din august 1944, inclusiv evocări ale consfătuirilor secrete din noaptea de 13 spre 14 iunie și alte întâlniri și tratative pentru pregătirea marilor evenimente (nr. 6, 7-8/1969, 6-8/1974, 8/1979).

de față — au fost foarte aprinse. Problema cea mai discutată a fost modalitatea practică de înlăturare a lui Antonescu. Cum, în ce fel, să fie realizată această acțiune atît de îndrăzneată? În dorința de a limita cît mai mult participarea maselor populare la marile evenimente ce se pregăteau, reprezentanții Palatului au venit cu o variantă care — reflectînd și orientarea partidelor burgheze — preconiza ca ieșirea din război și de sub dominația Germaniei naziste să se realizeze printr-o lovitură de palat, înfăptuită de un grup foarte restrîns de

persoane. Era o soluție pe cît de nerealistă, pe atît de periculoasă, încercarea — lipsită de sprijinul poporului — putînd fi anihilată imediat de puterile forțe hitleriste aflate în țară, ca și de aparatul represiv de stat.

În opoziție cu această orientare, partidul comunist a prezentat un plan concret, realist, bine fundamentat, care formula clar și precis atît obiectivele cît și căile de acțiune: răsturnarea prin forță a guvernului antonescian, scoaterea țării din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.

Prezentînd acest plan, reprezentanții P.C.R. au subliniat că realizarea lui trebuie să se bazeze pe sprijinul masei populare, iar armatei de pe front și din interior, al tuturor forțelor patriotice.

Datorită realității său, planul conceput și elaborat de partidul comunistilor a fost, în cele din urmă, însoțit de către toți cei prezenți la consfățuire. S-au dezbătut și adoptat apoi și alte măsuri, hotărîndu-se, între altele, crearea unui comitet militar care să se ocupe de stabilirea operațiilor tehnice concrete menite să asigure realizarea obiectivelor propuse.

Moment important în organizarea revoluției din august 1944, consfățuirea din noaptea de 13 spre 14 iunie a fost precedată de numeroase alte întîlniri și tratative, într-o acțiune pregătitoare de mare complexitate și cuprindere. Dar iată, într-o relatare mai puțin cunoscută, câteva date despre modul în care a decurs această acțiune. Este vorba de o corespondență a Agenției Associa-

ted Press, transmisă la 2 septembrie 1944 și reluată de cotidianul *The Washington Post*, corespondență în care ziaristul american Eddy Gilmore rezuma, într-o redactare proprie, conținutul declarației pe care Lucrețiu Pătrășcanu, sosit la Moscova cu delegația română pentru a semna armistițiul cu Aliații, o făcuse în fața corespondenților unor prestigioase ziare și agenții internaționale de presă din Europa și America de Nord cu privire la pregătirea actului din 23 August 1944.

„Regele Mihai al României a început să colaboreze cu comuniștii încă din 1943, chiar sub nasul generalilor ocupanți nazisti... Tînărul monarh a fost cîștigat de partea planului încă de la începutul anului 1943...”

În aprilie [1944] au început pregătirile active, militare și politice, pentru răsturnarea lui Antonescu. S-a stabilit un

¹ Textul ne-a fost pus la dispoziție de dr. Gh. Buzatu.

contact direct între rege și comuniști, iar în mai comuniștii și reprezentanții altor partide s-au întîlnit cu Mihai și au pus la cale lovitura.

La sfîrșitul lunii mai, germanii aveau în România efective de circa 660 000 ostași. Pe front erau 450 000, iar în rezervă încă 115 000; 50 000 în jurul Bucureștilor, iar restul pe tot întinsul țării. Acest total includea 9 divizii de blindate, iar pe lîngă toate acestea mai erau și 8 000 germani «civilii» deghizați în turiști, oameni de afaceri sau ziaristi. Trupele erau astfel amplasate încît să încercuiască armata română, iar perspectiva patrioților nu părea promițătoare.

Comuniștii au propus realizarea imediată a unei răscoale și acțiuni directe.

Regele a fost de acord. S-a hotărît mobilizarea tuturor forțelor patriotice și crearea unui comitet militar... Pe la sfîrșitul lunii mai sau începutul lui iunie s-a creat un front solid al partidelor care se opuneau lui Hitler și Antonescu, iar la

De la prima audiență

Preocupat de atragerea tuturor forțelor în fața luptei antihitleriste, Partidul Comunist Român a urmărit cu multă atenție deplasările produse în sinul acestor forțe, inclusiv disensiunile și nemulțumirile ce puteau fi folosite împotriva regimului de dictatură militară-fascistă, cum au fost disensiunile dintre regele Mihai și Ion Antonescu. Desigur că principalul motiv care a determinat cercurile Palatului să acționeze în direcția cerută de interesele țării, alăturîndu-se prin la urmă largii coaliții organizată și condusă de P.C.R., a fost teama că, rămînd înactivă, monarhia nu va putea supraviețui prăbușirii regimului antonescian. În această privință, unul dintre apropiații suveranului spunea: „Amestecat sau nu în treburile politice ale anilor din urmă, monarhul va trebui să tragă consecințele. Opinia publică nu iartă regilor pasivitatea atunci cînd e în joc viitorul țării. În aceeași ordine de idei, fostul ministru al României la Washington, Carol Davila, declara la 10 aprilie 1944, unul corespondent al Agenției Reuter: „Regele Mihai al României trebuie să demită guvernul marșalului Antonescu, altfel monarhia va fi înfățișată în România... Aceasta reprezintă ultima șansă a dinastiei de Hohenzollern”.

Semnificativă pentru ponderea pe care au avut-o propriile interese ale monarhiei, ca și ale partidelor burgheze, de altfel, în ansamblul deciziilor pe care acestea le-au luat în desfășurarea evenimentelor din vara anului 1944, este și următoarea subliniere dintr-un document intitulat Consiliul de Coroană și înlocuim de consilierii regelui, în mai 1944: „Nu numai Aliații, dar însuși opinia publică română va putea susține cu drept cuvînt că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială”. În continuare, în documentul amintit, consilierii monarhului se întrebau: „Cine își poate imagina că monarhia și o formă de stat ce și-a manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supraviețui!”

În evoluția atitudinii pe care Palatul Regal a luat-o față de dictatura militară-fascistă trebuie avute în vedere, cum am arătat, și faptele care au apărut, încă din septembrie 1940, de la urecarea lui Mihai pe tron, între rege și Antonescu. Faptul că Antonescu l-a deposedat pe Mihai de a proa pe toate prerogativele regale, ca și modul în care seful regimului politic se purta cu monarhul au dat naștere la numeroase ciocniri între Palat și Antonescu, ciocniri care — în condițiile înfrîngerilor succesive suferite de Germania hitleristă și ale amplificării rezistenței antihitleriste a forțelor patriotice — s-au amplificat.

Iată, în legătură cu aceasta, două întîmplări relatate în paginile sale de însemnări inedite de către generalul Dumitru Dămăceanu, care o vreme a îndeplinit și funcția de aghiotant regal. Întîmplări ce își au semnificația lor pentru atmosfera ce a caracterizat încă de la început relațiile dintre Mihai și Antonescu:

„A doua zi după suirea pe tron a noului rege, în ziua de 7 septembrie 1940, Antonescu a avut o audiență la Mihai; era prima audiență pe care o avea. Ca aghiotant regal, așteptam într-o cameră alăturată. La sfîrșitul audienței, regele a trecut grăbit prin camera în care mă aflam, încurcat, congestionat și roșu la față. Antonescu, tîcînd și el pe lîngă mine, mi-a spus cu un ton imperativ să am grija «să se termine odată cu toate aceste plîmberi ale regelui cu mașina». Prin aceasta, marșalul îl lovea pe suveran, chiar de la început, în punctul său cel mai sensibil: cu greu îl va lerta Mihai și pentru această atitudine!”

A doua întîmplare pe care o relatează Dumitru Dămăceanu este legată de un conflict ivit între colonelul Ion Codreanu care, la începutul anului 1943, îndeplinea funcția de șef al Casei militare regale și Mocsony-Strocea, pe atunci marșal al Curții și unul dintre apropiații rege-

20 iunie Blocul Național Democratice și-a emis declarația. «Astfel — a spus Pătrășcanu, el însuși membru al partidului comunist de 25 ani — s-a creat instrumentul menit să-l răstoarne pe Antonescu».

Nodul gordian

După adoptarea planului propus de Partidul Comunist Român privind răsturnarea prin forță a regimului de dictatură militar-fascistă, scoaterea țării din războiul dus alături de Germania hitleristă și alăturarea la Națiunile Unite, de luptă pentru eliberarea părții de nord-vest a României de sub ocupație străină, ritmul pregătirilor în vederea atingerii acestor obiective s-a intensificat. Cum spunea unul din participanți la evenimentele, aproape fiecare zi și fiecare noapte ce s-a scurs pînă la istorica zi de 23 August a fost consacrată unei activități susținute pentru definitivarea planului, stabilirea tuturor măs-

rilor care să asigure funcționarea ireproșabilă a întregului mecanism destinat a fi pus în mișcare la data stabilită. Au avut loc noi întâlniri și tratative pentru fixarea datei și locului de declanșare a acțiunii, a modalității de arestare a celor doi Antonești și a altor membri ai guvernului dictatorial militar-fascist, întocmirea documentelor ce trebuiau date publicității imediat după răsturnarea guvernului de dictatură, stabilirea componentei și caracterului noului guvern, ca și rezolvarea altor numeroase probleme de care depindea victoria în marea confruntare ce avea să se producă.

În organizarea marii acțiuni, P.C.R., ceilalți factori politici și militari au pus accentul pe forțele interne. Ei au urmărit însă cu atenție și toate elementele de conjunctură externă de natură să favorizeze reușita acțiunii. Și, în primul rînd, previzibila acțiune ofensivă a armatelor sovietice de pe frontul Iași-Chișinău, care putea angaja o mare parte a

forțelor hitleriste aflate pe teritoriul țării noastre, ofensivă care s-a și produs începînd cu 20 august 1944.

Acțiunea în interesul fundamental al poporului, Partidul Comunist Român are meritul istoric nu numai de a fi știut să realizeze într-un front comun toate forțele patriotice, antihitleriste, să stabilească obiective și căi precise de luptă, dar și să găsească, de fiecare dată, în cadrul acestor tratative, acel limbaj menit să păstreze unitatea de acțiune a acestui front. În condițiile în care diversele forțe — partidele burgheze, Palatul Regal — abordau problemele în primul rînd prin prisma propriilor lor interese, căutînd soluții lătu-ralnice sau situîndu-se pe poziția tergiversărilor și amînărilor, partidul comunist a avut tactul și răbdarea și, în același timp, fermitatea și energia necesare pentru a finaliza acțiunea de pregătire în măsuri concrete și bine gîndite, menite să angajeze în strînsă unitate toate forțele patriotice, antihitleriste, ceea ce a dus —

lui. Afînd despre conflictul dintre cei doi, „mareșalul Antonescu a cerut colonelului [Ion] Codreanu să-l informeze în scris despre incidentele avute cu Stîrcea, luîndu-l pe care Codreanu l-a făcut imediat. La rîndul său, Mihai, afînd despre această notă informativă pe care colonelul Codreanu o trimisese lui Antonescu, a cerut acestuia din urmă să-i trimită în original nota întocmită de colonelul Codreanu. Antonescu a dat curs cerinței regelui. Pe această notă informativă care a fost atît în mîna lui Antonescu cît și a lui Mihai, ei și-au făcut unele adnotări care dovedesc limpede că între ei erau divergențe care evoluau deja pe un plan mult mai larg și mai grav.

Redau cîteva speculuri din însemnările celor doi, așa cum mi-au fost prezentate și mie de către colonelul Ruseșcu, din copile pe care acesta le posedă, în extenso.

Restituind nota întocmită de către colonelul Codreanu, Antonescu informa pe rege, la 26 februarie 1943, că «Nota informativă este făcută din ordinul meu» și semna, Mareșal Antonescu.

La diferitele puncte din cuprinsul acestei note, prin care — printre altele — colonelul Codreanu dădea anumite relații despre Stîrcea și vorbea de «lipsa de con-fu-razare din partea lui Stîrcea cu elementele militare de la Curte, ceea ce a împiedicat Casa militară să-și îndeplinească rolul», regele adnota: «Nimeni din Curtea mea nu are voie să raporteze în afară, nici să informeze».

Într-un alt loc, colonelul Codreanu informa: «În tabelul cu ordinea de importanță a demnităților Curții, adju-tanții regali sînt puși în urma tuturor».

Observația regelui: «Eu am făcut ordinea de precădere la Curte».

«Deși (Stîrcea) nu are decît gradul de fruntaș — nota colonelul Codreanu — totuși tratează pe ofițerii batalio-

nului de gardă foarte sumar și uneori nici nu le răspunde la saluți».

Rezele sublinia: «Este la curte ca mareșal al Palatului și nu ca fruntaș».

«Tînrul Stîrcea nu corespunde funcției de mare răspundere ce este chemat să îndeplinească, fiind complet lipsit de experiență și tactul necesar», nota colonelul Codreanu.

Adnotarea regelui: «Nu șeful Casei militare este în drept să judece dacă mareșalul numit de mine este sau nu în măsură de a îndeplini funcția pe care o exercită».

În rezumat — sublinia regele Mihai — «colonelul Codreanu nu mai poate rămîne șeful Casei militare». Sub această adnotare se afla semnătura regelui și era trecut data de 27 februarie 1943...

Cu adnotările de mai sus, nota a fost restituită lui Antonescu. Acesta, la rîndul său, l-a răspuns lui Mihai în scris:

«Malestarea Voastră afirmăți în notările marginale că «Nimeni din Curtea mea n-are voie să raporteze în afară și nici să informeze...» Malestare, vă declar categoric că nu pot fi de acord cu acest principiu... De îndată ce faptele Curții trec prin zidurile Palatului și de îndată ce se la de ordine de la Curte, fără știrea conducerii statului, inițiative care privesc probleme de ordin intern și extern..., am dreptul să flu informat...».

Adnotarea era semnată de mareșalul Antonescu și purta data de 6 martie 1943.

În urma acestui incident, colonelul Codreanu și-a dat demisia din armată¹.

¹ În funcția de șef al Casei militare regale a fost numit, în locul colonelului Ion Codreanu, generalul Constantin Sănătescu.

cum se știe — la strălucita victorie din august 1944.

Odată cu publicarea, la 20 iunie 1944, a *Declarației de constituire a Blocului Național-Democratic*, care a reunit Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Tărânesc și Partidul Național-Liberal — politica de alianțe promovată de P.C.R. a căpătat astfel o strălucită finalitate. S-a lărgit cîmpul de acțiune pentru intensificarea pregătirilor în vederea realizării obiectivelor propuse. Din păcate, liderii P.N.Ț. și P.N.L. au continuat să practice tactica subterfugiilor, amînărilor și tergiversărilor. În timp ce partidul comunist cerea urgentarea măsurilor de pregătire a maselor populare și a armatei în vederea răsturnării dictaturii militar-fasciste prin forța armelor, șefii celor două partide, temîndu-se de mase și voind să limiteze angajarea lor în luptă, căutau să reducă acțiunea la o simplă lovitură de palat, pentru a cărei reușită vedeau absolut necesară participarea unei forțe militare pusă la dispoziție de Aliați. Chiar la cîteva zile după constituirea B.N.D., la 26 iunie, un raport al Serviciului Special de Informații (S.S.I.) sublinia faptul că „atît I. Maniu, cît și D. Brătianu sînt convinși că o schimbare în România nu este posibilă decît sub presiunea evenimentelor din afară și mai puțin a mișcării interne. Acesta este nodul gordian al înțelegerii dintre partidele democratice și extrema stîngă comunistă, comuniștii urmărind crearea Frontului Democratic ca organizație de luptă imediată și efectivă împotriva conducerii de război a României, pe cînd național-tărâniștii și liberalii privesc crearea Frontului Democrat drept pregătirea unei formule de guvernare în momentul cînd situația internă se va schimba fundamental sub presiunea evenimentelor militare”.

Cu tact și perseverență, printr-o totală dăruire față de interesele fundamentale ale poporului, prin realism și luciditate, P.C.R. a reușit să im-

prime și să mențină un curs unitar pregătirilor pentru revoluție.

Pină în cel mai mic detaliu

O deosebită atenție a acordat partidul comunist și pregătirilor de ordin militar. În această privință, un rol activ au avut Emil Bodnaraș, din partea P.C.R., generalii Constantin Sănătescu, Constantin Anton, șeful Statului major al Inspectoratului general al Jandarmeriei, C. Vasiliu-Răscanu, colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful Statului major al Comandamentului Militar al Capitalei, alți ofițeri superiori din acest comandament și din Marele Stat Major al armatei române.

Au trebuit să fie rezolvate o multitudine de probleme, începînd cu direcțiile de ansamblu, cu stabilirea raportului de forțe dintre trupele române și germane, nominalizarea obiectivelor care trebuiau cucerite din primele momente ale insurjecției, înarmarea formațiunilor de luptă patriotice, descoperirea tuturor centrelor de rezistență germane etc. etc. și încheind cu stabilirea obiectivelor și sarcinilor ce reveneau fiecărei unități și subunități în cadrul dispozitivului de luptă. Totul a trebuit gîndit și organizat pînă în cel mai mic detaliu și, în același timp, în condițiile unei conspirativități absolute. Cît de întins a fost ansamblul de date care a fost luat în considerare la elaborarea măsurilor cerute de reușita acțiunii se poate vedea și din următoarele pagini inedite de însemnări ale unuia din participanți la marile evenimente, Dumitru Dămăceanu: „În timpul pregătirii militare a acțiunii din Capitală s-a urmărit nu numai cunoașterea exactă a locului în care se aflau diferitele obiective germane (stradă și număr), dar și alte amănunte care ne interesau ca, de exemplu: numărul etajelor de la imobilele în care se aflau germanii, numărul ușilor și al ferestrelor, străzile care duceau spre aceste obiec-

tive, ce clădiri se aflau în jurul obiectivelor (în special clădirile cele mai înalte) etc. Toate aceste amănunte ne ajutau să repartizăm în mod just, pe diferite obiective, efectivele reduse de care dispuneam și să aplicăm în același timp metoda cea mai potrivită pentru atacarea lor.

Pornind de la faptul că la un moment dat a fost analizată și ipoteza declanșării acțiunii pe timpul unei alarme aeriene, s-a urmărit zile și nopți întregi ce fac pe timpul acestor alarme cei care ocupau anumite obiective germane sau române: rămîn pe loc, coboară în adăposturile clădirilor respective, pleacă în altă parte și unde anume, pun clădirile sub pază dublă? În această acțiune, pe lîngă cele aflate direct de noi, militarii, alte date au fost procurate de către organele speciale ale partidului [comunist].

Această urmărire ne-a dat posibilitatea să cunoaștem, printre altele, nu numai ce fac pe timpul prealarmelor și alarmelor aeriene Ion Antonescu și alți membri ai guvernului, unde se duceau ei, dar și ce făceau în asemenea împrejurări hitlerişti de la unele comandamente și sedii pe care le ocupau”.

Reprezentanții P.C.R. au participat efectiv nu numai la conducerea, ci și la activitatea concretă de întocmire a planului militar. Ei s-au ocupat, de exemplu, de culegerea și prelucrarea unui mare volum de informații privitoare la efectivele și dotarea trupelor hitleriste, amplasarea depozitelor de muniții și armament, precizarea diferitelor obiective și depistarea rețelelor de legături radio și telefon etc. La 7 iulie, reprezentantul P.C.R. a înmînat colonelului D. Dămăceanu — membru în comitetul militar — o listă cuprinzînd 100 obiective militare și civile din Capitală ce urmau a fi ocupate de forțele revoluționare; dintre acestea, 33 obiective erau considerate de urgență întîi, printre ele aflîndu-se Misiunea militară germană, Legația Germaniei, Comandamentul Gestapoului, Președinția Consiliului de Miniștri,

Prefectura Poliției Capitalei, Marele Stat Major, Telefoanele, Poșta, diferite depozite de combustibil și muniții etc.

Pentru urgentarea pregătirilor, la 24 iulie, reprezentantul partidului comunist a predat ofițerilor cu care colabora o listă cu toate problemele ce urmau a fi rezolvate într-o perioadă cât mai scurtă, listă ce cuprindea atât probleme de ordin general-politic, cât și de natură militară. În lista amintită era schițat chiar și „scenariul” pe ore al desfășurării revoluției: arestarea celor doi Antonești și a celorlalți membri ai guvernului, preluarea lor de către o formațiune de luptă patriotică, difuzarea proclamației regelui și a primelor decrete ale noului guvern, convocarea la Comandamentul Militar al Capitalei a comandanților unităților militare din București, ocuparea obiectivelor germane și române de către forțele patriotice etc. etc.

Muncitorii și țăranii în primul eșalon al luptei

Cum se știe, un suport de bază în acțiunea de eliberare a țării, l-au reprezentat formațiunile de luptă patriotice alcătuite din muncitori înarmați, formațiuni a căror organizare și pregătire a fost asigurată direct de către partidul comunist. Realizarea acordului de Front Unic Muncitoresc încă la 18 aprilie 1944 (făcut public la 1 mai același an) a dat clasei muncitoare — acesteia forțe revoluționare care a reprezentat coloana vertebrală a întregului sistem de alianțe politice antihitleriste — nu numai puterea numerică, ci și capacitatea organizatorică atât de necesară în acele momente. Într-o ședință a conducerii P.C.R. care a avut loc la câteva zile după 20 iunie, s-a stabilit lista comandanților celor peste 60 grupe de luptă patriotice și a celor 122 echipe de luptători patrioți constituite din rândul muncitorilor de la Atelierele C.F.R. „Gri-vița”, de la Malaxa, Lemaitre, S.T.B. ș.a. și a comandanților

de sectoare ai formațiunilor de luptă patriotice din Capitală.

Concomitent, comuniștii au continuat să întărească legăturile cu armata, formată în majoritatea ei zdrobitoare din muncitori și țărani. Intensa muncă desfășurată de comuniștii în rândurile militarilor a dat rezultate deosebite. La sfârșitul lunii iulie, în armată existau numeroase grupuri antifasciste, ca acelea de la C.M.C., Corpul 5 teritorial (Valea Prahovei), Flotila 3 bombardament (Craiova), Divizia 9 infanterie (Dobrogea), Regimentul de geniu și aerotransmisiuni (București), Regimentul 3 pionieri (Roșiori de Vede), Regimentul 9 călărași, Regimentul 12 infanterie (Lugoj), Regimentul 47 artilerie (Turnu Severin), diferite unități din Timișoara și alte localități ale țării.

Direct, ca și prin legăturile pe care le aveau ceilalți parteneri din sistemul de alianțe, cunoscând sentimentele patriotice, antihitleriste ale ofițerilor și generalilor, P.C.R. a intensificat și munca de atragere a unui număr însemnat de ofițeri superiori și generali la pregătirea revoluției. În această perioadă, în acțiunea de pregătire au fost antrenate, într-o formă sau alta, generalii Ilie Crețulescu — comandant de divizie, M. Racoviță — comandantul Armatei 4, C. Eftimiuc — comandantul trupelor de transmisiuni, C. Niculescu, ca și alți ofițeri superiori de la Palat, din M.St.M. și Ministerul de război.

La începutul lunii august, mai mulți generali și ofițeri superiori care colaborau cu P.C.R. au inițiat un sondaj pentru cunoașterea stării de spirit a comandanților diferitelor unități române de pe front și din spatele frontului. Generalul Victor Dombrowski, unul dintre cei care au luat parte la acest sondaj, relatează: „...În primele zile ale lunii august 1944, am fost trimis de generalul Sănătescu pe linia frontului la marile unități din Moldova — la Bacău, Roman, Mircești, Vaslui — pentru a constata starea de

spirit a comandanților de mari unități, în favoarea răsturnării regimului [luind contact cu generalii], Racoviță, Niculescu, Avramescu, Stoenescu. La întoarcere am adus la cunoștința generalului Sănătescu, care mi-a încredințat această misiune, că starea lor de spirit este plină de sentimente patriotice și favorabilă unei acțiuni contra regimului Antonescu”.

„Mergi înainte.

Noi te susținem”

Dintr-o altă relatare, a generalului C. Vasiliu-Râșcanu, reținem câteva fragmente, semnificative și ele pentru modul în care s-a produs apropierea sa față de forțele ce se opuneau regimului antonescian și dominației hitleriste, ca și pentru unele detalii privitoare la activitatea sa: „Pe front am văzut foarte multe scene pe care le-am descris în memorii... În septembrie 1943 eu eram atât de contra [lui Antonescu și a dominației celui de-al III-lea Reich], că mă miram cum țara poate să mai rabde și cum în țară nu se găsește cineva (nu știam care este situația cu comuniștii) care să facă o răscoadă și să se termine odată cu această situație...”

Am reușit să scap de pe front și să mă reintorc în țară. Aceasta, la 1 ianuarie 1944, când am căpătat un concediu de 30 de zile... Pantazi, cu care am fost coleg de clasă și care era ministru de război, mi-a spus:

— Nu te mai întoarce, rămii în țară...

Și mi-a dat săsă comand Corpul 5 teritorial Ploiești, pe care îl comandase Costică Niculescu ce plecase pe front și am rămas eu în locul lui. La plecare, Niculescu mi-a spus:

— Vezi că e ceva așa (mai mult el nu mi-a spus), vom mai vorbi noi...

Între timp, am început controlul zonei Corpului 5 teritorial, care se întindea de la Piatra Neamț, Bacău, Buzău, Rimnicu Sărat, Brașov, Ga-

lași, Tîrgoviște și pînă la Pitești. Era o zonă destul de mare. O parte era chiar în spatele frontului. Din această cauză eram toată ziua mai mult pe drumuri...

În luna lui mai 1944, cam pe la 15 mai, eram la mine la birou [la Breaza] și vine șeful statului major [colonelul Toma Zoter] și îmi spune că regina vrea să vorbească cu mine... M-am prezentat la dînsa și îmi spune că mă roagă foarte mult să o ajut, că ea își mutase o secție a ei dintr-un spital la Breaza... Am mai schimbat cîteva cuvinte și la urmă mi-a spus:

— Să vii să vorbești cu regele...

A doua zi primesc o invitație să merg la masă la Palat. M-am dus. După masă, în salon, cu regele și mama sa, regina Elena, le-am explicat situația... Am arătat că noi nu vom putea să rezistăm, că trebuie să facem ceva, că dacă nu, țara va fi distrusă... Și atunci regele mi-a spus: — Du-te, te rog, la Sănătescu...

Cînd am venit la București, m-am dus la Sănătescu și acesta mi-a spus:

— Du-te la Dămăceanu și o să te pună el la curent...

Primele legături cu reprezentanții partidului comunist am început să le am în luna iunie... Am avut legături atît cu Bodnaraș, cît și cu Lucrețiu Pătrășcanu... Cu el [Pătrășcanu] am putut să mă întîlnesc și în afară de ședințe... Pătrășcanu a fost acela care mi-a dat îndemnul, mi-a spus:

— Mergi înaintea, așa e bine; noi te susținem".

Pentru pacea și libertatea României

Întors dintr-o inspecție pe care o efectuasem cu numai cîteva zile în urmă în diverse regiuni ale țării, Ion Antonescu își sintetiza astfel impresiile în ședința Consiliului de Miniștri din 21 iunie 1944: „Vedeam cum îmi fuge țara din mîna și cum în fiecare clipă se pregătește un dezastbru”.

Cuvintele dictatorului exprimau esența situației politice din acel moment: contradicția insurmontabilă dintre orientarea lui politică generală și interesele fundamentale ale națiunii române. Și, într-adevăr, de la o zi la alta se intensifică lupta poporului român pregătind acel moment despre care se temea Ion Antonescu. Sub conducerea Partidului Comunist Român și a organizațiilor aflate sub directa sa influență, acțiunile, maselor populare împotriva dictaturii militarofasciste și a trupelor hitleriste luau forme multiple.

Numeroase rapoarte ale organelor represive menționau acțiunile de sabotaj ale colectivelor de muncitori din uzinele și fabricile care lucrau pentru front. La 27 iunie, de exemplu, Direcția Generală a Siguranței preciza într-un raport că „în întreaga țară se întărește activitatea elementelor subversive cu scopul evident de a paraliza întreaga activitate din spatele frontului... Se fac pregătiri în stil mare pentru... acte de sabotaj și rebeliune”. Se arăta că „în acest scop vor fi create depozite de arme, muniții, alimente uscate, articole de îmbrăcăminte etc., în special în zonele apropiate de centrele industriale de război, alegîndu-se locurile cele mai puțin frecventate, de preferință pădurile unde se află peșteri, drumuri și terenuri inaccesibile”. Într-un raport al Inspectoratului General al Jandarmeriei de la sfîrșitul lunii iulie se constata intensificarea acțiunilor de partizani pe liniile ferate Cîmpina-Brașov și Făurei-Galați, unde între 13 și 25 iulie fuseseră aruncate în aer mai multe vagoane petroliere.

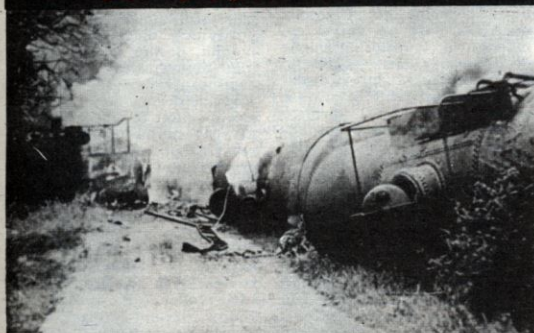
La 29 iulie, generalul Friessner se plîngea că din cauza sabotajelor organizate de partizani și muncitorii din transporturi, trenurile cu muniții și echipament destinate frontului din Moldova dispăreau ori erau rătăcite pe traseu. Căile de acces spre Moldova fiind în multe cazuri complet blocate, Friessner a dat dispoziții trupelor să se aprovizioneze direcț din Transilvania, soldații fiind nevoiți să tran-

sporte totul pe jos, prin trecătorile Carpaților.

La 8 august, comisarul Siguranței din Petroșani raporta și el că minerii din Valea Jiului „sînt gata să comită acte de sabotaj pentru răsturnarea guvernului”, că „ei vor un guvern de coaliție și încheierea imediată a armistițiului”. În 12 august, un raport al Siguranței Generale cu privire la starea de spirit a muncitorimii din întreaga țară aprecia că „ura contra regimului și a războiului crește în fiecare zi”. În 16 august, același organ primea rapoarte din diferite zone ale țării, în care se insistă asupra activității comunistilor pentru constituirea unor grupuri de luptă patriotice (București, Brașov, Ploiești etc.), precum și o intensificare a propagandei prin tipărituri. Pe lângă publicațiile ilegale *România liberă*, *Buletinul Apărării Patriotice*, *Buletinul Capitalei*, începînd cu 22 iulie a apărut și *Chemarea*, un nou organ de presă al forțelor patriotice, editat de Comitetul Central al Uniunii Patrioților. „*Chemarea* — se spunea în editorialul primului număr — se va strădui să ocupe un loc de cînte alături de celelalte publicații patriotice care, în frunte cu ziarul *România liberă*, de multă vreme duc lupta grea de informare, de lămurire și îndemn la acțiune”. Pentru poporul român, arăta noua publicație, „a trecut vremea ezitărilor” și îndemna la luptă curajoasă și imediată pentru alungarea hitleristilor, doborîrea guvernului Antonescu și încheierea unei păci separate și neîntîrziate cu U.R.S.S., Anglia și Statele Unite.

Urmărind cu atenție evoluția evenimentelor, P.C.R. continua să cheme poporul la luptă. Într-un manifest lansat de C.C. al P.C.R. la 1 august în mai multe centre ale țării se arăta: „Prezența trupelor germane și continuarea războiului hitlerist va aduce asupra țării un război nimicitor. Singurul drum de salvare este alungarea nemților din țară și încheierea păcii”. Și adresîndu-se soldaților și ofițerilor, manifestul le cerea să salveze țara și poporul de la distrugere,

**PATRIOTI ESTE O DATORIE A FIECARUIA DE A
LUPTA CONTRA RĂZBOIULUI HITLERIST
Muncitori Țărani și Intelectuali Patrioti Numai
Organizat în grupuri în Fabrici și Ateliere Putem
LUPTA Cu succes CONTRA REGIMULUI FASCIST
PENTRU UN GUVERN DE PACE**

**MUNCITORI țărani și Intelectuali doritori DE PACE SI
LIBERTATE Numai Prin DEMONSTRATIUN în fabrici
și ateliere vom Putea alunga CLICA Hitlerista Dela
CARMA TARI și în locuirea printr-un GUVERN
DEMOCRAT care sa ne asigure Pacea și libertatea.**

Sub conducerea partidului comunist, forțele de rezistență organizează numeroase acțiuni de sabotare a mașinii de război hitleriste

În p. 21: casa din Calea Moșilor, nr. 103, locul consfățuirii din noaptea de 13 spre 14 iunie 1944 în cadrul căreia participanții și-au însușit planul conceput și elaborat de partidul comunist pentru răsturnarea guvernului de dictatură militar-fascist, scoaterea țării din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste

să elibereze Ardealul cotropit de horthyști: „Întoarceți armele contra nemților și trădătorilor în slujba lor... Alăturați-vă armatei roșii..., luptați împreună cu ea pentru curățirea țării de nemți, pentru pacea și libertatea României”.

Ura profundă a poporului față de Germania și de războiul hitlerist este puternic subliniată și de faptul că țărani din diverse localități au trecut la acțiuni fățișe împotriva tru-

pelor germane. Astfel, locuitorii comunei Ilfovene Alexeni i-au bătut pe hitleriștii cantaționi în localitate, iar cei de la Fetești au dărâmat în două rinduri barăcile ridicate de unele subunități ale Wehrmachtului.

Aceeași stare de spirit domnea și în cercurile intelectuale. După 20 iunie, data constituirii B.N.D., acțiunea antirăzboinică a intelectualității reprezentative a țării s-a amplificat. Petre Constantinescu-

Iași, cunoscut militant al P.C.R., arăta că a fost însărcinat de Biroul politic al B.N.D. „să iau contact cu profesorii, ceea ce am făcut imediat prin profesorul universitar Stoilov și asistentul Neculce — pentru Universitate, cu M. Cruceanu pentru [profesorii] secundarii și cu Marin Sulică pentru învățători... Acțiunea pentru profesori consta în redactarea unui memoriu¹ adresat mareșalului, prin care să i se ceară ieșirea din război și ruperea alianței cu Germania. Memoriul trebuia semnat de cît mai mulți membri ai corpului didactic și prezentat printr-o delegație...”

Este interesant că în chiar formațiunile politice ai căror conducători manifestau ezitări și încercau să amâne momentul acțiunilor hotărîtoare se produceau frecvente ciocniri de opinii. Astfel, elementele tinere din cadrul P.N.Ț. și unele cadre locale ale acestui partid, cum sesizau organele Siguranței la sfîrșitul lunii iunie, exercitau presiuni asupra conducerii lor pentru a întări colaborarea cu P.C.R. în vederea salvării țării din grava situație în care se afla.

Așadar, din toate colțurile țării, din toate clasele și păturile sociale răzbătea o singură dorință: trecerea la luptă pentru răsturnarea guvernului antonescian și alungarea hitleriştilor din țară. „Războiul nu se termină singur, el trebuie oprit.” Pacea trebuie cucerită prin luptă activă a întregului popor român. Intrați și sprijiniți prin toate mijloacele mișcarea patriotică națională pentru salvarea țării”. Acestea erau cuvintele de ordine ale Partidului Comunist Român.

Ce știa și ce nu știa baronul von Killinger

Elaborarea pînă în cele mai mici detalii a unui plan care — la data stabilită — să asigure funcționarea exemplară a mecanismului revoluționar și, în

¹ Magazin istoric, nr. 7/1984.

același timp, păstrarea celui mai desăvârșit secret în jurul pregătirilor care se făceau au reprezentat cerințe fundamentale pentru reușita revoluției din august 1944. În condițiile în care regimul de dictatură militară-fascistă dispunea de un puternic aparat de reprimare, iar țara noastră se afla prinsă ca într-un adevărat păienjenis de către forțele hitleriste, orice fisură în pregătirea și desfășurarea acțiunii, ca și orice indiscreție, ar fi putut avea consecințe imprevizibile pentru înșuși viitorul poporului și țării noastre. În acea perioadă în România se aflau — cum am mai arătat — sute de mii de militari hitleriști, bine organizați și dotați, cu o mare experiență de luptă. Pe teritoriul țării noastre activau 11 oficii germane de spionaj, ai căror agenți mișunau peste tot, căutând să depisteze orice disonanță, care ar fi pus în primejdie interesele germane. În București și în preajmă funcționau, de asemenea, zeci și zeci de instituții germane — comandamente și unități militare, secții ale Gestapoului, plus alte unități și instituții amplasate în numeroase alte locuri din țară. La toate acestea se adăuga puternicul aparat de reprimare și informare al dictaturii militară-fasciste, care desfășura o intensă activitate de reprimare, îndeosebi împotriva comunistilor.

În aceste împrejurări era greu de imaginat că în România s-ar putea organiza o acțiune menită să pună capăt alianței cu Germania și războiului hitlerist. Așa se și explică, de altfel, optimismul cu care cercurile conducătoare naziste au privit lucrurile pînă în ajunul marilor evenimente. De exemplu, chiar la 10 august 1944, deci cu numai 13 zile înainte de a izbucni Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, batonul Manfred von Killinger, ministrul Germaniei hitleriste la București, transmitea superiorilor săi de la Berlin că în România „situația este pe deplin sigură” în ceea ce privește „alianța cu Germania”. O părere similară formula diplomatul hitlerist și cu

cîteva zile mai înainte, în convorbire cu generalul Hans Friessner, noul comandant al Grupului german de armate „Ucraina de sud”. Întrebat de Friessner ce măsuri preconizează în cazul în care s-ar ivi o criză de guvern în România, Killinger răspunsese cu convingere: „Pînă acum nici un fel de măsură; nici nu este de așteptat vreo criză de guvern”. La rîndul său, generalul Alfred Gerstenberg, șeful Misiunii militare germane din România pentru armata aerului și comandantul trupelor germane destinate apărării petrolului din țara noastră, într-o discuție pe aceeași temă se arătase și mai categoric. El afirmase că într-o astfel de eventualitate, pentru a lichida orice lovitură de stat la București „ar fi suficientă o singură baterie de artilerie antiaeriană”.

Aprecieri la fel de optimiste formulau și diferite servicii de informare germane. La 5 august 1944, de exemplu, Serviciul Central de Siguranță al Reichului ajungea la concluzia că „acum, ca și înainte, raporturile de putere politică se află exclusiv în mîna mareșalului [Antonescu] și a armatei române. Opoziția nu are încă în spatele ei o mișcare care să aibă posibilitatea de a smulge mareșalului puterea”. Andreas Schmidt, șeful Grupului etnic german din România și unul din informatorii activi ai înaltelor foruri hitleriste, într-o notă adresată la 4 august Ministerului de externe al Reichului, aprecia și el situația politică din România „ca stabilă”, afirmînd că „fluxul caracteristic discuțiilor și dezbaterilor politice ale personalităților particulare și grupurilor politice este deja, de săptămîni, ca și amortit”.

Înșuși Hitler, după cum scrie Hans Friessner în memoriile sale, era foarte liniștit în legătură cu situația existentă în țara noastră în acea fierbinte vară a anului 1944. El îl asigurase pe Friessner, în momentul în care îi încredințase comanda Grupului de armate „Ucraina de sud”, că, în ceea ce privește condițiile politice din România, nu trebuia să-și facă griji, deoarece

„mareșalul Antonescu ne este fidel. În spatele său, ca un singur om, se află poporul român și armata”.

În fluxul de informații primite de forurile naziste, de Hitler personal, au existat și unele semnale care arătau că în România se întîmplă ceva. Serviciile secrete germane, diplomații și militari germani cu misiuni în țara noastră au sesizat și transmis o serie de date despre starea de spirit a poporului român și a armatei potrivnică dictaturii și războiului, despre rezistența forțelor democratice și patriotice conduse de Partidul Comunist Român, despre unele tatonări ale opoziției burgheze și chiar ale guvernului pentru încetarea războiului și încheierea armistițiului cu Aliații. Manfred von Killinger, împreună cu H. Neubacher, însărcinatul special german pentru problemele economice, informau, la 7 aprilie 1944, Ministerul de externe al Reichului că „se constată, ca urmare a înaintării rușilor, o pronunțată atitudine comunistă printre muncitorii din regiunea petroliferă”. În același timp, aparatul militar nazist, cum rezultă din unele documente, se arăta îngrijorat de sabotajele din industria petroliferă de pe Valea Prahovei și, în general, de destabilizarea vieții politice din România, ceea ce crea pericolul desprinderii ei din alianța cu Germania hitleristă.

Dar, în ansamblul său, fluxul de informații despre starea de spirit din România transmis de serviciile germane în vara anului 1944 era deosebit de liniștitor. Scăpîndu-le esențialul, ele alimentau convingerea forurilor naziste că nimic n-ar putea clinti stăpînirea germană asupra țării noastre. Convingere pe care Killinger o exprima în fraza ce îi făcea plăcere s-o repete deseori: „Nici o frunză nu se mișcă în România fără știrea mea și a mareșalului”. Și totuși în România, în acea memorabilă vară a anului 1944 s-au mișcat nu numai frunzele, ci întregul popor român, fără să ceară permisiunea nici mareșalului Antonescu, nici lui Killinger și nici șefilor săi.

„EXPRESIA VOINȚEI ÎNTREGULUI POPOR”

Conf. univ. dr. GHEORGHE ZAHARIA

În cadrul ședinței din noaptea de 21 spre 22 august, convocată la Palat din inițiativa partidului comunist, de comun acord cu forțele coalizate, s-a convenit ca arestarea guvernului condus de Ion Antonescu să se producă la 26 august.

Istoria însă a făcut ca ziua să fie alta.

Să urmărim în continuare desfășurarea evenimentelor.

Cu trei zile mai devreme

În seara zilei de 22 august, I. Antonescu s-a întors de pe front, unde luase act de prăbușirea militară și ținuse o ședință a Consiliului de Miniștri în care s-a hotărât organizarea rezistenței pe linia Carpaților Răsăriteni, zona fortificată Cașin - Focșani - Brăila - Dunărea maritimă, precum și măsuri de evacuare a instituțiilor centrale din București. După ședința Consiliului de Miniștri, Antonescu a cerut să fie primit

de rege pentru a-i supune spre sancționare planul de organizare a rezistenței pe noul aliniament¹. S-a aflat, totodată, că I. Antonescu urma să plece din nou pe front, iar de acolo, la noul post de comandă situat în Transilvania, la Dumbrăveni, aproximativ 20 km vest Sighișoara. În această situație și intrucât pregătirile în vederea revoluției erau, în linii generale, terminate, s-a

¹ Potrivit altor izvoare, regele ar fi dispus chemarea lui Antonescu la Palatul Regal.

hotărât ca, pentru a nu rata acțiunea, să se treacă imediat la îndeplinirea ei, conform planului stabilit de comun acord cu reprezentanții partidului comunist. Aproiații regelui au luat măsuri în vederea pregătirii echipei de rezervă² și

² Se stabilise ca arestarea guvernului antonescian să fie asigurată de o formațiune de luptă patriotică pusă la dispoziție de P.C.R. și care în acest scop urma să fie introdusă din timp în Palat. Pentru eventualele cazuri, din motive neprevăzute, formațiunea nu ar fi putut sosi la timp, la propunerea P.C.R., s-a hotărât formarea unei echipe de rezervă la Palat.

pentru a intra în legătură cu partidul comunist și cu șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei (C.M.C.).

După convorbirea cu Ion Antonescu și Mihai Antonescu, în timpul căreia au fost exprimate poziții puternic divergente, regele a dispus, în jurul orei 17, arestarea lor de către echipa de militari alcătuită la Palat¹. Imediat, compania de gardă, sub comanda căpitanului Gh. Teodorescu, a dezarmat escortele care îi însoțeau pe cei doi Antonești. Nu mult după aceea, sub pretextul unui Consiliu de Miniștri prezidat de rege, au fost chemați la Palat, unde au fost arestați, și alți membri ai guvernului.

În cursul nopții, paza demnitarilor arestați a fost preluată de o grupă a formațiunilor de luptă patriotice, care i-a transportat într-o casă secretă a partidului comunist, din cartierul Vatra Luminoasă, unde au fost ținuți, sub paza aceleiași grupe, până la începutul lunii septembrie 1944, când au fost predați comandamentului sovietic.

Deși acțiunea s-a declanșat înainte de data stabilită, încă în după-amiaza zilei de 23 august, s-a reușit să se pună în mișcare întregul aparat de luptă. La orele 18, C.M.C., sub comanda generalului Iosif Teodorescu, a alarmat unitățile din București, dînd ordinul de intrare în dispozitivul operativ. Între 18.30 și 24, unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice au preluat paza localurilor Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerului de interne, Ministerului de război, Subsecretariatului de stat al aerului, Gării de Nord, Palatului Telefoanelor din Calea Victoriei și ale celorlalte centrale telefonice, ale posturilor de radio și T.F.F. ș.a. Obiectivele hitleriste au fost blocate.

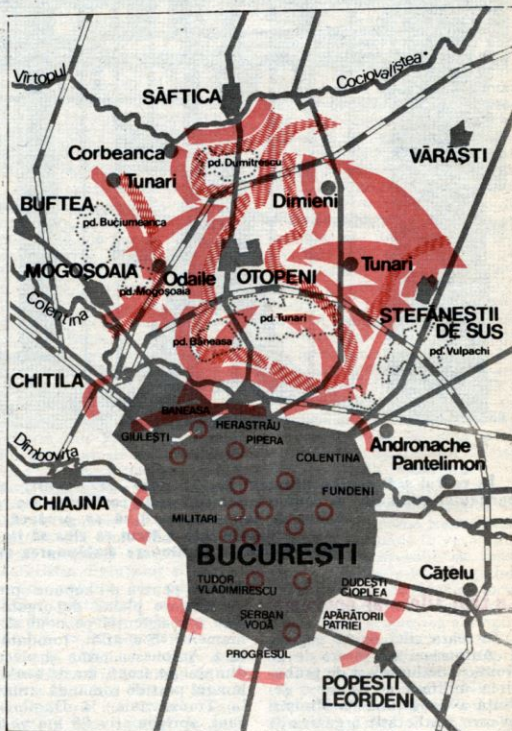
Proclamația regală, întocmită de comun acord cu reprezentanții Palatului și ai partidelor din Blocul Național De-

mocratic, a fost difuzată la radio succesiv, în seara de 23 august 1944, după orele 22. Ea aducea la cunoștința țării și a lumii actul istoric, cu adînci repercusiuni în viața politică internă, de mare in-

semnătate europeană. Ea arăta că măsura adoptată reprezenta voința poporului român și că un nou guvern „a fost însărcinat să ducă la îndeplinire voința hotărîtă a țării de a încheia pacea cu Națiunile

În p. 29: patrulă a formațiunilor de luptă patriotice pe una din străzile Capitalei, în zilele lui august 1944

Forțele revoluționare lichidează gruparea de trupe hitleriste din București și împrejurimi (hartă reprezentînd desfășurarea evenimentelor)

LEGENDĂ

FORTE ROMÂNE

FORTE GERMANE

Obiective germane lichidate

¹ Amănunte în Magazin istoric, nr. 8/1974.

Unite... Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite". Întreaga țară era chemată la arme împotriva celor care vor încerca să se opună voinței poporului, apărându-se că actul întreprins „înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor țării sînt garantate și vor fi respectate”. Se arăta, de asemenea, că „alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”.

Nu mult timp după difuzarea proclamației, acțiunea de blocare a obiectivelor hitleriste din București a fost încheiată; unități militare și formațiuni de luptă patriotice au trecut la atacarea și dezarmarea soldaților și ofițerilor germani înfiltrați în oraș sau aflați în cantonamente particulare. La Ploiești, muncitorii și unitățile militare au preluat imediat paza întreprinderilor petrolifere, iar în partea nordică a Moldovei, patru batalioane de grăniceri, sub comanda colonelului Nistor Teodorescu, au atacat trupele Diviziei 3 munte germană, de sub comanda generalului Paul Klat, în cadrul căreia se aflau încadrate.

La orele 23.30, șeful Marelui Stat Major, căruia i se încredințase și comanda supremă a forțelor armate, generalul Gheorghe Mihail, a transmis trupelor o directivă operativă, ordonînd măsurile pentru asigurarea trecerii unităților la acțiuni de luptă împotriva germanilor și de acoperire a frontierelor, inclusiv a liniei de demarcație vremelnică din Podișul Transilvaniei. Toate unitățile armatei și jandarmeriei, trupele de pompieri și centrelor de pregătire premilitară au luat imediat măsuri de executare într-un timp extrem de scurt, însușești de dorința patriotică de a alunga pe ocupații fasciști.

Prin toate aceste acte, România a întors armele și a început

războiul drept contra Germaniei și Ungariei, pentru eliberarea părții de nord-vest a patriei, pentru înfrîngerea fascismului.

„Stăpîni pe destinele noastre”

Guvernul numit în seara zilei de 23 august, sub președinția generalului Constantin Sănătescu, era format din militari și specialiști, partidele politice din B.N.D. fiind reprezentate prin cite un secretar de stat fără portofoliu, excepție făcînd reprezentantul P.C.R., Lucrețiu Pătrășcanu, care deținea și interimatul la Ministerul justiției.

În declarația elaborată în noaptea de 23 spre 24 august 1944, partidul comunist arăta principiile ce stăteau la temelia colaborării sale, în cadrul guvernului, cu celelalte elemente componente: „Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice, acestea sînt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941. Aceste obiective care formează programul actualului guvern constituie temeiul participării P.C.R. în cadrul politicii de bloc național în actuala formațiune guvernamentală”. Partidul Comunist Român chema „muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”.

La rîndul său, noul guvern, în declarația publicată concomitent cu Proclamația regală și Declarația P.C.R., își prezenta programul de guvernare: „Regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate... De acum înainte înțelegem să fim stăpîni pe destinele noas-

tre. Hotărîrea denunțării tratatelor de alianță cu puterile Axei și încetarea stării de război cu Națiunile Unite este expresia voinței întregului popor român. Aceste hotărîri nu nesocotesc drepturile vreunui stat străin, după cum nu ating nici interesele altor neamuri...”

Printre primele acte adoptate de guvern în seara zilei de 23 august 1944 au fost cele două decrete propuse de Partidul Comunist Român cu privire la desființarea lagărelor de concentrare și la eliberarea din lagăre și închisori a deținuților comunisti, condamnați, începînd din 1918, a antifasciștilor, a tuturor celor care se opuseseră, într-un fel sau altul, războiului hitlerist, politiciii dictaturii antonesciene, jafului german.

„Ne socotim în stare de război”

Încă în noaptea de 23 august, Hitler a ordonat comandantului Grupului german de armate „Ucraina de sud”, generalul-colonel Hans Friessner, să zdrobească revoluția, să ocupe Bucureștii cu forțele Diviziei antiaeriene germane de la Ploiești și să formeze un nou guvern prohitlerist.

Scontînd că poate evita o ripostă din partea comandamentului german, regele Mihai a comunicat ministrului Germaniei la București, von Killinger, schimbarea produsă, exprimîndu-și, totodată, dorința ca trupele germane să se retragă din România fără a produce incidente. La sediul Legației germane au avut loc discuții contradictorii: în timp ce generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare și comandantul trupelor germane de uscat din zona interioară a României, a opinat pentru retragere, generalul Alfred Gerstenberg, șeful Misiunii militare aeriene, a susținut ideea folosirii războiului acordat în scopul organizării represaliilor.

Măsurile luate în acest sens de comandamentul german au impus șefului guvernului român

să ordone, în jurul orei 2 din ziua de 24 august, continuarea ostilităților: „Ne socotim în stare de război cu armata germană — spunea el în ordinul dat Marelui Stat Major al armatei — ca urmare, s-o atacăm, s-o dezarmăm, să-i internăm [pe militarii germani] oriunde ar fi...”

Seriozitatea acțiunilor forțelor române a fost înțeleasă limpede, de la început, de înseși căpeteniile trupelor germane din România. Informându-l, la ora 4.05 în ziua de 24 august, pe comandantul Grupului de armate german „Ucraina de sud”, care își avea cartierul general la Slănic-Moldova, despre situația de la București, generalul Erik Hansen, spunea: „Noul guvern român trebuie să fie luat în serios. Nu trebuie să se creeze iluzia că este vorba doar de o mică clică de trădători. El are în spate întregul popor român și, în special, întregul corp de generali”.

În ziua de 24 august 1944, începând de la ora 4 dimineața, forțele patriotice din București au dezlănțuit atacul general asupra obiectivelor germane. În felul acesta, acțiunile începute în seara zilei de 23 august prin blocarea lor în București, ciocniri în oraș, izgonirea gărzilor germane din întreprinderile petrolifere din Ploiești și acțiunile unităților de grăniceri din nordul Moldovei, au continuat, pe scară largă, în ziua de 24 august. În zorii zilei de 24 august, guvernul român a trimis la Ankara un curier special pentru a informa puterile aliate asupra situației politice și militare a României. El a fost primit cu simpatie de autoritățile turcești, care i-au facilitat contactele necesare. În aceeași zi, starea de război cu Germania a fost confirmată printr-o declarație oficială a guvernului.

Intrarea trupelor române în lupta cu trupele germane s-a produs succesiv, în diferite regiuni ale țării, în zilele de 23-25 august, pe măsură ce au venit în contact nemijlocit

cu adversarul, în cadrul acțiunilor de curățire a teritoriului sau de acoperire a frontierelor.

În Capitală, după atacarea de către forțele revoluționare începând — cum am arătat, din zorii zilei de 24 august, ora 4 dimineața — a obiectivelor germane, la ora 6, germanii din afara Bucureștilor au atacat dinspre nord către sud, încercând să pătrundă în oraș. Atacul s-a izbit însă de apărarea hotărâtă a trupelor române. Hitleriștii și-au reluat atacul cu sprijinul aviației, care la orele 10 dimineața a trecut la bombardarea sălbatică a Bucureștilor¹.

Către sfârșitul zilei de 25 august, cea mai mare parte a focarelor germane din interiorul Capitalei au fost lichidate; câteva rezistențe neînsemnate au fost nimicite în cursul dimineții de 26 august. Astfel, după aproape trei zile de lupte, eforturile forțelor revoluționare au fost pe deplin înununuate de succes.

De însemnătate deosebită a fost faptul că, în zilele începutului revoluției, masele muncitoare au continuat munca în întreprinderi, asigurând desfășurarea normală a vieții orașului. Muncitorii din întreprinderile de panificație au asigurat aprovizionarea cu pine a populației, iar cei de la Societatea de gaz și electricitate refăceau, chiar în timpul bombardamentelor de aviație, liniile electrice distruse, pentru a asigura curent orașului și, în special, întreprinderilor.

După nimicirea tuturor rezistențelor germane din Capitală și respingerea încercărilor acestora de a pătrunde în oraș, forțele române au continuat cu hotărâre lupta pentru lichidarea grupării aflate în satele și pădurile situate la nord de oraș, care spera că va primi noi întăriri și va fi în măsură să reia atacul asupra Bucureștilor. Această grupare se găsea, la 26 august, sub comanda generalului Reiner Stahel, trimis special de Hitler de la Varșovia, unde condusese reprimarea insurecției poloneze, și a lui Alfred Gerstenberg. În

urma acțiunilor din zilele de 26 și 27 august, dispozitivul de apărare al grupării germane a fost strâns în mai multe puncte; o parte a trupelor s-a predat, cealaltă a fost împinsă, cu pierderi mari, într-un spațiu restrâns. Neputând primi nici un fel de întăriri, întrucât luptele cuprinseseră întreaga țară, generalii Stahel și Gerstenberg au încercat, în noaptea de 27 spre 28 august, să se retragă spre nord cu trupele ce le mai rămăseseră. În după-amiaza zilei de 28 august, coloana lor, de peste 1 500 oameni, imbarcați în circa 200 mașini, a fost interceptată și dezarmată la Gherghița², pe râul Prahova, de statul major al Armatei 4 române și trupe ale acestei armate retrase de pe frontul răsăritean, și care se îndreptau spre zona de concentrare Ploiești-Tirgoviste, în vederea intrării în luptă, în Transilvania.

„Noul guvern român este stăpîn pe situație”

Victoria repurtată de forțele revoluționare din București a fost favorizată de faptul că lupta eroică a ostașilor și muncitorilor înarmați din Ploiești și de pe Valea Prahovei a împiedicat comandamentul german să trimită trupe de întărire unităților sale din zona Capitalei. Acolo, alături de unitățile militare ale Corpului 5 teritorial, au luat parte la lupte puternice formațiuni de muncitori înarmați, care au ținut orașul Ploiești cu toată fermitatea în mâinile lor, în timp ce lichidau, prin acțiuni hotărâte, rezistențele germane din celelalte localități din bazinul petrolifer. La Ploiești, în ziua de 29 august, Divizia 18 infanterie română și brigada 6 mecanizată din Armata 6 tancuri sovietică au pus capăt încercărilor trupelor germane de a pune stăpînire pe oraș. Pînă la 31 august, unități române însumînd efectivul a trei divizii, împreună cu unități sovietice sosite în zonă.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 7/1974; 7-8/1969.

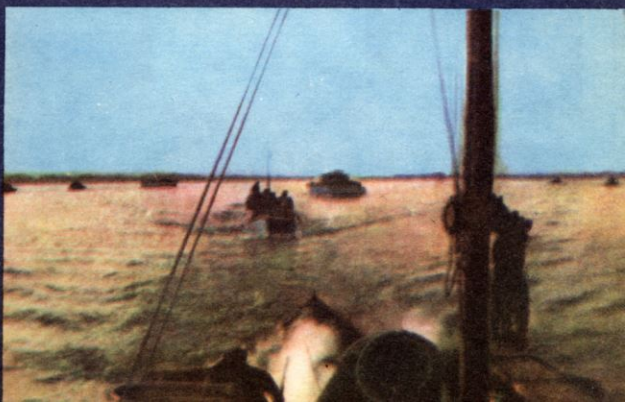
Prima noapte a revoluției 23 spre 24 august: forțele patriotice române declanșează lupta pentru lichidarea rezistențelor hitleriste de pe întreg teritoriul patriei:

Subunitate de infanterie română în timpul confruntărilor de pe Valea Prahovei

Aviatorii noștri pregătindu-se pentru o nouă misiune de luptă

Nave românești patrulind pe Dunăre

După eșuarea încercării de a pătrunde în București, hitleriștii dezlănțuie bombardamente sâlbătice asupra Capitalei:

Formație de avioane a Luftwaffe lansind bombe ucigătoare asupra orașului

Teatrul Național, una din țintele aviației hitleriste

Calea Victoriei după un bombardament german

Sprijiniți de întregul popor, ostașii și formațiunile de luptă patriotice continuă cu hotărâre lupta pînă la zdrobirea hitleriștilor:

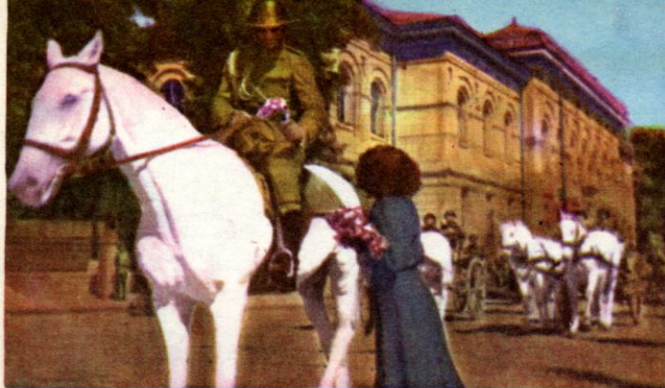
Coloană germană distrusă de forțele românești

În zona Podului Băneasa, ostașii români au oprit atacul puternicei coloane inamice care încercase să intre în oraș

Bombardier german doborât

În București, după
istorica victorie a
forțelor revoluțio-
nare românești:

Reintoarcerea
unităților
române
care au înfrunt
inamicul
în zona
de nord
a Bucureștilor

Ca în atâtea
alte mari
momente
ale istoriei
românești,
în Piața
Universității,
în jurul
statuiei
lui Mihai Viteazul,
bucureștenii
își manifestă
bucuria
victoriei

Viața
orașului
reintră
în normal

au lichidat toate rezistențele germane din bazinul petrolifer, comunicația București-Ploiești-Brașov fiind deschisă definitiv pentru trupele sovietice și române care înaintau spre Transilvania. Între 23 și 31 august 1944, trupele și detașamentele muncitorești înarmate au luat, în zona Ploiești, peste 13 000 prizonieri, iar în zona Brașov cca. 2 500. Pierderile forțelor românești au fost de 804 morți și răniți.

În Dobrogea, până în seara zilei de 25 august, trupele Diviziei 9 infanterie au dezarmat și au capturat unități germane de uscat. În această zonă, comandamentul inamic dispunea de trupe numeroase concentrate îndeosebi pe litoralul maritim. Celor 15 000 militari germani ce se aflau aici, li s-au mai adăugat alții, de la unitățile navale și de uscat ce se retrăgeau din fața forțelor sovietice. Prin acțiunea energetică a ostașilor români și a muncitorilor din portul Constanța au fost salvate de la distrugere instalațiile portuare și întreprinderile. Forțele revoluționare au capturat 10 721 prizonieri germani, printre care și un general și 320 ofițeri.

Între 26 și 31 august, masele populare și unitățile militare au nimicit, prin lupte violente, grupările hitleriste din zona Turnu Severin-Vlcișorova-Orșova, pe care acestea urmăreau să o mențină cu orice

preț, deoarece le-ar fi ușurat organizarea unei noi apărări pe Carpații Meridionali, permițându-le, totodată, folosirea principalelor comunicații din partea de sud-vest a României. Datorită intervenției muncitorilor și populației înarmate, germanii din zona orașului Turnu Severin au fost înfrinți și capturați în după-amiaza zilei de 26 august. În aceeași zi au fost zdrobite și trupele germane din orașul Orșova, care interceptau căile de comunicație din zonă.

La luptele duse între 23 și 31 august 1944 de forțele revoluționare românești au participat 37 divizii, diferite alte unități și școli militare, 10 regimente de artilerie anti-aeriană, unități de aviație și de marină, de jandarmi, pompieri și premilitari — cu un efectiv total de peste 465 000 oameni, precum și numeroase formațiuni de luptă patriotice.

Inamicul a suferit pierderi cifrate la peste 5 000 morți, 56 455 prizonieri, dintre care 14 generali, 1 224 ofițeri și 4 088 subofițeri; au fost capturate 222 avioane, 438 nave fluviale și maritime, multe mijloace de transport, precum și alte numeroase mijloace tehnice de război. Toate capturile, inclusiv prizonierii, au fost ulterior preluate de comandamentul sovietic.

Luptele revoluționare au scos în evidență patriotismul, curajul, drznea și spiritul de

sacrificiu al maselor populare, al ostașilor armatei române.

În timp ce la București și în celelalte localități din țară unitățile militare române și formațiunile de luptă patriotice, sprijinite de cetățeni, duceau lupte pentru lichidarea rezistențelor germane din diferite zone ale teritoriului, armata sovietică a desfășurat operația de lichidare a forțelor Grupului german de armate „Ucraina de sud”, încercuie în ziua de 25 august; concomitent, unități sovietice și-au continuat înaintarea pe teritoriul României. Luptele purtate de armata română, cu sprijinul întregului popor, între 23 și 31 august, dezarmarea și capturarea trupelor germane din părțile de sud-est, centru și sud-vest ale țării, împiedicarea acestora de a pune stăpânire pe zona fortificată Cașin-Focșani-Brăila și pe Carpații Meridionali, au asigurat victoria deplină a forțelor revoluționare. Odată cu aceasta, armatei sovietice i-au fost deschise „Poarta Focșanilor” și Carpații Meridionali și i s-au asigurat căile de acces la nord de Carpații Meridionali, precum și direcția strategică a văii Dunării.

La 2 septembrie 1944, Radio Moscova constata, că „încercarea hitleriștilor de a răsturna situația din România a eșuat complet. Noul guvern român a sfârșit toate încercările hitleriștilor și este stăpân pe situație...”

30 august 1944: manifestație a oamenilor muncii după eliberarea Capitalei de către forțele patriotice sub lozincă „Moarte cotoropitorilor germani!”

1944

23
August

MIERCURI

Zile trecute 236
Soarele răsare 5 28Zile rămase 130
Soarele apune 19 07

1984

O ZI PENTRU
ISTORIE

Dr. EUGEN PREDĂ

23 August 1944. A 1818-a zi de cînd Germania a invadat Polonia, a 1816-a de la intrarea Marii Britanii și Franței în război, a 989-a de la atacul japonez de la Pearl Harbor și a 1158-a zi de cînd România, împotriva voinței poporului ei, a fost tirată de către dictatura militară-fascistă în războiul declanșat de Reichul hitlerist împotriva Uniunii Sovietice. O zi care, înainte de a se încheia, a făcut să se resimtă în întreaga lume o lovitură de trăsnet.

În birlogul
de la Rastenburg

O bună parte a zilei, atenția lui Hitler a fost solicitată de veștile privind desfășurarea insurecției de la Paris și evoluția evenimentelor pe frontul de răsărit. În cursul zilei, la sud-est și sud de Tartu (Estonia), trupele sovietice au ocupat 25 localități, dar la nord-est și est de Praga (cartier al Varșoviei pe partea stîngă a Vistulei) au avut de înfruntat atacurile infanteriei și tancurilor inamice. Trupe ale Frontului 1 ucrainean au ocupat orașul Dembița, important nod de comunicații pe direcția Cracovia. În cursul serii, Radio Moscova a anunțat că trupe ale Frontului 2 ucrainean ocupaseră orașul Vaslui, iar trupe ale Frontului 3 ucrainean orașele Bender (Tighi-

na) și Bielgorod-Nistrovsk (Akerman). La ora 23.30 (ora Moscovei), cum consemnează un document, mareșalul S.K. Timosenko, care coordona cele două fronturi, a raportat Comandamentului Suprem Sovietic: „După patru zile ale operației, trupele fronturilor 2 și 3 ucrainene au desăvîrșit, astăzi 23 august, încercuirea grupării inamice de la Chișinău”.

Dar, cum scrie Raymond Cartier „această zi de dezastru [pentru hitleriști] nu se încheiase încă și o lovitură de trăsnet s-a resimțit întîi la cartierul general al lui Friessner la Slănic, apoi la cartierul general al lui Hitler la Rastenburg: convocat de regele Mihai, mareșalul Antonescu a fost arestat în interiorul Palatului Regal”. Unele surse susțin că, de fapt, lovitură de trăsnet s-a resimțit mai întîi la Rastenburg, unde — după o zi

de trăsnet. Lovitura de trăsnet — cum se exprima istoricul francez Raymond Cartier în a sa Istorie a celui de-al doilea război mondial — a actului românesc de la 23 August 1944.

Ce s-a întîmplat pe glob în acea istorică zi de 23 August 1944, zi care în filmul celui de-al doilea război mondial se înscrie ca un punct de referință? Ce impact au produs pe diferite meridiane și paralele ale lumii veștile transmise de la București în orele în care Ziua se pregătea să dispară din calendar pentru a intra în Istorie?

agitată — Hitler se pregătea să definitiveze, în cursul nopții, o nouă directivă de operații privind Balcanii, cu scopul de a asigura spatele Grupului de armate „Ucraina de sud”, de a preveni un atac anglo-american din această direcție, de a intensifica acțiunile împotriva Armatei populare iugoslave și a forțelor de rezistență albaneze și grecești, sau cel puțin, de a le ține în șah, în condițiile ofensivei sovietice declanșate la 20 august pe frontul Iași-Chișinău și ale pregătirilor aliaților occidentali de a iniția noi operații în Italia spre capul Adriaticii. În acest scop, se afla la Rastenburg și feldmareșalul Maximilian von Weichs, comandant general al teatrului de război sud-est, în componența căruia intrau grupurile de armate „E” (Grecia) și „F” (Iugoslavia și Albania); pe ultimul con-

ducându-l direct. La ora 18.00 (19.00 București) *cel mai târziu*, după cum arată generalul Hans Kissel — comandantul unei mari unități germane aflată atunci în România —, la cartierul general al lui Hitler a ajuns *prima informație despre arestarea lui Antonescu*¹.

Pentru Hitler și cei din jurul său, această veste a transformat ziua de 23 august — cum scrie, la rîndul său, comandantul Grupului de armate germane „Ucraina de sud”, generalul H. Friessner, în „Ziua cea neagră”.

Informația de la București, completată treptat de noi comunicări, a dereglat întreg procesul de decizie la cartierul general de la Rastenburg și în alte verigi cheie ale O.K.W. ale comandamentului Luftwaffe și Marinei de război germane, concentrînd atenția asupra evenimentelor din capitala României și dispersînd-o de la urmărirea executării ordinelor date, cu numai cîteva ore înainte, în privința Parisului, ducînd la anularea semnării directivei privind Balcanii și întîrziînd cu mai multe ore consfătuirea militară de noapte asupra situației militare generale, care se desfășura obișnuit în prezența lui Hitler.

Pe lângă un mare număr de convorbiri telefonice în care au fost implicați Hitler, generalul A. Jodl, șeful Statului Major General al O.K.W., generalul W. Kreipe, șeful Statului major al Luftwaffe, s-a desfășurat și un intens schimb de radio-grame între O.K.W. și Statul major al Luftwaffe pe de o parte, și Misiunea militară germană din București, comandamentul lui Friessner de la Slănic, comandamen-

tul Flotei 4 aeriene (Buzău), Divizia 5 antiaeriană (Ploiești), comandamentul Grupului de armate „F” și comandamentul sud-est Luftwaffe (Belgrad), pe de altă parte. Nu este exclus ca acest intens schimb de mesaje cifrate să fi furnizat — încă înainte ca la Radio București să fi fost făcută publică, la ora 22.20 înlăturarea dictaturii militaro-fasciste și voința României de alăturare la coaliția Națiunilor Unite — indicii și chiar informații asupra evenimentelor din capitala României principalelor state din coaliția antihitleristă. Cunosînd, din alte numeroase cazuri, stadiul avansat și organizat al decriptării traficului cifrat al O.K.W. și, îndeosebi, al Luftwaffe, presupunem că acesta a fost cazul. Dar, pînă cînd se va putea dispune și de dovezi, deocîndată ascunse în arhive inaccesibile, rămîne fapt că șocul confuziei provocat de primele informații secrete parvenite la Rastenburg și concentrarea atenției spre București în următoarele ore au fost și prima contribuție românească resimțită pe toate fronturile de luptă în care se afla angrenată Germania, în Răsărit, în Apus și, nu mai puțin, pe „al treilea front”, acela al mișcării de rezistență din țările ocupate de Reich.

Străpungerea

„Liniei gotice”

Dar să urmărim în continuare ce s-a petrecut în diverse locuri din lume în această zi de 23 august 1944.

La ora 12.15, postul de radio Londra a anunțat într-o emisiune în limba germană: *Parisul a fost eliberat*. Douăzeci de minute mai târziu, postul de radio din Alver, unde se afla sediul guvernului provizoriu condus de generalul Charles de Gaulle, a transmis un comunicat al generalului M.P.Koenig, comandantul șef al Forțelor Franceze din Interior (F.F.

I.), că acestea au eliberat capitala Franței.

Comunicatul nu corespunde însă realității. Într-adevăr, la 19 august, sub conducerea F.F.I. din Capitală, care aveau în frunte pe reprezentantul Partidului Comunist Francez, la Paris începuse insurecția împotriva ocupanților. Dar, cum se știe, capitala Franței a fost eliberată nu în ziua de 23, ci de 25 august. Explicația anunțului transmis de cele două posturi de radio ar consta, după unele surse (nici în prezent circumstanțele nu pot fi pe deplin clarificate), în încercarea unor organisme aflate sub controlul generalului de Gaulle de a determina, și pe această cale, pe comandantul șef al forțelor expediționare aliate din Franța, generalul D.D. Eisenhower, să îndrepte unități din subordine spre capitala răscolită.

La 20 august, cînd generalul de Gaulle îi ceruse lui Eisenhower să ordone Diviziei 2 blindate a generalului Leclerc să pornească spre Parisul răscolit, Ike i-a spus: „Rezistența s-a angajat prea devreme”. Pînă la urmă însă cum avea să scrie în memoriile sale comandantul șef al forțelor expediționare aliate, „acțiunile întreprinse de Forțele franceze libere din Paris mi-au forțat mîna”. Astfel că, în dimineața de 23 august, după ce s-a aflat că generalul Dietrich von Choltiz, comandantul „Marului Paris”, refuză să capituleze în fața unei „armate neregulate”, adică a F.F.I., Divizia 2 blindată franceză și Divizia 4 infanterie americană au început mișcarea spre Capitală. Înainte de a-miaza, Înalțul Comandament al Wehrmachtului a transmis ordinul lui Hitler: „Parisul trebuie să fie apărat în poziția-baraj din fața orașului... Se va pregăti distrugerea podurilor de pe Sena. Parisul nu trebuie să cadă în mîinile inamicului, sau inamicul nu trebuie să găsească decît un morman de ruine”.

În această zi de 23 august 1944, la Paris, Forțele Franceze din Interior continuau,

¹ Hans Kissel: *Die Katastrophe in Rumänien 1944*, Darmstadt, 1964, p. 196 ș.u. În memoriile sale, generalul H. Friessner afirmă că o comunicare semnaldă că ceva n-ar fi în regulă „cu mareșalul Antonescu și locuitorul președintelui Consiliului, Mihai Antonescu” a parvenit la Slănic, din partea Misiunii militare germane la București, în jurul orei 20.30 (*Verratenen Schlachten. Die Tragödie der Deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Hamburg, 1956, p. 85).

deci, să lupte din greu cu cei care de 1522 zile ocupau orașul.

Din Iugoslavia, alt teatru de operații, unde mișcarea de rezistență dădea puternice lovituri forțelor hitleriste, în ziua de 23 august, agenția Reuter transmitea că de la cartierul general al lui Tito s-au anunțat lupte îndrăzite în Muntenegru. În aceeași zi, Biroul Politic al Partidului Comunist din Cehoslovacia semna un document în care își preciza poziția față de declanșarea insurjecției armate din Slovacia, ale cărei pregătiri se află în faza finală, inclusiv în ce privește coordonarea cu forțele armate sovietice.

În zona frontului din Italia, cronică zilei de 23 august 1944 consemna, între altele, consfătuirea militară convocată, în cursul dimineții, în fastuosul salon al teatrului din Iesi, localitate-nod de comunicații în apropierea portului italian Ancona, de generalul Olivier Leese, comandantul Armatei 8 britanice, pentru a discuta planul în vederea străpunerii „Liniei gotice” (ansam-

blul de fortificații germane care traversa Italia de la Spezia la Pesaro). Cît privește operațiile militare în curs, comunicatele semnalau în sectorul Armatei 5 americane, de sub comanda generalului M. Clark, doar activități de patrulare în vecinătatea Florenței. În sectorul adriatic, unde opera Armata 8, unitățile poloneze și italiene se aflau pe malurile râului Metauro, iar pe valea superioară a fluviului Arno trupe engleze și indiene „au cucerit unele înălțimi, printre care Monte Foresto. Formațiuni [de bombardiere] au atacat comunicații și mijloace de transport în Iugoslavia și Grecia, rafinării și aerodromuri în regiunea Vienei, podul de cale ferată de la Ferrara. La căderea nopții au fost efectuate bombardamente la Köln”. Sectorul cel mai activ din raza de acțiune a acestui comandament rămăsese însă sudul Franței, unde Alianții debarcaseră la 15 august: spre sfîrșitul zilei, la Toulon și Marsilia, continuau luptele de stradă, deși în cazul celui de-al doilea mare oraș menționat, pos-

tul de radio Londra anunțase, la ora 21.40, că fusese eliberat de forțele franceze.¹

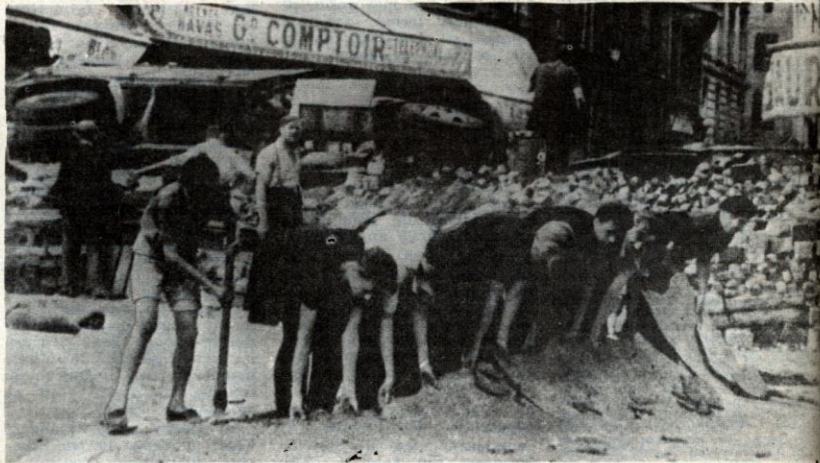
Ziua Z + 78

Pentru generalul Eisenhower, 23 august a fost a 78-a zi de la ziua Z, ziua debarcării trupelor aliate în Normandia. Abia în acea zi avea să fie eliminată punga de la Falaise, unde rezistau 60 000 soldați ai Wehrmachtului, încheindu-se — cu mare înfrîiere în raport cu planul Overlord — bătălia Normandiei.

În ziua amintită, Eisenhower s-a deplasat de la punctul înaintat de comandă, instalat la Tournières la cartierul general tactic al generalului englez B. Montgomery, din apropierea localității Condé. Generalul englez a insistat să-i fie încredințată comanda tuturor trupelor terestre aliate și a prezentat

¹ La Marsilia, F.F.I. declanșaseră insurjecția în 19 august. La 23 august, ora 8.00, un batalion din Regimentul 7 tiradori algerieni pătrunde în oraș, dar garnizoana germană capitulează în 27 august, iar luptele încetează a doua zi.

Parizieni ridicind o baricadă în Piața „St. Michel”. În zilele insurjecției din august 1944

planul unui atac concentrat spre Germania de Nord, ce urma să se desfășoare pe un front îngust, prin Belgia și Olanda. Eisenhower a respins aceste cereri, menținând decizia ofensivei pe front larg spre Germania și izgonirea trupelor inamice din Bretagne.

De la Tournière, generalul Eisenhower, într-unul din rapoartele transmise la Washington, în 24 august, scrie: „Azi dimineată radioul spune că România a abandonat și că Marsilia a fost capturată”. De fapt, postul de radio american din Europa transmisese de la ora 0.20 la 0.35 o emisiune specială, care fusese repetată în engleză, germană, franceză, italiană și în care afirmase: „De-acum înainte, România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestându-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun”. Postul de radio Londra, care încă la ora 23.00, în ziua de 23 august, anunșase veștile capturate de la Radio București, comenta într-o emisiune din 24 august, ora 5.15: „Acum armatele române și sovietice își vor crea drum spre Budapesta și vor face legătura cu forțele marelui Tito... Prăbușirea hitleriştilor se apropie cu pași repezi, iar zilele nemților din Balcani pot fi numărate pe degete”. Într-adevăr, acum de la 23 August, după cum avea să scrie istoria oficială britanică a războiului naval, „a afectat situația forțelor Axei (cele mai multe germane) din sudul Greciei și de pe disputatele insule din Marea Egee; iar la 27 august, Hitler a autorizat o retragere treptată spre centrul Balcanilor” (W. Roskill, *The War at Sea*, vol.III, Part II, Londra, 1961, p.113).

Cît privește fronturile de luptă împotriva Japoniei (din Asia de Sud-Est, Extremul Orient, Oceanul Pacific), informațiile parvenite din această zonă consemnau o situație statică. În Birmania, unde datorită musonului plouă într-o săptămînă cît la Londra într-un an, opera-

Trupe britanice la sud de Florența în august 1944

țiile stagnau. E drept, la Washington, în aceeași zi, Statul Major Combinat Anglo-American continua să examineze planurile „Y” de capturare a orașului Mandalay și în vederea unui atac de desant aerian și naval asupra capitalei, Rangoon. Concomitent, la cartierul general al generalului D. Mac Arthur, comandantul teatrului de operații din Pacificul de sud-vest, se definitiva planul ofensivei împotriva Filipinelor¹, ce va fi pus în aplicare abia în 20 octombrie. Cartierul general aliat din Noua Guinee semna la 23

august doar bombardamente aeriene asupra unei baze japoneze din insulele Moluce.

Culise diplomatice

În ziua de 23 august 1944, premierul britanic Winston Churchill — sosit de mai multe zile în Italia² — se afla la Ambasada britanică din Roma. Scopul deplasării lor aici era legat și de unele măsuri care vizau Peninsula Balcanică. El voia să-i prezinte generalului Alexander noile directive „care să ducă la mari rezultate în Balcani și

¹ La mijlocul lunii iunie, forțele americane au debarcat în Saipan, din arhipelagul Marian, și spre mijlocul lunii următoare rezistența japoneză a încetat. În august au fost capturate insulele Tinian și Guam, străpungându-se centura de siguranță a Japoniei. Tokio intrînd „sub aripa” bombardierelor grele cu rază lungă de acțiune B-29. Planul privind Filipinele a fost prezentat la Washington la 27 august, dar punerea lui în aplicare s-a produs la 20 octombrie, cînd americanii au stabilit un cap de pod în golful Leyte din arhipelagul Filipinelor.

² W. Churchill a sosit în Italia la 11 august. În 12-13 august, a avut convorbiri, la Neapole, cu mareșalul I. Broz-Tito. În 14 august s-a deplasat în Corsica, iar a doua zi, de la bordul unui distrugător, a urmărit operațiile de debarcare americano-franceze de pe coasta sudică a Franței. Revenit în Italia, a avut convorbiri cu generalul Alexander, după care, în 21 august, a sosit la Roma, unde în aceeași seară l-a primit pe șeful guvernului grec în exil, C. Papandreu.

în «fortăreața Europa» a lui Hitler», printr-o înaintare în nordul Adriaticii, înspre Austria și Ungaria, inclusiv pe ruta Ljubljana-Maribor Graz și pregătirea trimiterii unor unități britanice la Atena, pentru a împiedica mișcarea de rezistență din Grecia (E.A.M.), condusă de comuniști, „să pună mîna pe oras”. Deși în noaptea de 22 spre 23 august intenționa să se deplaseze la Siena, la postul de comandă avansat al generalului Alexander, pentru a urmări ultimele pregătiri ale ofensivei spre nordul Italiei, Churchill a mai rămas o zi la Ambasada britanică din Roma, unde își instalase cartierul general. La trimis însă în ziua de 23 august, pe generalul Allan Brooke, șeful Statului Major Imperial, la Alexander, pentru a discuta „alternativa Vienna”; în cursul examinării ei, cel din urmă a prezentat sugestia ca în Italia să se constituie un front numai cu trupe britanice, chiar dacă aceasta ar face ca în Franța să rămîna numai armate americane.

Din Roma, în aceeași zi de 23 august, W. Churchill i-a trimis două mesaje președintelui Roosevelt. Într-unul l-a informat că „a încredințat Ministerului de război să constituie o brigadă evreiască”, avînd steag propriu; în celălalt, i-a scris: „Trebuie să continuăm a spera într-un acord cu sovieticii în dorința de a ajuta pe polonezi în Varșovia”, unde, la începutul lunii, forțele de rezistență asociate guvernului polonez în emigrație de la Londra declanșaseră insurecția antihitleristă. La Ambasada britanică din Roma, Churchill s-a întîlnit succesiv cu primul ministru italian, I. Bonomi, cu predecesorul acestuia, mareșalul P. Badoglio, și, cum a notat în memoriile sale, „de asemenea, cu tovarășul Togliatti”, întors în țară după 18 ani de exil și devenit acum membru în guvern. O

Soldai hitleristi capturați de o subunitate din armata națională de eliberare iugoslavă

scurtă vizită la Vatican i-a prilejuit premierului britanic o convorbire cu Papa Pius XII, după care l-a primit pe prietul Umberto, căruia Victor Emmanuel îi delegase puterile².

În această zi de 23 august 1944, cronică evenimentelor europene a mai consemnat sosirea la Istanbul, conform raportului consulului american, a lui G. Kisseloff, vicepreședinte al Uniunii industrișilor din Bulgaria; împreună cu S. Moshanov, fost președinte al Sobraniei, aflat în Turcia, G. Kisseloff urma, din imputernicirea guvernului de la Sofia, să înceapă imediat convorbiri cu reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii, U.R.S.S. participînd ca observator, în vederea retragerii din război și acordării statutului de neutralitate, fapt ce fusese comunicat însărcinatului cu a-faceri sovietic în capitala bulgară.

În aceeași zi, mareșalul G. K. Jukov, care coordonase activitatea împotriva grupurilor de armate germane „Centru” și „Ucraina de nord”, s-a reîntors la Moscova, unde fusese rechemat pentru a i se

încredința misiunea de a pleca la statul major al Frontului 3 ucrainean, pentru a pregăti acest front în vederea războiului cu Bulgaria.

În după-amiaza zilei de 23 august, cînd Ion Antonescu și M. Antonescu erau a-restați, la Inspectoratul General al Jandarmeriei din Șoseaua Ștefan cel Mare, lt.col. G. de Chastelaine, șeful unui grup din serviciile secrete britanice, arestat la parașutare, aștepta încă răspunsul la condițiile ce le puse pentru a accepta să plece la Cairo împreună cu M. Antonescu. La Ankara, primul ministru turc, Saraçoğlu, informa pe șefii misiunilor diplomatice americană și britanică, la solicitarea parvenită în seara precedentă de la M. Antonescu, de un apel pentru un răspuns urgent la următoarele chestiuni: „(1) să fie trimis un delegat român la Moscova pentru încheierea armistițiului; (2) să intre în contact simultan cu americanii, britanicii și rușii pentru a fixa termenii armistițiului; sau (3) să discute termenii armistițiului la Cairo cu Aliații”. În același timp, un curier special trimis de M. Antonescu se afla în drum spre Stockholm, care urma să-i comunice ministru-

¹ Europa-Festung era denumirea folosită de propaganda germană pentru partea continentului aflată sub control hitlerist.

² Magazin istoric, nr. 2/1980.

lui român în capitala suedează să se întâlnească imediat cu ministrul sovietic, pentru a stabili, în caz că U.R.S.S. își menține propunerile de armistițiu, locul și momentul tratativelor.

„România a surprins întreaga lume”

Peste ocean, în această zi Washingtonul politico-diplomatic este agitat de o „indiscreție” de presă. De două zile, în spațioasa sală de muzică a conacului Dumbarton Oaks, situat într-un mărginaș cartier rezidențial al Capitalei, sub președinția secretarului adjunct al Departamentului de Stat, E. Stettinius, se deschisese conferința S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S. în vederea concertării pozițiilor asupra unui document care să stea la baza unei organizații internaționale postbelice de securitate. La 23 august, ziarul *New York Times*, sub semnătura lui J. Reston, publică o prezentare destul de amplă a acestor propuneri, ceea ce stârnește protestul celorlalți corespondenți de presă, iar în rândurile celor trei delegații suspiciuni asupra sursei și chiar bănuiala că se intenționează, printr-o astfel de publicitate, torpilarea lucrărilor.

Stettinius notează în jurnalul său că, în cursul convorbirii, Roosevelt se gîndea ca viitoarea organizație să se numească „Națiunile Unite”. În aceeași zi, o telegramă de presă din Moscova menționa alocuțiunea comisarului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., V.M. Molotov, la Ambasada S.U.A., în care sublinia importanța convorbirilor de la Dumbarton Oaks „de a dezvolta principiile de securitate și de organizare pentru păstrarea unei păci permanente”.

La Washington, amiralul W.D. Leahy, șeful statului major al președintelui S.U.A., care în această calitate prezida ședințele șefilor statului Major Mixt (american) și ale

șefilor Statului Major Combinat (anglo-american) și-a notat în jurnalul său intim: „24 august 1944. Presa relatează azi dimineată că România s-a retras din alianța cu Germania și se va alătura Națiunilor Aliate în eforturile lor de război”.

Printre documentele inedite, care redau reacția în actualitatea fierbinte a epocii la implicațiile lui 23 August, se află și o directivă secretă aprobată de conducerea Direcției războiului politic a Marii Britanii (Political Warfare Executive) în ziua de 31 august 1944, care, ca și alte documente citate, au putut fi consultate la Arhivele statului București. „România a surprins întreaga lume la 23 august”, citim în document, apreciindu-se că în ce privește evenimentele ulterioare desfășurate pe frontul sovieto-german de pe teritoriul românesc, „nu este deloc o exagerare să spunem că României îi revine în mare măsură meritul de a fi asigurat rezeșiciunea înaintării rusești”.

Cît privește consecințele acestui fapt, ele sînt înșiruite astfel:

„(I) Prăbușirea completă a sectorului sudic al frontului răsăritean german și pierderea a peste 300 000 soldați germani, care fie că au fost anihilați, fie încercuți.

(II) Pierderea aproape sigură a Carpaților ca puternică linie defensivă.

(III) Subminarea inevitabilă a moralului soldaților germani în alte sectoare ale frontului rus.

(IV) Necesitatea unei complete schimbări în strategia germană și a unor retrageri ulterioare în alte sectoare pentru a preveni pericolul încercuirii atât în Iugoslavia, cît și în Grecia, în nordul Ungariei și în Cehoslovacia.

(V) Pierderea actualei și potențialei aprovizionări cu combustibil românești pentru *Wehrmacht* și *Luftwaffe* pe toate fronturile”.

Cînd s-a încheiat, ziua de 23 August 1944 fusese percepută de contemporaneitate — datorită vestilor din București — ca o Zi pentru Istorie.

În timpul luptelor armatei americane pentru alungarea japonezilor din arhipelagul Mariane

23 August în documente

străine inedite

ПРАВДА

„FAPTA ROMÂNIEI:

UNUL DINTRE EVENIMENTELE DECISIVE
ALE ÎNTREGULUI RĂZBOI”

După patru decenii de la memorabilele evenimente din august 1944, investigațiile cercetătorilor scot la iveală noi și importante mărturii privind ecoul internațional, implicațiile multiple și adânci pe care le-a avut lupta de eliberare a poporului român de sub dominația celui de-al III-lea Reich asupra grăbirii prăbușirii militare a Germaniei hitleriste. De-a lungul anilor, presa și literatura istorică din țara noastră, inclusiv Magazin istoric, au pus în circulație numeroase documente de arhivă și extrase din ziare străine consacrate revoluției din august 1944.

În numerele sale din 25 și 27 august, cunoscutul ziar sovietic Pravda comenta astfel evenimentele revoluționare declanșate în România: „În seara zilei de 23 august posturile de radio române, engleze și americane au transmis știri, din care rezultă că în România se petrec evenimente de natură să concentreze asupra sa cea mai mare atenție. Regimul lui Antonescu s-a prăbușit. În seara de 23 august postul de radio București a comunicat că a fost format noul guvern al României în frunte cu generalul Constantin Sănătescu... Declarația transmisă prin radio [în seara de 23 august] subliniază că guvernul a luat hotărîrea să înceteze războiul și să reprime orice încercare de a împiedica îndeplinirea acestei hotărîri”.

„Îieșirea României din Axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirmă în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german în Balcani... Noul guvern român a și început curățirea teritoriului țării sale de nemți. El a declarat război Germaniei. Izgonirea trupelor germane din România va deschide în fața României calea spre libertate și independență... Numai pe această cale vor putea și alte popoare, care și-au legat soarta de Germania hitleristă, să evite urmările dezastruoase ale politicii criminale a conducătorilor lor...”

Ca și în cazul multor altor organe de presă din diverse țări, acțiunea era privită deci în multiplele sale ipostaze, subliniindu-i-se atât importanța pentru istoria viitoare a poporului român, cât și implicațiile imediate pe care ea le-a avut în desfășurarea celui de-al doilea război mondial.

Referindu-ne numai la presa de peste hotare, din studiile publicate pînă acum, rezultă că evenimentele petrecute în România în august 1944 au fost prezentate și comentate de numeroase agenții de presă, ziare și reviste din Anglia, Argentina, Bulgaria, Cehoslovacia, China, Elveția, Finlanda, Franța, Grecia, India, Italia, Iugoslavia, Polonia, Portugalia, Spania, S.U.A., Suedia, Turcia, Ungaria, U.R.S.S., Vatican.

Documentelor puse în circulație de Magazin istoric,¹ revista le adaugă în acest număr alte mărturii semnificative inedite, răd al celor mai recente investigații.

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 7-8/1969, 8/1971, 8/1973, 8/1974, 5/1975, 8/1976, 8/1978, 8/1979, 8/1982.

Arhive și ziare americane

„O largă breșă în frontul balcanic al lui Hitler”

Dr. GH. BUZATU

Evenimentele din România din August 1944 au avut un loc și un rol aparte în desfășurarea ultimei faze a celui de-al doilea război mondial în Europa, fapt pe care tot mai numeroase studii de specialitate — datorate istoricilor români sau străini — vin să-l confirme necon-

tenit. Se știe că, în septembrie 1944, Hitler însuși a inclus evoluțiile rezultând din izbucnirea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antilperialistă în țara noastră între cele trei catastrofe suferite de Wehrmacht în Europa¹.

Președintele Roosevelt este la curent

Între documentele străine, *inedite*, ce confirmă importanța generală a revoluției române se află și cele provenind din partea unor organisme militare de informații ale S.U.A. și care au devenit accesibile cercetării abia în ultimii ani. Sursele respective atestă că în cursul anului 1944 Administrația Roosevelt a fost — grație unor informații din cele mai competente — la curent cu evenimentele din România, mai cu seamă cu acelea desfășurate în zilele revoluției. O serie de rapoarte ale renumitului *Oficiu al Serviciilor Strategice* (*Office of Strategic Services — O.S.S.*), cel mai important organism de informații al Washingtonului în anii celei de-a doua conflagrații mondiale, ca și cores-

pondența diplomatică pe canalul Cairo-Washington (Departamentul de Stat) relevă o „luare de contact” a înaltelor autorități americane cu realitățile românești din primele ceasuri după actul istoric de la 23 August 1944. Imediat după declanșarea revoluției române, cercurile politice și diplomatice americane au fost în posesia unor informații ce indicau că forțele patriotice din România *stăpîneau ferm* — cum se precizează într-unul din documente — situația la București și că, în întreaga țară, sentimentul popular era „*puternic în favoarea unei acțiuni imediate împotriva nazistilor*”².

¹ Citatele din acest articol au fost extrase din documentele originale aflate în păstrare la F.D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York, fondul Map Room Papers, Containers 221, 233. Au fost consultate J.I.C. Weekly Summary, numerele 85/24.8.1944, 86/31.8.1944, 87/7.9.1944, 88/14.9.1944, 89/21.9.1944, 90/28.9.1944 și The O.N.I. Weekly, numerele 34/23.08.1944, 35/30.8.1944 și 36/6.9.1944.

Știri de acest fel au parvenit președintelui Roosevelt și colaboratorilor săi mai cu seamă din partea unor organisme de informații și contrainformații din Washington. Astfel, de o mare precizie și promptitudine au fost *sintezele* întocmite și prezentate de către *Comitetul Reunit al Informațiilor* (*Joint Intelligence Committee — J.I.C.*). Sinteză prezentată șefului executivului american chiar a doua zi după izbucnirea revoluției la București începea cu aceste precizări ce fixau locul evenimentelor din România în contextul general al ostilităților: „*În această săptămână, Germania a suferit o serie de răsturnări militare și politice descumpănitoare. Armatele germane în nordul Franței au luptat cu disperare să scape de încercuire și nimicire de către forțele aliate... În final, România a pus în pericol poziția germană din Balcani*”.

Un capitol al sintezei J.I.C. din 24 august 1944 era con-

² Magazin istoric, nr. 8/1983.

crat special României și deciziei sale. Se sublinia, înainte de toate, că gestul României, conjugat cu decizia manifestă pe atunci a Bulgariei de a încheia armistițiul cu Aliații, a „deteriorat” rapid pozițiile Germaniei în Balcani. Numirea guvernului condus de generalul C. Sănătescu — preciza documentul în discuție — exprima coeziunea forțelor patriotice interne, în cabinet fiind reprezentate toate partidele politice importante.

Sinteza J.I.C. din 31 august 1944 conținea evaluări mai cuprinzătoare despre importanța internațională a acțiunii României, acțiune căreia îi erau consacrate capitole speciale și referiri numeroase în diferite alte părți ale documentului. Comentariul pe marginea faptelor era în deplină concordanță cu realitățile imediate militare și politice: „...Ajută de cotitura României, armata roșie a cuprins, în decurs de o săptămână, ... Moldova și cea mai mare parte a Dobrogei, a pătruns prin poarta Gălaților și a atins Ploiești. Forțele române controlează zona Bucureștilor și se raportează că ele dețin, de asemenea, Brașovul”.

O atare evoluție rapidă a operațiilor militare făcea să se anticipeze „prăbușirea” pozițiilor Reichului în Balcani ca fiind inevitabilă. Sinteza cuprindea și unele amănunte despre pregătirea și declanșarea revoluției la București. Un capitol, intitulat *Evoluții românești*, conchidea că ieșirea României din tabăra dirijată de Germania conducea obligatoriu la „dezintegrarea completă” a sistemului de apărare hitlerist din tot sud-estul Europei. În plus, dacă sinteza din 24 august insistase asupra consecințelor deciziei României asupra Bulgariei, determinând-o să se

gindească la abandonarea taberei fasciste, documentul din 31 august se referea la „influența” gestului țării noastre și asupra Ungariei.

Sinteza J.I.C. avea în vedere și implicațiile economice ale coterii României în războiul mondial, subliniindu-se că germanii primiseră o grea lovitură prin pierderea regiunii petroliere Valea Prahovei, care, anterior, asigurase în proporție de cel puțin 28 la sută consumurile de combustibil lichid ale Germaniei pe fronturile europene. Așadar, se sublinia în concluzie, Reichul nazist pierdea, odată cu cele aproximativ 30 divizii române puse la dispoziție de Antonescu, și sursa sa petroliferă „cea mai serioasă”.

Prima capitală de pe continent

Pe măsură ce organisme de informații americane cunoșteau mai îndeaproape evenimentele din România, consecințele multiple și profunde ale actului istoric de la 23 August 1944 s-au impus cu atât mai mult atenției analiștilor de la Washington. La 7 septembrie 1944, de exemplu, J.I.C. preciza că diviziile române erau angajate în luptă contra Germaniei și Ungariei horthyiste, pe teritoriul Transilvaniei; că, după coteria României, armata roșie avansase fulgerător spre granițele țării noastre cu Bulgaria și Iugoslavia, fiind la Porțile de Fier, și, în fine, că Wehrmachtul începuse retragerea forțelor sale din Grecia. Totodată, Finlanda, satelitul cel mai nordic al lui Hitler, resimțise din plin efectele pasului României, grăbindu-se să solicite încheierea armistițiului cu U.R.S.S.

Peste alte șapte zile, J.I.C. stăruia asupra evenimentelor militare din nordul Transilvaniei, pentru ca la 21 septembrie 1944 să anunțe prăbușirea

„întregii poziții germane în Balcani”. Mai apoi, sinteza J.I.C. din 29 septembrie 1944 insistă în termeni clari asupra eşecului Germaniei în al doilea război mondial, desigur și ca urmare a acțiunii României în august 1944.

Comitetul Reunit al Informațiilor (J.I.C.) își întemeia sintezele pe datele culese de către toate serviciile secrete ale S.U.A., între care s-a impus, sub raportul eficacității, Biroul de Spionaj Naval (Office of Naval Intelligence — O.N.I.). Sintezele acestui organism, de asemenea săptămânale, ajungeau și ele pe biroul personal al președintelui Roosevelt; 49 în 1942, cite 53 în 1943 și 1944, 15 între 3 ianuarie și 11 aprilie 1945, documente ce au completat imaginea Casei Albe și în privința evenimentelor din România. Una dintre aceste sinteze era datată chiar 23 august 1944 și, datorită diferenței de fusuri orare între București și Washington, a putut include și comentarii pe marginea actului istoric din acea zi: „România a acceptat condițiile de pace ale Aliaților. Decizia a fost anunțată la 23 august într-o emisiune radio-difuzată din București de către regele Mihai, care și-a chemat concetățenii să se realizeze noului cabinet democratic și să ia armele împotriva Germaniei. După defecțiunea Italiei, în urmă cu un an, România, în virtutea poziției ei strategice și a resurselor sale economice, devenise cel mai important dintre sateliții Germaniei. Schimbarea bruscă de către aceasta a taberei militare [hitleriste] constituie o gravă înfrângere pentru Germania”.

„Acțiunea României — se aprecia în continuare — deschide o largă breșă în frontul balcanic al lui Hitler. Ea poate grăbi deliberările guvernului bulgar (de a semna armistițiul cu Aliații). Ea pune în pericol poziția garnizoanelor germane din insulele egeene, din Grecia și Iugoslavia. Pentru poporul german însuși, care-și amintește cum capitularea Bulgariei a constituit începutul sfârșitului în anul 1918, știrile de la București vor fi la fel de amenințătoare ca și celelalte aflate în această vară...”

Specialiștii O.N.I. au între-
văzut că Germania va pierde
neîntârziat zona petroliferă
Ploiești. Capitolul *Frontul ră-
săritean* din sinteza datată
23 august 1944 amintea că,
după decizia României, aici se
mutase, după mai multe luni
de inactivitate, interesul pen-
tru soarta ostilităților.

La 30 august 1944, O.N.I.
a revenit asupra *avantajelor*
obținute de armata roșie în
sud-estul Europei după cote-
tura României. Wehrmachtul se
confrunta cu noi și mari *defi-
cultăți, rezultând din luptele an-
gajate în acele zile de armata*
română, care eliberase singură
Bucureștii, prima capitală de pe
*continent din care hitleristii fu-
seser alungați de către forțele*
rezistenței naționale fără nici o
prezență din partea Alișilor.
Hitleriștii — preciza documen-
tul menționat — se băteau
„neobișnuit de feroce” în regi-
nea petroliferă, unde însă,
succesele forțelor patriotice ro-
mâne erau lesne previzibile.
Serviciul de informații al ma-
rinei americane aprecia și el
că faptele românilor din august
1944 se repercutaseră deopo-
trivă asupra comportamentu-
lui guvernelor de la Sofia și
Budapesta, silindu-l, totodată,
pe Hitler să-și retragă în grabă
forțele din Grecia și Iugoslavia,
pentru a nu le pierde definitiv
după ce armata roșie ar fi
stabilit contactul cu unitățile
mareșalului Tito. Descriin-
du-se operațiile de pe teatrul

de est, se releva că ofensiva
trupelor sovietice în zona Iași-
Chișinău permisea Uniunii
Sovietice, în condițiile victo-
rii revoluției române, să r-
purteze un succes „de propor-
țiile Stalingradului” pe plan
militar și cu mari consecințe
politico-diplomatice. Impor-
tanța „enormă” pentru Ger-
mania a petrolului românesc
în acel moment a făcut să
sporească — citim într-o altă
sinteză a O.N.I. — valoarea
cotiturii României în cel de-al
doilea război mondial la 23
August 1944.

Pe primele pagini ale marilor cotidiene

Cercurile oficiale și mai ales
opinia publică americană au
fost informate despre eveni-
mentele petrecute în România
și pe alte canale, îndeosebi
presa. Mari și influente ziare
s-au ocupat pe larg de situația
creată în țara noastră în urma
actului de la 23 August 1944.

Prin cantitatea și calitatea
informațiilor se detașează ma-
rele cotidiene *The New York*
Times, care în acea perioadă
avea un tiraj de 20 milioane
exemplare. La 23 august, ace-
sta publica știri despre ofensiva
fronturilor 2 și 3 ucrainene pe
frontul Iași-Chișinău, pentru
ca a doua zi paginile sale să fie,
literalmente, inundate cu co-
rrespondențe, comunicate și co-

mentarii despre declanșarea
revoluției române. Chiar pe
prima pagină, titluri mari și
semnificative consemnau eve-
nimentul remarcabil al zilei
precedente: *Breșă în Balcani;*
Se așteaptă ca Bulgaria să
abandoneze Axa; Războiul
[României] cu Ungaria; Noul
*cabinet român; Textul proclama-
ției românești* etc. Cele dinti
relatări se datorau correspon-
dentului din Berna, Daniel T.
Brigham, care, prin telefon,
făcuse cunoscut chiar în seara
zilei de 23 august (după ora
europeană), că, în Elveția fiind,
după ora locală 21.25 (ora
Bucureștilor — 22.25) captase în
direct pe lungimea de undă a
postului de radio București
proclamația regelui prin care
„ordona forțelor sale armate să
încheze lupta împotriva forțelor
Alișilor”, indemnând, în
schimb, la atacarea „*inamicu-
lui comun german*”. Decizia
României îi apărea correspon-
dentului ca fiind „*dramatică și*
aparent surprinzătoare”; după
arestarea lui Antonescu, se for-
mase un „*cabinet de uniune na-
țională*”, cuprinzând pe re-
prezenții principalelor partide
politice — P.C.R., P.S.D.,
P.N.T. și P.N.L. Un pasaj
esențial al proclamației, re-
marca Brigham, privea repu-
dierea Diktatului de la Viena
din 1940, ceea ce — se aprecia
— însemna că „*România este*
acum în război cu Ungaria”,
pentru eliberarea Transilva-
niei de nord*.

„Puneți înapoi hotarele”*

Prezența trupelor și a administrației horthyiste în teritoriul anexat de
Ungaria prin Diktatul fascist de la Viena a stîrnit indignarea și revolta locuitorilor
din această parte a țării noastre, inclusiv a celor din rîndul naționalităților
conlocuitoare. Cum se știe, orice formă de nemulțumire a fost aspru
reprimată de autoritățile de ocupație, care în acel an de tristă amintire au creat
tribunale penale speciale, cunoscute sub numele de „Colegiul celor cinci”.
Astfel de tribunale au funcționat la Tirgu Mures, Cluj și Oradea și au avut
în competență cazurile care nu intrau sub incidența legii marțiale. Ele au
fost destinate să judece persoanele care au „ofensat statul și națiunea maghiară”,
prin critici la adresa autorităților horthyiste și a orînduieilor introduse
de acestea.

Din analiza celor 594 dosare păstrate în arhiva Tribunalului Județean
Mures referitoare la anii 1940-1944, timp în care această instanță și-a ex-
ercitat atribuțiile pe teritoriul județelor Mures, Turda, Cluj, Odorhei, Trei Scaune,
Năsăud și Sălaj, rezultă că, fapt deosebit de semnificativ, foarte mulți dintre
celi judecați de acest tribunal erau cetățeni de naționalitate maghiară.

Pentru ineditul și importanța lor în cunoașterea formelor de manifestare
ale sentimentelor antifasciste și antihorthyiste în partea de nord a țării, vre-
melnic încorporată Ungariei, a spiritului de solidaritate în care au acționat
oamenii acestor locuri, prezentăm într-o formă sintetică cîteva dintre procesele
intenate unor cetățeni de naționalitate maghiară. Concluzia care se desprin-
de este clară: respingerea regimului de ocupație horthyistă și încrederea în
revenirea administrației de stat românești, ceea ce, în plan politic, însemna
anularea Diktatului de la Viena.

V. Bobocescu, D. Sultan

9 ianuarie 1941. Proces-penal n-
216/1941 intentat lui Oláh Ferenc,
pantofar din Tomești-Cluj, pentru
ofensă la adresa guvernului Ungariei,
săvîrșită în ziua de 2 ianuarie 1941,
cînd a afirmat că „dealtfel, mie
[Horthy] nu-mi poruncește”. A fost
condamnat la 6 luni închisoare și
ridicarea drepturilor politice pe timp
de 3 ani.

24 martie 1941. Proces-penal n-
1 525/1941 intentat lui Szivány Ioan
din Cluj, zugrav, pentru răspîndirea
de „zvonuri alarmiste”. În ziua de
20 martie 1941, pe cînd se afla pe
drumul de țară dintre Teaca și Reghin,
a spus în fața a doi lucrători de la
drumuri: „Construiți bine drumul,
că nu peste multă vreme vin românii
și drumul să fie bun pentru acel eve-
niment”.

La rîndul său, John Mac Cormac, corespondentul din Londra al ziarului, transmitea la 24 august că în noaptea precedentă se consumase probabil una din cotiturile războiului, prin prăbușirea „întregului front german din Balcani”. Bulgaria și Ungaria au fost „afectate”, astfel că situația lui Hitler pe frontul de sud-est apărea „în întregime lipsită de speranță”.

La 25 august 1944, *The New York Times* a destinat cel mai larg spațiu articolelor privind evenimintele din România. Un comentariu nesemnă, sondînd urmările militare, politice și economice pentru Germania ale coteririi României, conchidea: „Istoria poate foarte bine să consimneze fapta României ca unul dintre evenimintele decisive ale întregului război”. Aceleași aspecte erau privite de către un comentator al ziarului, Hanson W. Baldwin, din punctul de vedere al *bătăliei Europei* în plină desfășurare, constatîndu-se că „lovitura României este egalată în

importanță de victoriile militare din Franța”.

În zilele următoare, *The New York Times* a revenit în mai multe rînduri asupra împrejurărilor în care s-a pregătit și înfăptuit răsturnarea guvernului condus de I. Antonescu, asupra primelor reacții germane. Între renumiții corespondenți ai ziarului se afla și C.L. Sulzberger, care, la 26 august 1944, își transmitea prin radio, de la Cairo, notițele și observațiile în legătură cu actul de curaj al României. Ziaristul american descria negocierile de armistițiu purtate de Barbu Știrbei și C. Vișoianu în capitala egipteană, arestarea lui Ion Antonescu și a membrilor cabinetului său, beneficiind de unele destăinuiri făcute de un colonel britanic, al cărui nume nu-l dezvăluie. Acesta nu putea fi decît G. de Chastelain, sosit la 24 august 1944 în Turcia. Germanii, nota corespondentul, reacționaseră imediat — în modul cunoscut —, dar forțele revoluționare, în frunte cu noul guvern, beneficiau de un „larg sprijin popular” pentru purtarea războiului

lui împotriva Germaniei hitleriste și a Ungariei horthyiste.

La 27 august, cotidianul new-yorkez considera că pe fronturile de est și vest se încheia o adevărată „săptămîna a victoriilor” asupra Wehrmachtului. În răsărit, rezultatele erau, ca și în vest, „spectaculoase”, în condițiile în care trupele sovietice nu putuseră fi oprite de gruparea lui Friesner și România a rupt alianța cu Germania, producînd astfel modificarea „întregii situații militare și politice în această parte a continentului”. „Săptămîna victoriilor” se încheia, în acest mod, cu contribuția marcantă a României și *The New York Times* îi consacra două comentarii purtînd semnături de prim rang: Hanson W. Baldwin și C.L. Sulzberger. Cel dintîi, pornind de la observația lui Montgomery că sfișitul războiului în Europa putea fi „avut în vedere”, afirma hotărît că ultimele zile se soldaseră cu „cele mai uriașe succese aliate”. Între factorii ce apropiiau „triumful final”, Baldwin situa pe primul loc „defecțiunea României” și explica în continuare că trecerea

31 martie 1941. Proces-penal nr. 1 906/1941 intentat lui: Hadmăgy József, născut în 1893; în august 1940, înainte de Diktatul de la Viena, discutat cu Pop Sandor din Dordosin, Hadmăgy, după ce l-a întrebat pentru cine face funii, l-a sfătuit să facă „un ștreang pentru Horthy și unul pentru Hitler, pentru gîtul lor”.

22 aprilie 1941. Proces-penal nr. 2 122/1941 intentat lui Alonc György din Călimănești-Mureș, agricultor, pentru că, în 1939, a afirmat: „De ce îl așteptați pe unguri, [că] aceștia și halna de pe noi ne-o vor lua!”; apoi în august 1940: „Ce vrea Ungaria, ce dorește?... A fost condamnat la o lună închisoare și ridicarea drepturilor politice pe 3 ani.

4 noiembrie 1941. Proces-penal nr. 4 896/1941 intentat lui Gyekel Mihail din Odorhei, pentru că în septembrie 1941 a spus față de alții: „De cînd a venit Ungaria nici de locuit nu mai locuiesc bine... Puneți înapoi hotarele în România, pentru că acolo este mult mai bine”. Acuzatul a scăpat de pedeapsă, ascunzîndu-se.

4 noiembrie 1942. Proces-penal nr. 4 952/1942 intentat lui Balogh Ferencz din Mătrici, născut în 1891; în 1940, înainte de venirea trupelor horthyiste, precum și în martie 1941, a afirmat: „Pînă cînd Ardealul era al românilor, tot mai bine a fost ca acum; ce caută ungurii în Ardeal, pentru că Ardealul nîciodată n-a fost al ungurilor și nici nu va fi”.

10 aprilie 1943. Proces-penal nr. 2 467/1943 intentat lui Nagy Kálmán, învătător din Idecl, care în ziua de 19 octombrie 1941, aflîndu-se în circulația lui Gheorghe Pop, a cerut lăutarilor să cînte imnul regal maghiar și Pe-al nostru steag e scris unire, cîntînd și el cu voce tare. A fost condamnat la 6 luni închisoare și ridicarea drepturilor politice pe 3 ani.

3 septembrie 1943. Proces-penal nr. 3 327/1943 intentat lui Magy Daniel din Gălățeni, care în iulie 1943 a adus acuze la adresa statului maghiar, afirmînd că „nu e bună această ordine [rîndulă]”. A fost amendat cu 500 pengő și i s-a uridat drepturile politice pe timp de 1 an.

Exemplele de mai sus nu reprezintă decît o mică parte din numeroasele cazuri petrecute în acei ani.

acesteia „de partea Națiunilor Unite înseamnă, cel puțin, o serioasă slăbire a poziției militare a Axei pe frontul de sud-est, dacă nu chiar prăbușirea eventuală a întregii poziții balcanice”.

Aflat tot la Cairo, C.L. Sulzberger se arăta mai categoric: acțiunea României și, în perspectivă, desprinderea Bulgariei din tabăra nazistă „alteraseră” pe neașteptate „tabloul strategic al războiului în sud-estul Europei”, amenințându-l pe Hitler cu pierderea unor importante trupe și a celor mai mari surse de materii prime, „mai presus de toate, petrolul”. Fapta României — observă el — „stă în importanță” alături de prăbușirea apărării germane pe frontul de vest, iar — prin toate consecințele sale — anunță „dezastul” Reichului. În loc de concluzie, Sulzberger dădea această apreciere a lui Maxime Weygand din 1940: „Reține vorbele mele — sfârșitul războiului va veni din Balcani, deși nu-i obligatoriu ca bătălia finală să se poarte acolo”.

Reacția în lant

Pînă la 31 august 1944, *The New York Times* și-a ținut la curent cititorii cu desfășurarea revoluției române, cu toate evenimentele militare din țara noastră. Înregistrînd, în final, pierderea de către Hitler a zonei petrolifere a României, cotidianul releva opiniile observatorilor din Londra în sensul că Führerul suferise un eșec „dintre cele mai catastrofale de cînd armata roșie a întors fluxul nazist la Stalingrad”.

În perioada de referință, alte mari cotidiane — *The*

Evening Star și *The Washington Post*, au rezervat spații importante evenimentelor din România. *The Washington Post*, de pildă, a apelat la serviciile buletinelor difuzate de Agenția Associated Press, insistînd mai mult asupra implicațiilor internaționale ale actului de la 23 August 1944. În acest sens, se aprecia că revoluția română a provocat o „primă breșă în structura balcanică a lui Hitler”, cu o „profundă influență” asupra celorlalte țări din sud-estul Europei. Cît privește statutul României între Națiunile Unite, după înrolarea armatei române în războiul contra fascismului, *The Washington Post* informa încă la 24 august 1944 că la Londra se presupunea că ea avea să fie acceptată nu „ca aliat”, ci „ca un cobeligerant de categoria Italiei”. „Exemplul” României, se aprecia la 27 august 1944, a fost urmat de către Bulgaria, care făcea eforturi pentru a obține armistițiul cu Aliații; Ungaria intrase în criză politică, iar guvernul marionetă al Slovaciei proclamase legea marțială și ordonase „mobilizarea totală”. Finlanda, de asemenea, fusese „zguduită” de evoluțiile din sud-estul continentului.

Relativ la operațiile militare din România, cotidianul citat mai sus, în numărul din 28 august, arăta că, în urma victoriei revoluției române, trupele sovietice depășiseră, fără nici un fel de dificultăți linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila, ceea ce, pentru Hitler avea semnificația unui „dezastu de proporțiile Stalingradului”.

Mai apoi, într-un articol din 31 august, aprecia că privarea Germaniei de petrolul românesc marca „cea mai importantă zi victorioasă” pentru Aliați pe frontul de est. Comentînd intrarea trupelor sovietice în

Bucureștii eliberați de forțele revoluționare, într-un articol din 1 septembrie se preciza că orașul era cea dintîi capitală străină accesibilă armatei sovietice în cursul celui de-al doilea război mondial.

The Evening Star a acordat de asemenea o deosebită atenție evenimentelor românești. La 26 august 1944, un articol semnat de maiorul George F. Eliot punea în discuție toate efectele majore ale ieșirii României din războiul hitlerist: 1. politică-diplomatic, sesizabil înainte de orice prin inevitabilitatea „defecțiune” a Bulgariei; 2. economic, rezultînd din pierderea zonei petrolifere Valea Prahovei, ceea ce se anunța ca „o lovitură pentru economia de război a Germaniei”; 3. strategic, dat fiind că întreg teritoriul de la sud-est de Carpați devenea „aliat”, ceea ce deschidea trupelor sovietice drumul spre frontierele României cu Bulgaria și Iugoslavia, amenințînd pozițiile germane din Balcani, devenite automat „aproape imposibil de ținut”; în urma cîștigării României, aprecia comentatorul american, fusese afectat „întreg teatrul european al războiului”.

La 26 august 1944, *The Wall Street Journal* — cotidianul new-yorkez al marii finanțe —, excelent cunosător al situației Reichului în domeniul economiei de război, sublinia, la rîndul său, că prin pierderea petrolului românesc „este de așteptat ca lovitura să fie resimțită de întreaga mașină de război a inamicului în decurs de cîteva săptămîni”.

Relevările cuprinse în aceste noi documente de arhivă, ca și celea apărute în paginile presei americane a timpului, profilează și mai limpede marile implicații pe care le-a avut revoluția română din August 1944 pe plan internațional, înscrind-o între marile cîștiguri ale celui de-al doilea război mondial în ansamblu, și care au dus la grăbirea înfrîngerii Germaniei hitleriste.

Jurnalul de operații al teatrului de război sud-est

„COMANDAMENTELE GERMANE DIN BUCUREȘTI ÎNCERCUITE”

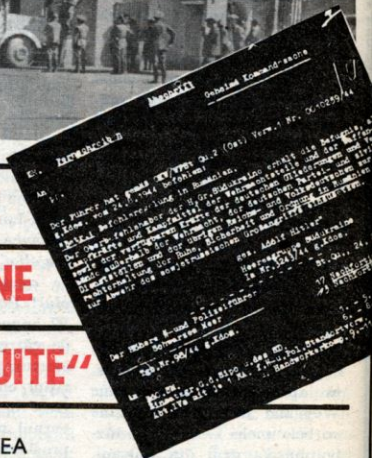
EUGEN BANTEA

Continuul efort istoriografic de recompunere a dimensiunilor marilor evenimente politico-militare de la 23 August 1944 a necesitat, firesc, și cercetarea surselor documentare de proveniență germană. Prioritar au fost atrase în circuitul utilizării istorice documentele provenind din arhivele forurilor politico-militare ale Reichului existente dinainte de 23 august 1944 pe teritoriul României, în primul rând cele ale Grupului german de armate „Ucraina de sud”, care coordona frontul din nord-estul țării noastre și își avea cartierul general la Slănic Moldova. Dar un interes deosebit prezintă și acelea consemnate de alte

În imagine: un nou lot de prizonieri germani capturați de forțele revoluționare române este transportat în cazarma Regimentului 2 pionieri (Olopeni). Telegrama lui Hitler din 24 august 1944, prin care comandantului Grupului de armate „Ucraina de sud”, generalul H. Friessner, i se ordonă să folosească toate trupele și toate mijloacele pentru a asigura continuitatea ocupației hitleriste în România.

componente ale Wehrmachtului, printre care teatrul de război sud-est (Grupul german de armate „F”), cu comandamentul atunci la Belgrad, care își avea competențele în Iugoslavia, Albania, Bulgaria, Grecia, inclusiv insulele deținute de germani în Egeea, Mediterana și Adriatică (Dodecanez, Creta, Chefalonia etc.), exercitând ocupația și ducind război împotriva rezistenței din această parte a continentului.

Pînă la 23 august 1944 teatrul de război sud-est (în continuare indicat drept O.B.S.O., după inițialele cuvintelor ce alcătuiau titlatura lui — Oberbefehlshaber Südost) n-a avut atribuții asupra teritoriului românesc și se subordona forurilor sale superioare militare pe o filieră de comandă complet diferită de aceea a grupului de armate aflat atunci în România. Situat „lătrălnic” față de aria desfășurării Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român, simțindu-și mai puțin implicată răspunderea pentru surprinderea suferită

de Germania aici prin întoarcerea de arme a României și eșecul final al tentativei de a anihila marea ridicare la luptă a românilor, comandamentul superior al teatrului de război sud-est a înregistrat mai lucid unele aspecte ale desfășurărilor politico-militare de pe ambele versante ale Carpaților Meridionali și a consemnat și fapte pe care nu le-a sesizat sau

„Un nou guvern impregnat de elemente comuniste”

Începînd de la 23 august, în jurnalul de război al O.B.S.O. s-a creat imediat o rubrică specială consacrată evenimentelor din țara noastră a cărei primă consemnare purta titlul semnificativ *Răsturnarea din România* și începea cu această înregistrare, ce merită reproducă în întregime: „Ca un efect al succeselor operative obținute de ruși în partea de sud a frontului de est, regele Mihai al României a rupt la 23 august alianța cu Germania și a încheiat un armistițiu cu bolșevicii. Regele declară, într-o proclamație către poporul român, că România va lupta de partea Aliaților împotriva arbitrajului de la Viena. Aceasta înseamnă o situație grea pentru trupele germane ce se bat în România. Comandamentele germane din București au fost încercuite și libertatea lor de mișcare suprimată. Mareșalul Antonescu a fost înlăturat și s-a instaurat un nou guvern impregnat de elemente comuniste.

Încă nu se pot preciza consecințele pe care această întorsătură a situației din România le va avea asupra spațiului teatrului de război sud-est. De asemenea, nu se poate sesiza daci unități ale armatei române vor mai lupta de partea noastră. Au început de îndată energice contramăsuri germane.

Comandamentul superior al teatrului de război sud-est află încă din seara de 23 și din noaptea spre 24 despre evenimentele din România prin comunicări telefonice ale șefului statului major al comandamentului Luftwaffe pentru sud-

est, ale șefului statului major al Grupului de armate «Ucraina de sud», pe filiera secției de cercetare a Misiunii armatei terestre germane din România și din emisiuni radio străine”.

Iată și citeva din înregistrările operate în jurnalul de război al O.B.S.O. pînă la miezul nopții:

„Ora 23.25. Telefon de la generalul Wilke [șeful statului major al comandamentului Luftwaffe pentru sud-est]: Situația de la București extrem de serioasă”.

„Ora 23.30. Convorbire cu generalul von Grolmann [șeful statului major al Grupului de armate «Ucraina de sud»]: Situația pe front serioasă”.

„Ora 23.40. Ordin către Grupul de armate «E» [din Grecia], comandamentul Armatei 2 blindate (din centrul, vestul și nordul Iugoslaviei), comandamentul militar principal pentru sud-est [din Serbia], comandamentul grupului de marină sud-est [cu împerturări în Marea Neagră, Egee și Adriatică], comandamentul Luftwaffe pentru sud-est, șeful Misiunii militare germane din Bulgaria: Pe baza evoluției situației politice din România se introduce cu efect imediat alarma nr. 1 pentru întreaga zonă a comandamentului superior al teatrului de război sud-est”.

„Ora 23.45. Directivă a O.K.W. [comandamentul suprem al forțelor armate ale Reichului] transmisă telefonic prin maiorul de stat major Bruder Müller [«direcționalul» de la O.K.W. pentru teatrul de război balcanic]: Concentrarea tuturor forțelor neangajate în spațiul Niș-Skopje. Ordine corespunzătoare vor fi emise telegrafic”.

„Ora 23.50. Telefon de la generalul Wilke: Radiodifuziunea română răspîndește de pe la ora 23.40 o propunere de

le-a omis gruparea germană aflată în România și care fusese prinsă în vîltoarea loviturilor concomitente pe care i le aplicau trupele sovietice, lansate în marea ofensivă dintre Carpații Orientali și Marea Neagră, și forțele revoluționare române trecute la acțiune contra Wehrmachtului chiar în noaptea de 23 spre 24 august.

armistițiului adresată Rusiei și Aliaților”.

Aceste prime percepții și reacții ale O.B.S.O. se suprapun altora cunoscute cercetării noastre istorice și provenite îndeosebi de la O.K.W. și Grupul de armate «Ucraina de sud». Este vorba însă de o suprapunere parțială, căci, din cauze diverse, în consemnările O.B.S.O., privitoare la situația din România există o serie de elemente care diferă de ceea ce au înregistrat marile comandamente germane menționate mai sus, ori lipsesc cu totul din consemnările lor. Totodată, inscrierile în cauză pot servi ca repere în aprecierea veridicității unor prezențări făcute în decursul anilor în diverse lucrări de interpretare apărute în diferite locuri.

Nu „capitulare”, ci început de nou război

Principalele jaloane ce rezultă din modul în care jurnalul de război al O.B.S.O. a recepționat evenimentele din România sînt:

În primul rînd, ziua (seara) de 23 august pe noul teatru de război creat de români a fost bogată în evenimente, inclusiv de ordin militar. Jurnalul dezmințe astfel anticipat teza susținută în unele lucrări istorice întocmite peste hotare, potrivit căreia la 23 august evenimentele din România s-ar fi restrîns la schimbările și măsurile luate în cerc restrîns de conducerea supremă a statului.

În al doilea rînd, consemnînd orientarea politică și strategică fundamentală a noii poziții adoptată de România, marele comandament german de la Belgrad sesiza clar că

„Voi merge cu țara!”

În seara de 23 august, imediat după difuzarea prin radio a proclamației regale și a declarației noului guvern, documente de stat ce consfăteau prima manifestare publică de suveranitate a României în noile condiții istorice, toți comandanții de unități și mari unități, împreună cu statele lor majore, s-au aflat permanent în mijlocul trupelor, organizând și conducând acțiunile de regrupare și executând fără ezitare și cu rigurozitate ordinele cuprinse în cele două documente amintite mai sus.

Iată două mărturii grăitoare asupra modului în care au înțeles doi generali români să reacționeze la apelurile disperate ale generalului-colonel Hans Friessner, comandantul Grupului german de armată: „Ucraina de sud”, din care făcuseră parte și armatele române până la 23 august 1944, cerându-le să-și precizeze poziția față de noua situație creată în țară prin arestarea lui Ion Antonescu. Documentele respective au fost citate parțial în paginile revistei Magazin istoric. Dat fiind interesul pe care ele îl reprezintă, de astă dată le reproducem integral.

„În noaptea de 23/24 august, găsindu-mă la Galați — consemnează, într-un raport înaintat ministrului de război, generalul de armată Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române care acționa în sectorul sudic al grupului german de armate — am fost chemat la telefon de generalul de armată Friessner, comandantul Grupului de armate «Ucraina de sud» care mi-a pus, prin colonelul [Nicolae] Ivănescu, șeful detașamentului de legătură român pe lângă grupul de armate, următoarele întrebări:

— Este adevărată, domnule general, informația pe care o dețin că România a ieșit din război și s-a alăturat Națiunilor Unite? Eu nu cred că mareșalul Antonescu, care chiar ieri a fost la grupul de armate și a discutat cu noi măsurile de luat pentru a face față situației, să fi comis acest act de trădare.

— Am ascultat la radio proclamația M.S. regelui Mihai și chemarea noului guvern. Am fost chemat la telefon de generalul [Ioan] Arhip, subșeful Marelui Stat Major, care mi-a confirmat cele auzite la radio.

— Dv., domnule general, care sînteți cel mai vechi general român, care ați lucrat alături de noi mai bine de 3 ani, ce atitudine înțelegeți să luați față de noul guvern? Dați ascultare ordinelor ce veți primi?

— Nu pot să am altă atitudine decît aceea pe care M.S. regele și noul guvern au luat-o. Am și luat măsuri ca, prin mijloacele ce le am la îndemînă, să comunic trupelor ordinul pe care l-am primit verbal și care îmi va fi confirmat și în scris”.

Același eșec l-a înregistrat generalul hitlerist și în convorbirea telefonică cu celălalt general român, Ilie Șteflea, de curînd numit comandant al Armatei 4 române. La întrebarea adresată tot prin intermediul colonelului N. Ivănescu: „Cu cine veți merge, cu mareșalul Antonescu sau cu guvernul de rebeli?”, generalul român a răspuns clar și categoric: „Voi merge cu țara și cu M.S. regelui”.

Veridicitatea acestor convorbiri este confirmată de declarația colonelului N. Ivănescu:

„În noaptea de 23 către orele 23 — notează el într-un raport înaintat forurilor militare de resort — am fost rugat să mă prezint la domnul general Friessner, comandantul grupului de armate, care m-a rugat să fac succesiv legătura cu domnul general Dumitrescu și domnul general Șteflea, comandanții armatelor 3 și 4 române, care au fost întrebați prin mine în prezența personală a domnului general Friessner care îmi formula în limba germană întrebările pe care le transmiteam în limba română și prin care succesiv i-am întrebat în esență dacă vor da ascultare noului regim din România. Ambii au răspuns categoric și net că vor da tot concursul regelui, țării și guvernului său, ceea ce a fost un fapt cu totul neplăcut pentru comandantul grupului de armate”.

Căpitan Ștefan PĂSLARU,
doctor în istorie

noul guvern român nu se mulțumea să scoată țara din războiul hitlerist, ci începea un război nou, impus de voința generală a țării, în vederea anulării pe calea armelor (alta nefiind posibilă) a Diktatului de la Viena și încadrarea României în coaliția antihitleristă („România va lupta de partea Alianților împotriva arbitrajului de la Viena”). Documentul reținea aproape textual această frază din proclamația difuzată la radio în noaptea de 23 august („alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru eliberarea pămîntului Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”).

Textul reproduș din jurnalul de război al O.B.S.O. este clar și în privința datei la care România s-a pus efectiv în stare de război cu Reichul nazist. Încă în seara de 23 august, ea își făcea publică decizia de a trece cu armele în nord-vestul propriului teritoriu, unde ocupația horthystă fusese dublată de cea germană, și de a lupta alături de Alianți împotriva Reichului. Precizarea merită reținută — ca un argument în plus împotriva afirmațiilor cuprinse în unele lucrări istorice din străinătate, potrivit cărora România ar fi intrat în războiul antihitlerist abia la 25 august.

Jurnalul menționat arată că au fost intuite imediat consecințele deosebit de nefavorabile pentru Wehrmacht ale revoluției române. Însemnarea citată lasă să se vadă că se prevedeau efecte atât în spațiul României, cît și în afara lui. Referindu-se la evoluția evenimentelor politico-militare pe teritoriul românesc, jurnalul vorbește de fapt despre cele două fronturi create în România, în urma întoarcerii armelor: frontul din nord-estul țării, unde trupele germane aveau în față armatele sovietice și

1944

unde situația era caracterizată ca „serioasă” (*ernst*) și cel din interiorul spațiului românesc, unde Wehrmachtul începuse a fi lovit de forțele insupecionabile, situația fiind apreciată ca „extrem de serioasă” (*äusserst ernst*).

Spre deosebire de comandamentul Grupului de armate „Ucraina de sud”, unde începând cu noaptea de 23 august, timp de câteva zile, s-a nutrit speranța, iluzorie dealtfel, că armata română, sau măcar o parte a ei, va continua să acționeze alături de Wehrmacht, mai lucid, jurnalul O.B.S.O. se abținea să facă o apreciere, dar constata fapte deosebit de semnificative în privința atitudinii armatei române: oficiile și comandamentele germane din București fuseseră deja încercuite, iar trupele hitleriste împiedicate să se deplaseze.

Pe de altă parte, în timp ce jurnalul grupării „Ucraina de sud” eluda conținutul politic al răsturnării din România or îl consemna inexact (guvern prezidat de Maniu), iar cel al O.K.W.-ului îl menționa generic, jurnalul O.B.S.O. surprindea esențialul: rolul Partidului Comunist Român în cadrul evenimentelor aflate în desfășurare (*eine mit kommunistischen Elementen durchsetzte Regierung eingesetzt*, adică „guvern impregnat de elemente comuniste”). Această apreciere dezmente și ea unele prezentări ale actului de la 23 August în care se omite prezența comuniștilor în constelația forțelor politice care au înfăptuit marele act revoluționar sau se rezumă la simpla contabilizare a locurilor din noul guvern instaurat. Interesați să nu-și ia dorințele drept realități și să aprecieze corect situația, autorii jurnalului O.B.S.O. semnalau amprenta marcantă a Partidului Comunist Român asupra evenimentelor declanșate la 23 august 1944.

FILE DE EPOPEE

A PATRA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Peste 70 000 cetățeni ai Capitalei au demonstrat, la 28 octombrie 1944, pentru constituirea unui guvern democratic. În cuvîntarea rostită cu acel prilej, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Vrem un guvern care să dea drepturi egale tuturor cetățenilor acestei țări... Acest guvern trebuie să fie un guvern al F.N.D. Trebuie să-l impunem prin forță. Așa cum ați răspuns azi, veți răspunde și data viitoare. Dar data viitoare, dacă venim, să se știe că ne vom impune altfel. Nici furtuna, nici uraganul, nici o putere din lume nu ne va opri!”

Cînd s-a constituit Consiliul Național al Frontului Național Democratic (F.N.D.)? (1975)

2. 23 august 1944. Comandamentul Militar al Capitalei transmite, la ora 18.30, ordinul prin care forțele revoluționare intră în dispozitivul de luptă stabilit în vederea lichidării trupelor hitleriste din București.

Ce indicativ avea acest ordin? (1974)

3. Unul dintre numeroasele obiective edilitar-economice realizate de poporul nostru în glorioșii ani inaugurați de Congresul IX al Partidului Comunist Român.

Ce obiectiv înfățișează imaginea? (1984)

4. La consfătuirea care a avut loc într-o casă bucureșteană în noaptea de 13/14 iunie 1944 între reprezentanții P.C.R., ai Palatului și ai armatei a fost adoptat planul propus de partidul comunist de înlăturare cu forța a regimului antonescian.

Precizați adresa casei. (1984)

5. La 21 martie 1944, la Washington, un organism militar american aprecia, într-un document adresat secretarului de stat al S.U.A., că alăturarea României la coaliția antihitleristă „ar constitui un fapt care are toate șansele să se dovedească de o deosebită importanță în evoluția viitoare a războiului”.

Căruia organism aparținea această apreciere? (1978)

6. „Universitatea română a adresat un memoriu lui Antonescu prin care se cere încetarea imediată a războiului... Tot ce este mai însemnat în viața culturală a țării — savanți de renume mondial, profesori cu mare autoritate morală și intelectuală în rândurile studențimii s-au unit în această manifestare... Prin glasul curajos al profesorilor universitari vorbește întreg poporul românesc” scria la 10 august 1944, *România liberă*, cunoscut organ al rezistenței antihitleriste românești.

Din care centre universitare românești erau profesorii semnatari ai memoriului amintit? (1984)

FILE DE
EPOPEE

CONCURSUL

magazin istoric

ediția 1984

CONCURSUL
MAGAZIN
ISTORIC
EDIȚIA 1984

7. Acționînd cu hotărîre, armata română și formațiunile de luptă patriotice, avînd sprijinul întregului popor, au capturat în zilele revoluției numeroși prizonieri hitleriști.

Precizați cifra. (1980)

8. În luptele revoluționare de la Brașov a luptat și o baterie de artilerie formată din muncitori de la Uzina „Rogi-fer” din Tohan, unitate citată prin ordin de zi pe întreaga armată pentru curajul și elanul de care a dat dovadă în respingerea inamicului.

Cum a mai fost numită această baterie muncitorească? (1974)

9. Ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei coaliției antinaziste este astfel apreciată în lucrarea *Weltkrieg 1939-1945* (Războiul mondial 1939-1945), publicată la Stuttgart, orașul în care va avea loc în august 1985 cel de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice: „Din punct de vedere al economiei de război, aceasta a fost, pentru Germania, cea mai grea lovitură, se poate spune chiar...”

Știți cum continuă aprecierea? (1979)

10. Întoarse victorioase de pe câmpurile de luptă împotriva fascismului, trupele române participă la parada militară organizată...

La ce dată? (1980)

on de participare
on de participare
on de participare
on de participare
on de participare
on de participare

ANTOINE FLEURY, secretarul Comisiei naționale de istorie diplomatică a Elveției

Istoria contemporană ne aparține

tuturor

După patru ani de la al XV-lea Congres internațional de științe istorice, îată-l din nou pe prof. dr. Antoine Fleury, secretarul general al Asociației internaționale de istorie europeană contemporană (A.I.H.C.E.), la București. Autor a numeroase studii de istorie contemporană europeană, specialist în relații internaționale din Orientul Mijlociu, inițiator împreună cu profesorul său Jacques Freymond al corpului de documente diplomatice elvețiene, prevăzut a apărea în cîncisprezece volume, Antoine Fleury manifestă de mulți ani sentimente constante de stimă și prețuire pentru țara noastră.

M-au interesat, în primul rînd, care sînt obiectivele acestui organism științific pe care-l conduce împreună cu prof. Jacques Bariéty, președintele A.I.H.C.E.

— Asociația noastră (din care fac parte și o serie de istorici români, Ștefan Ștefănescu, Nicolae Fatino, Viorică Moisuc, Eliza Campus, Dan Berindei, Cristian Popișteanu) urmărește să fie o punte de contacte și debateri științifice, o modalitate de cooperare intelectuală între istoricii din toate statele europene, precum și din afara continentului, dar care sînt preocupată de istoria lui. Să facem istoria Europei cunoscută europenilor, să o adunăm într-o identitate — așa cum s-a și născut, dezvoltat, afirmat — specifică, parte integrantă cu drepturi egale a istoriei universale. Nu numai dialogul Est-Vest, ci și cel Nord-Sud ne interesează, pentru că ne interesează totalitatea experimentelor istorice europene. În această ordine de idei, experiența statelor mici (ca Elveția și România) îmi apare a fi pentru noi cu mult mai importantă de studiat în contextul democratizării relațiilor internaționale, decît exagerarea în continuare a rolului istoric al marilor puteri.

— Cînd a luat ființă A.I.H.C.E., și ce număr de țări participă la activitatea ei?

— Ne-am născut la Strasbourg, în Franța, în 1968. Sediul Asociației este la Geneva și numără membri din 40 de țări.

— Care sînt formele ei de activitate?

— Organizarea de colocvii cu participare internațională, participarea la congresele și conferințele internaționale de istorie, schimbul de publicații. Aș vrea să precizez că Asociația a cunoscut pînă acum în activitatea ei două etape: din 1968-1980, ca organism științific colectiv, iar după Congresul de la București ea a căpătat statut de organism afiliat Comitetului internațional de științe istorice. Între colocviile noastre recente se numără cel de la Barcelona (1982), consacrat evenimentelor din Spania, dintre 1936 și 1939, și cel de la Strasbourg (mai 1984) despre urmările tratatelor de pace de la finele primului război mondial. La aceste colocvii au participat, desigur, cu contribuții științifice, și istorici români. Am dedicat în 1978 un colocviu centenarului Congresului de pace de la Berlin, din 1878, și vom face unul în 1985, pentru a examina problema colonială în retrospectivă Conferinței internaționale de la Berlin, din 1885.

Edităm un *Guide de Recherche* și intenționăm o lucrare de referință devenită extrem de necesară: Anuarul istoricilor europeni. La Congresul internațional de științe istorice de la Stuttgart (august 1985), avem rezervată pentru asociația noastră tema: „Proiecte și inițiative guvernamentale și extroguvernamentale în favoarea organizării păcii de la jumătatea secolului XIX pînă la Pactul Briand-Kellogg (1922).”

Cristian POPIȘTEANU

PRĂBUȘIREA ERA TOT MAI APROAPE

A. S. BLANK

Generalul S.S. Walter Schellenberg (născut în 1911), șeful Sicherheitsdienstului (S.D.)¹ — serviciul de spionaj hitlerist — făcea parte din elita intelectualității naziste. Această reputație l-a ajutat, într-o oarecare măsură, să iasă din război „fără crime la activ”. În general, despre el se credea că nu avea minile pătate de sânge, cum le aveau camarazii săi, pentru că, pasămite, practica o muncă curată, spionajul. Or, se spunea, servicii de informații au existat de cînd lumea. De aceea, mulți nu l-au socotit criminal pe Schellenberg. Ceea ce nu este decît o pură aberație.

Schellenberg făcea parte din generația tină de hitleriști. Cînd Hitler a venit la putere, Walter Schellenberg avea 22 ani. Fiul al unui fabricant de pianе din Saarbrücken, care se stabilise la Luxemburg, el terminase gimnaziul, apoi studiasе dreptul la Universitatea din Bonn. Cunoștea foarte bine limbile franceză și engleză. Cînd, în anii crizei economice mondiale, tatăl său dăduse faliment, fiul fusese nevoit să muncească, pentru a-și termina studiile. Îl ajutasе pe atunci prima sa soție, de profesie croitoreasă. Atras de demagogia nazistă, în 1933 Schellenberg a intrat în partidul nazist (NSDAP) și S.S.² Dacă e să se preocupe de cariera sa — și-a făcut socoteala tinărul jurist — atunci să o facă în rîndurile elitei „noii societăți” ce va să vină. Și-a îndeplinit cu atîta zel prima misiune dată de naștiți — rapoarte pe teme istorice pentru studenții din Bonn, care intraseră în S.S. —, încît a atras asupra sa atenția membrilor partidului nazist din rîndul corpului profesoral. Unul dintre aceștia l-a racolat în activitatea de spionaj extern a NSDAP-ului, nu înainte de a-l testa în cadrul serviciului S.D. în interiorul Germaniei. În sfîrșit, a fost convocat la Berlin și primit de S.S.-iști cunoscuți, printre care și de Heydrich. Încă de pe atunci, despre Schellenberg se știa că: a) dispune de mari posibilități intelectuale, de o memorie remarcabilă și că este un tip inteligent, care vrea să facă carieră; b) scrie într-o limbă literară foarte corectă (lucru extrem de rar în cercurile conducătoare fasciste); c) în timpul unei

deplasări de numai o lună în Franța, el reușise să pătrundă în cercurile academice ale Sorbonei și să înăiteze apoi o notă informativă amănunțită despre starea de spirit care domnea în rîndurile intelectualității franceze; d) este devotat ideologiei naziste.

Curînd, Schellenberg a fost numit inspector, apoi șef al secției de contraspijonaj politic, avînd misiunea de a lupta împotriva spionilor și dușmanilor regimului, aparținînd diverselor curente politice. Conform unei dispoziții personale a Reichsführerului Heinrich Himmler [ministru de interne], tinărul S.S.-ist a fost trecut „în umbră”: nu-i apărea numele în presă, nu-i era expusă niciăieri fotografia... Schellenberg se dovedise apt pentru rezolvarea celor mai delicate probleme ale serviciului secret: confecționarea de materiale compromițătoare pentru generali von Blomberg și von Fritsch, pe care naștiții i-au înlăturat din funcții-cheie ale Wehrmachtului; crearea „salonului Kitty”, unde, în atmosfera intimă a unui restaurant de lux, din afara orașului, se obțineau, cu ajutorul unor femei aflate în slujba serviciului secret al lui Schellenberg, informații prețioase de la diferite căpetenii (au frecventat acest salon, pentru „nevoi personale”, Ciano, Ribbentrop și mulți alții); răspîndirea de informații false, cu scopul dezinformării spionajului străin.

Canaris — un rival lichidat

Înainte anului 1938, cînd se pregătea Anschlussul, consilierul guvernamental superior Schellenberg a realizat o agență în Austria. Alături de Heinrich Müller, șeful Gestapoului, s-a deplasat în Italia, pentru „a asigura” succesul vizitei lui Hitler la Roma. A străbătut febril orașele Europei, cu instrucțiuni pentru oamenii săi, în ajunul ocupării Cehoslovaciei. În Senegal, unde a locuit cu documentele false ale fiului unui negustor olandez de brillante, a cercetat starea porturilor africane, a urmărit dizlocarea unor unități militare și a înființat o agență. În august 1939, s-a deplasat în apropierea graniței poloneze, cu trenul special al lui Himmler și, în calitate de șef al S.D.-ului și om de încredere al lui Heydrich, a pregătit agresiunea

¹ Reproducem acest articol, cu titlul și subtitlurile revistei noastre și într-o formă condensată, din revista sovietică *Voprosi istorii*, nr. 9/1982.

² Prescurtare de la *Staatsicherheit* — Siguranța statului.

impotriva Poloniei și măsurile represive împotriva patrioților polonezi. Apoi a creat o rețea de agenți pe teritoriul Poloniei, îndreptată împotriva U.R.S.S., în vederea desfășurării cu succes a „planului Barbarosa”¹. Tot lui îi aparțin organizarea lansării unei mase de agenți germani în spatele frontului sovietic, născocirea unor date despre „caracterul tot mai agresiv al rușilor și despre pregătirile lor de război”, subvenționarea unor bande înarmate din rîndurile naționalistilor ucraineni etc.

De fapt, este și greu de găsit o acțiune de provocare întreprinsă de spionajul hitlerist în care să nu fi fost implicat Schellenberg. Într-aci și operația „Zeppelin” — recrutarea de trădători dintre militarii străini căzuți prizonieri —, și completarea unor detașamente cu tot soiul de renegați, infractori și alte cursori ale societății — pentru a fi apoi trimise în spatele frontului inamic —, și instruirea diversioniștilor, și contactele cu emigrația albă... și „Cicero”, organizarea spionajului în cadrul Ambasadei engleze din Turcia, și intrigile împotriva lui Ribbentrop, pe care-l detesta Himmler, patronul său, și imprimarea de valută falsă americană și engleză, și interceptarea convorbirilor telefonice dintre Churchill și Roosevelt, prin cablul submarin S.U.A. — Anglia, și multe, multe altele. Autoritatea lui Schellenberg în cadrul conducerii naziste a crescut continuu. În 1942, el a ieșit din subordonarea lui Müller, șeful Gestapoului, devenind șef al Direcției VI (spionaj extern) a R.S.H.A.². Lui i-a dat ordin Hitler să pregătească actul terorist împotriva lui I.V. Stalin. Dar el a respins varianta inițială, propusă de ministrul de externe Ribbentrop (finerea unor tratative cu Stalin, pasămite, pentru încheierea păcii, în timpul cărora Schellenberg să-l ucidă pe conducătorul sovietic, trăgînd cu un pistol, montat într-un stilou), și a înaintat un plan propriu: a pregătit agenți, i-a dotat cu explozibili care deveneau activi la semnalul unui emițător pe unde scurte, de la distanța de 7 km, urmînd ca acești explozibili să fie instalați în mașina lui Stalin. Dar, după cum relatează Schellenberg în *Memoriile* sale, apărute la Köln, în 1959, după o pregătire serioasă, agenții parașutați lîngă Moscova, în vederea acestei acțiuni, au dispărut.

La dispoziția Direcției VI, condusă de Schellenberg, se aflau mijloace financiare imense, pe care șeful le cheltuia la bunul său plac. De pildă, pentru operația „Zeppelin”, au fost cheltuite 30 milioane mărci. De altfel Schellenberg lucra practic în afara oricăror limite bănești. Pe măsură ce influența Direcției VI creștea, scădea cea a Abwehrului (serviciul militar nazist de informații), condus de amiralul Canaris. De aceea, între acesta din urmă și Schellenberg s-a născut o înver-

șunată concurență³. Încă de la începutul anului 1942, șeful Abwehrului se afla sub supravegherea Gestapoului și S.D.-ului. Müller îi prezentase lui Himmler un dosar cuprinzător cu materiale care îl acuzau pe amiral de acte criminale, inactivitate și simpatie față de puterile apusene. În februarie 1944, Abwehrul a fost lichidat ca serviciu independent, organismele sale fiind subordonate lui Schellenberg, în cadrul Direcției VI. Șase luni mai târziu, Müller i-a telefonat lui Schellenberg și, cu ordin de la Hitler, a dispus arestarea lui Canaris, pentru participare la complotul generalilor din 20 iulie⁴. Iniținându-se la vila lui Canaris, Schellenberg l-a anunțat că a primit ordin să-l aresteze și că îi dă o oră pentru a se pregăti, timp în care nu va fi supravegheat. La care Canaris i-a răspuns: „N-am de gînd nici să fug, nici să mă sinucid”. Apoi a solicitat o întrevvedere cu Hitler, care i-a fost refuzată. Amiralul a fost trimis într-o temniță, apoi în lagărul de concentrare de la Flossenbug, unde a și fost spînzurat, în aprilie 1945.

O soacră compromițătoare

Cît privește concepția de politică externă a lui Schellenberg, ea se ghida după coordonate foarte precise: Germania avea un dușman ireductibil, U.R.S.S., împotriva căruia trebuia dusă o luptă pe viață și pe moarte. Cu Anglia și S.U.A., Reichul trebuia să găsească un limbaj comun și să formeze un front unit împotriva „comunismului mondial”. Șeful Direcției VI a menținut contacte permanente cu diverși reprezentanți ai serviciilor secrete din Apus și a întreprins sondeaje periodice cu privire la posibilitatea unor tratative separate.

La Nürnberg, reprezentanții S.U.A. și Angliei au obținut recunoașterea nevinovăției lui Walter Schellenberg, ca șef al serviciului de spionaj, și condamnarea numai pentru apartenență la S.S. și S.D. Nu a stat în închisoare șase ani, cum prevăzuse pedeapsa, ci numai doi, după care a fost grațiat, de administrația militară americană, și s-a stabilit în Italia. A murit în martie 1952, la Torino, lăsîndu-și memoriile, care au apărut prima oară în limba engleză, apoi în germană.

Deținînd informații secrete, autorul acestor amintiri relatează fapte puțin cunoscute sau total necunoscute. Dincolo de o oarecare tendențiozitate a textului, cititorul intră în culisele celui de-al treilea Reich. Metodele de lucru, provocările, ticăloșiile, falsurile războiului lui tuturor împotriva tuturor, rivali-

³ Schellenberg și Himmler îl detestau pe Canaris și se străduiau să-l compromită în fața lui Hitler, sperînd că, odată cu înlăturarea sa, Abwehrul va putea trece în subordinea lor. Oamenii lui Schellenberg dublau de obicei agenții lui Canaris trimiși în străinătate, de aceea rivalitatea dintre S.D. și Abwehr nu se limita numai la sferile conducătoare ale celor două organizații. Agenții lor se urau și se disprețuiau cu aceeași patimă ca și șefii.

⁴ Magazin istoric, nr. 2/1967.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1973.

² Reichssicherheitshauptamt (Oficiul central al securității Reichului), patronat de Heinrich Himmler.

tățile dintre căpeteniile militare naziste sînt spuse pe șleau. Iată un exemplu adus de memorialist pentru moravurile naziste. Hotărîndu-se să se însoare a doua oară, Schellenberg a dat la verificat dosarul de „puritate rasială” a logodnicei sale. A constatat că viitoarea lui soacră era poloneză. Imediat i-a comunicat lui Heydrich știrea, cu rugămintea de a-l ajuta. Acesta a obținut o dispensă de la Himmler, și Schellenberg s-a putut căsători. Ulterior, oamenii lui Müller au descoperit că soacra poloneză a lui Schellenberg are o soră căsătorită cu un evreu, care trăia în Bielorusia apuseană, teritoriu făcînd parte din U.R.S.S., din toamna anului 1939. Atunci, Heydrich a ordonat mutarea socrului german în orașul polonez Kalisz, ocupat de Germania, și ținerea lui sub observație pentru ca, la nevoie, să se facă presiuni asupra lui Schellenberg.

Memoriile șefului Direcției VI sînt deosebit de valoroase și pentru cunoașterea tratative-

lor separate ale conducerii Reichului cu reprezentanții puterilor apusene, cît și pentru pregătirea activă a agresiunii împotriva U.R.S.S., în perioada 1939 — începutul lui 1941.

De asemenea, lucrarea lui Schellenberg stă mărturie pentru eroismul antifasciștilor germani, membri ai organizației „Orchestra roșie”, cît și pentru descompunerea morală a liderilor nazisti. Deși se vor o cronică obiectivă a S.S.-ului, memoriile lui Schellenberg conțin multe plăsmuiri, mai ales antisovietice. Autorul lor escamotează voit participarea sa la urmărirea antifasciștilor germani, implicarea în acțiunile represive împotriva populației pașnice etc. Ohlendorf, unul dintre colegii săi, condamnat la moarte la Nürnberg, declară că Schellenberg nu s-ar fi dat în lături să conducă el însuși un comando special de omucidere, dacă asta i-ar fi fost pe plac lui Himmler.

Nazistul din fruntea Direcției VI

Dar mai bine decît se prezintă Schellenberg însuși nu o poate face nimeni. Cu fățărnicia, perfidia, caracterul lui intrigant, cu lașitățile și încercările lui de a ieși basma curată.

Convocare la Ribbentrop...

În vara lui 1944, cînd Ribbentrop¹ m-a chemat să-l vizitez la reședința lui de vară, de la castelul Fuschl, eram destul de îngrijorat. Nu mi mai dăduse nici un semn de viață de cîteva luni. Eram sigur că pune ceva la cale. Am combinat călătoria cu o întrevvedere cu Himmler, care își stabilise cartierul general într-un tren special, lîngă Berchtesgaden, reședința montană a lui Hitler. Eram extrem de obosit pe atunci; tocmai preluasem sectorul militar secret al amiralului Canaris, după arestarea acestuia, în august, ca urmare a atentatului săvîrșit împotriva lui Hitler, la 20 iulie.

Ribbentrop locuia la Fuschl, într-un palat foarte frumos, cu un parc minunat, pus la dispoziție de stat. Putea primi aici oaspeți de vază, fiind totodată destul de aproape de

Hitler. Contrar purtării lui obișnuite, a fost deosebit de cordial, s-a interesat de activitatea mea, accentuînd faptul că sectorul meu de muncă a devenit foarte important pentru el. Nu știam dacă solicitudinea lui față de mine era doar o fătărnicie sau dacă, într-adevăr, avea un motiv special pentru a mă trata astfel. Așteptam liniștit ca torentul lui verbal să se potolească.

După ce mi-a declarat că este într-un totu convins de importanța serviciului secret, mi-a spus că ar avea nevoie de niște rapoarte detaliate în legătură cu Statele Unite, în special în legătură cu șansele realegerii lui Roosevelt². Dorea, de asemenea, să mijlocesc trimiterea în America a unor agenți speciali — cu ajutorul unui submarin, —, care să facă propagandă în rîndurile minorităților germane de acolo. El preconiza o mare campanie la radio, care să se adreseze diferitelor minorități naționale din Statele Unite, pentru a genera o atmosferă ostilă re-

alegerii lui Roosevelt. Am discutat planul în amănunt și l-am întrebat de ce crede că aceste minorități ar avea motive speciale să împiedice realegerea. M-a privit cu mirare. „Nu trebuie să aibă motive speciale, mi-a răspuns. Pentru noi, important este să găsim mijlocul de a ne adresa de aici, din Europa, prin radio, acestor minorități. Motivele se pot născoci mai tirziu”.

I-am atras atenția că existau anumite dificultăți tehnice. Printre ele, sarcinile serioase ce reveneau flotei noastre de submarine, ceea ce ar fi împiedicat folosirea unui vas de mare tonaj pentru o astfel de operație. Brusc, mi-a venit în minte o discuție avută cîndva cu Ribbentrop, în care își expusese ciudatele sale teorii cu privire la activitatea serviciului secret. Nu m-am putut reține să adaug: „Cam tirziu, domnule ministru, la urma-urmei, o mină de superagenți pentru lumea întreagă nu poate săvîrși minuni”. Dintr-o dată, Ribbentrop a devenit mai rece: „Dragă Schellenberg — mi-a spus cu un glas trist — este o observație ne-

¹ Acest fragment face parte din lucrarea memorialistică a lui Schellenberg, *Hitler's Secret Service* (Serviciul secret al lui Hitler).

² La 7 noiembrie 1944, F.D. Roosevelt avea să fie ales pentru a patra oară președinte al S.U.A.

1944: eroicele armate sovietice — care au purtat pe umerii lor greul războiului antihitlerist — continuă seria ofensivelor de mare anvergură, izgonind spre birloagul lor învadaătoare ale celui de-al III-lea Reich.

dreaptă. Ar fi trebuit să-ți dai seama până acum că am făcut tot ce mi-a stat în putință pentru a ajuta și încuraja serviciul secret“.

Cele spuse erau atât de contrare adevărului, încât n-am știut ce să-i răspund. Am făcut o mișcare, cu intenția de a părăsi încăperea, când deodată Ribbentrop s-a ridicat și, cu o expresie glacială, m-a împins spre colțul biroului. „Un moment, Schellenberg. Am o problemă de mare importanță de discutat cu dumneata. Este însă esențial să păstrăm un secret desăvârșit. Nu cunoaște nimeni chestiunea, în afară de Führer, Bormann [șeful Cancellariei Reichului] și Himmler“. Fixându-mă cu o privire pătrunzătoare, a continuat: „Stalin trebuie să dispară“. Am schițat un gest din cap, în semn că nu înțeleg ce așteaptă de la mine. Mi-a precizat că întreaga putere a regimului rusesc rezidă în abilitatea și capacitatea unui singur om — Stalin. S-a întors apoi brusc, îndreptându-se spre fereastră. „I-am declarat Führerului că sînt gata să mă sacrific pentru binele Germaniei. Vom con-

voca o conferință cu Stalin și misiunea mea va fi să-l împuşc“.

„Singur?“, am întrebat. „Exact așa a spus și Führerul — un singur om nu se poate descurca. Führerul mi-a cerut să-i propun un eventual complot“. Și în acel moment m-a privit încordat. „Și eu te-am ales pe dumneata. Hitler — a continuat el — mi-a indicat să discutăm chestiunea numai noi doi, fiind sigur că dumneata vei sesiza aspectele practice ale planului, într-o lumină realistă. Iată, mi-a spus Ribbentrop în concluzie, motivul real pentru care te-am convocat“.

Nu știu exact ce mutră am făcut, dar nu cred să fi avut o expresie prea inteligentă. Eram mai mult decât perplex. Ribbentrop, care plănuise totul în cele mai mici detalii, a început deîndată să mi le explice. Fără îndoială că va fi un control sever al securității și că nu se putea strecura cu una cu două o grenadă sau un revolver în sala de conferințe. Dar auzise că departamentul meu tehnic fusese la punct un

revolver în formă de stilou, din care putea ieși un glonte de calibru mare, care ținea cu suficientă precizie, la o distanță cuprinsă între cinci și opt metri. Fusese informat că obiectul era atât de bine realizat, încât, la un prim control, nu i s-ar fi putut detecta adevărata destinație. „Totul e să reușim să-l introducem în sala de conferințe, în rest, nu mai trebuie decât o mină sigură...“

În cele din urmă s-a oprit. Îl studiasem foarte atent. În timp ce vorbea, se entuziasmasse într-atît, încît luase un aer de adolescent, profund tulburat. Îmi era însă limpede că aveam în față un fanatic îndrîjit, care nu dorea de la mine decât un singur lucru: să fiu de acord cu planul lui și să declar că sînt gata să acționăm împreună.

...apoi la Hitler

Am considerat întregul proiect produsul unei minți surrescitate sau suprasolicitate, ca să nu spun mai mult. Dar

pentru mine situația nu era deloc ușoară. Presupuneam că fiecare cuvânt de-al meu îi va fi imediat raportat lui Hitler. În cele din urmă, mi s-a părut că am găsit o soluție, ca să ies din încurcătură. Am răspuns că, deși, din punct de vedere tehnic, consider planul realizabil, întregul proiect depindea de aducerea lui Stalin la conferință. Ceea ce era extrem de dificil, mai ales după cele întâmplate rușilor la Stockholm și după concluziile lor în ceea ce ne privea¹. De aceea, personal, refuzam să mai fac vreo nouă încercare de a intra în contact cu rușii, căci eram compromis, și toate astea numai din cauza atitudinii de atunci a lui Ribbentrop. I-am sugerat că el însuși ar trebui să facă pregătirile

necesare planului său și să obțină acordul lui Stalin de a lua parte la conferință. Odată acest lucru înfăptuit, eram gata să-l susțin, cu fapta și cu vorba. „O să am în vedere problema — mi-a spus Ribbentrop — și o s-o discut din nou cu Hitler. Apoi îți comunic și dumitale“.

El n-a mai pomenit nici odată despre acest plan. Doar Himmler l-a mai amintit; era foarte mulțumit de răspunsul pe care i-l dădusem lui Ribbentrop. După discuții ulterioare cu Hitler, Himmler însuși a sugerat să se încerce ceva pe aceeași linie cu planul lui Ribbentrop. În consecință, experții noștri au construit un dispozitiv special pentru asasinarea lui Stalin. El consta dintr-o încălcătură explozivă cu un mijloc de fixare, cam de dimensiunea unui pumn. Conform planului, ea trebuia fixată de automobilul lui Stalin. Încălăcătura era prevăzută cu un fuzibil, care urma a fi acționat prin unde scurte; explozibilul era atât de puternic, încât automobilul pe care a fost încercat s-a făcut țândări. Transmițătorul, care provoca automat explozia, avea dimensiunea unei cutii de țigări și putea emite o undă ultrascurtă la o distanță de cca. 7 km.

Doi prizonieri din armata roșie, foști deportați în Siberia, dintre care unul cunoștea un mecanic din garajul lui Stalin, au primit misiunea de a comite asasinatul. În timpul nopții, ei au fost transportați cu un avion și parașutați în vecinătatea locului unde agenții noștri ne informaseră, prin radio, că se afla cartierul general al lui Stalin. Cei doi au sărit, ajungând cât ne-am putut da noi seama, la locul indicat; de atunci n-am mai auzit nimic despre ei, deși amîndoi erau dotați cu transmițătoare radio. Mă indoiesc să fi încercat vreodată să-l arunce în aer pe Stalin. Mi se pare mult mai plauzibil fie să fi fost prinși la scurt timp după cădere, fie să fi denunțat N.K.V.D.-ului misiunea lor.

Între timp, prăbușirea totală era din ce în ce mai aproape. Într-o zi, Himmler mi-a spus să mă prezint la raport în fața lui Hitler. La cartierul general al Führerului domnea aceeași atmosferă de muncă intensă și de tensiune. Nu-l mai văzusem de mult pe Hitler. Înfățișarea lui m-a speriat. Ochii erau obosiți și apatici. Brațul stîng îi tremura atât de tare, încît era silit să-l țină strîns cu mina dreaptă. Încerca să ascundă acest tremur

¹ La 16 februarie 1944, guvernul sovietic transmisese la Stockholm reprezentantului guvernului finlandez, o notă în care se precizau condițiile încheierii unui armistițiu: ruperea relațiilor cu Germania și internarea trupelor și navelor germane, retragerea trupelor finlandeze în interiorul frontierelor stabilite prin tratatul sovieto-finlandez din 1940, eliberarea prizonierilor de război sovietici și aliați etc. O lună și ceva mai târziu, o delegație finlandeză a început negocieri la Moscova, pe baza condițiilor de armistițiu propuse de guvernul sovietic și, deși această delegație considera condițiile acceptabile, guvernul finlandez le-a respins, la presiunea nazistilor.

„Dați-mi cinci ani și nu veți mai cunoaște Germania“, declara Hitler în nebuneasca sa înfatuare. De tot atîția a fost nevoie pentru ca țara să fie transformată într-un morman de ruine

GEBT MIR FÜNF JAHRE
UND IHR WERDET
DEUTSCHLAND NICHT
WIEDER ERKENNEN

GIVE ME FIVE YEARS
YOU WILL NOT
RECOGNIZE GERMANY
AGAIN

DELAWARE
SERVICE

penibil. Se încovoiașe, încît părea cocoșat. Avea un mers greoi și stîngaci.

El și Himmler măsurau camera, cu pași agitați. De îndată ce-am intrat, și-au întrerupt conversația și Hitler s-a așezat. I-a dat apoi niște ordine generalului Alfred Jodl, cu privire la frontul de est — înlocuirea a două divizii în sectorul central și alte cîteva dispoziții. Întorcîndu-se spre mine, a început să comenteze cîteva rapoarte mai recente ale mele, conținînd informații secrete: problemele din Balcani, mai ales relațiile între generalul Mihailovici (ministru de război în guvernul iugoslav, emigrat la Londra) și britanici și relațiile britanicilor cu Tito. Voia, de asemenea, să știe mai mult despre activitatea noastră de spionaj în Orientul Apropiat. M-a întrebat apoi despre alegerile din Statele Unite. I-am raportat cît mai concis cu putință.

Pe neașteptate, s-a ridicat, m-a privit pătruzător și mi-a spus pe un ton jos, vibrînd de supărare: „Îți citesc regulat rapoartele”. A urmat o lungă pauză. Cuvintele păreau suspendate în aer, acuzator. Am observat că Himmler dădea semne vizibile de neliniște. Involutionar, am făcut doi pași înapoi. Dar Hitler s-a apropiat de mine, continuînd cu aceeași voce: „Ține minte Schellenberg, în acest război nu poate exista nici un compromis, doar victorie sau distrugere. Și dacă poporul german nu poate smulge victoria de la inamic, atunci va fi distrus”. Nu voi uita niciodată cuvintele cu care a pus capăt discuției: „Da, atunci el merită să piară, căci cei mai buni dintre bărbații germani au căzut în luptă. Sîrșitul Germaniei va fi îngrozitor, iar poporul german își va fi meritat cu prisosință soarta”.

Mi-am dat seama că demența însăși se afla acolo, în mijlocul camerei, și că toate simțămîntele care mă legau de acest om dispăruseră în acea clipă. Ar fi vrut ca totul să fie nimic, numai pentru a-și satisface setea de răzbunare...

Versiunea românească
Florentina DOLGHIN,
Elena ANDREI

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Mihail Kogălniceanu — OPERE VOL. V. (text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Georgeta Penelea).

Editura Academiei, București, 1984, 462 pp., 46 lei: oratoria din anii 1878-1880 a marelui istoric și om politic român.

● Gh. Bichir — GETO-DACII DIN MUNTENIA ÎN EPOCA ROMANĂ.

Editura Academiei, București, 1984, 176 pp., 25 lei: prima monografie de specialitate consacrată acestei teme, evidențind continuitatea autohtonilor în sec. II-IV e.n.

● UMANISMUL REVOLUȚIONAR ȘI DREPTURILE OMULUI (coordonatori Victor Duculescu, Dan Mircea Popescu).

Editura politică, București, 384 pp., 19 lei: culegere de studii apărută sub egida Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale.

● Leonida Loghin — AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.

Editura politică, București, 1984, 624 pp., 32 lei: cronologie a acțiunilor militare, politice și diplomatice din perioada celei mai mari conflagrații cunoscută de omenire.

● STUDII ȘI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ.

Editura Academiei, București, 1984, 164 pp., 22 lei: volumul VIII al publicației editate de Academia de științe sociale și politice și de Institutul de arheologie din București.

● Hermann Oberth — BRIEF WECHSEL (ediție de Hans Barth). Editura Kriterion, București, 1984, 294 pp., 20,50 lei: volumul II al corespondenței fizicianului de renume mondial, întemeietor al astronauticii, născut la Sibiu.

● Corneliu Tamaș, Petre Barțașu, Sergiu Purece, Horia Nestorescu-Bălcești — FAMILIA BĂLCESCU ÎN DOCUMENTE VILCENE. Bălcești pe Topolog, 1984, 224 pp.: 28 documente din 1840-1869 referitoare la Zinca, Costache, Barbu și Nicolae Bălcescu.

● Carol Gölner, Paul Abrudan — FRANCSK RÁKÓCZI AL II-LEA. Editura militară, București, 1983, 216 pp., 8,50 lei: domnia unuia dintre cei mai de seamă principii ai Transilvaniei (1704-1711).

● Locotenent-colonel Liviu Groza — GRĂNICERII BĂNĂȚENI. Editura militară, București, 1983, 180 pp., 6 lei: pagini din cronică Regimentului de grăniceri din Caransebeș.

● Cezar Bolliac — SCRIERI (ediție de Andrei Rusu; prefață de Mircea Scarlat).

Editura Minerva, București, 1983, vol. I — 278 pp., vol. II — 556 pp., 48 lei: selecție din opera literară, politică și istorică.

● M. Gaster — LITERATURA POPULARĂ ROMÂNĂ (ediție de Mircea Angheliescu).

Editura Minerva, București, 1983, 416 pp., 25 lei: reeditarea primei sinteze pe această temă, la centenarul apariției sale, datorată unui erudit filolog și istoric literar (1856-1939).

● DOCUMENTE DIN ARHIVELE FRANCEZE REFERITOARE LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (sub egida Direcției generale a Arhivelor statului; lucrare întocmită de Emilia Poștăriță, Ielița Găulescu). București, 1983, 392 pp., 29 lei: repertoriul a 1170 piese de arhivă de semnificație pentru participarea țării noastre la prima conflagrație mondială.

● RELAȚII ROMÂNŌ-ENGLEZE DUPĂ 1821.

Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol”, Iași, 1983, 304 pp.: studii prezentate în cadrul celui de-al treilea Colocviu de istorie româno-englez (Iași 1-6 iulie 1981; Magazin istoric, nr. 9/1981).

● MANUSCRIPȚURI ÎN 50 DE NUMERE.

Muzeul literaturii române, București, 1984, 296 pp., 35 lei: sumarele (cronologic, de rubrici, de autori, iconografic) ale revistei al cărei prim număr a apărut în 1970.

GORDON W. PRANGE

Potrivit ordinului-directivă emis la 5 mai 1942 de Marele Stat Major japonez, concepția generală a noii ofensive navale majore în Pacific era următoarea: „Operația se desfășoară pe două direcții: împotriva atolului Midway și împotriva insulelor Aleutine. Acțiunile militare pe ambele direcții sînt strîns legate între ele și reprezintă părți componente ale unei operații unice, avînd drept scop ocuparea unor regiuni importante. Operația împotriva insulelor Midway va fi începută de o formație de portavioane, care va nimici prin lovituri aeriene forțele inamicului, în primul rînd aviația și instalațiile defensive de la sol. Urmează apoi debarcarea unui desant marin și ocuparea din mers a insulelor. Forțele navale principale ale inamicului, care se presupune că vor interveni din direcția insulelor Hawaii, vor fi interceptate și atacate de submarinele desfășurate în prealabil între Hawaii și Midway, de formațiile de portavioane, de flota principală și de unitățile care au participat la capturarea atolului¹.

Pentru efectuarea acestei operații masive, amiralul Yamamoto, comandantul-șef al flotei militare japoneze, dispunea de aproape 200 nave, care urmau să se desfășoare pe un aliniament de 1000 mile în nordul părții centrale a Pacificului. La 27 mai, ziua în care Japonia își sărbătorea flota militară, primele unități ale escadre de portavioane de sub comanda amiralului Nagumo ridicau ancora, luînd direcția Midway.

În același timp, amiralul Nimitz, comandantul-șef al flotei S.U.A. din Pacific, aflat la Pearl Harbor, nu avea nici o clipă de pierdut. Dispunînd — după cum s-a văzut din numărul trecut — de informații nesperat de precise despre intențiile și dispozitivul inamicului, el a început din timp pregătirile de ripostă. La 15 mai, Escadra specială 16, de sub comanda viceamiralului William Halsey (2 portavioane, 4 crucișătoare grele, 8 distrugătoare), care opera în mările sudului, a fost rechemată urgent în Hawaii. Două zile mai tîrziu, Nimitz a ordonat constituirea unei escadre, sub comanda contraamiralului Robert A. Theobald (2 crucișătoare grele, 3 crucișătoare ușoare, 10 distrugătoare), cu misiunea

¹ Takuciro Hartoni, *Japonia v. noine. 1941-1945* (Japonia în război), traducere din japoneză, Moscova, 1973, p. 210 (Sursa nu este citată în lucrarea profesorului G.W. Prange).

de a proteja bazele strategice din Alaska împotriva ofensivei japoneze pe direcția nord.

În urma îmbolnăvirii vicemiralului Halsey, pe care Nimitz conta pentru comanda operației de la Midway, dificila problemă a succesiunii a fost rezolvată prin numirea contramiralului Raymond A. Spruance în fruntea Escadrei speciale 16, alegere care s-a dovedit deosebit de fericită. Vicemiralul Frank Jack Fletcher, aflat și el în drum spre Pearl Harbor, la bordul portavionului Yorktown, grav avariat în cursul bătăliei din Marea Corallilor, urma să asigure comanda generală a operațiilor în zona Midway.

Repunerea în funcțiune a portavionului Yorktown — pivotul Escadrei speciale 17 — a fost o performanță tehnică absolut uluitoare. Sosit la 27 mai la Pearl Harbor, portavionul a fost adus în stare de perfectă pregătire de luptă în mai puțin de 48 ore; 1500 muncitori, lucrând noaptea la lumina reflectoarelor, au reușit să facă în acest răstimp

ceea ce, în condiții normale, ar fi necesitat minimum 90 zile¹.

Între timp, pregătirile defensive pe insulele Midway continuau într-un ritm febril.

Publicăm alte capitole condensate — cu titlul și subtitlurile revistei noastre — din lucrarea profesorului american Gordon W. Prange, *Miracle at Midway* (Miracolul de la Midway), apărută în S.U.A., în 1982, și la Londra, în 1983.

În numărul trecut al revistei, am văzut că lecția aspră căpătată de americani la Pearl Harbor nu rămăsese fără urmări. De data aceasta, strategii de la Washington erau conștienți de pericolul unei noi operații ofensive majore japoneze. O așteptau și se pregăteau stăruitor. Amiralul Chester W. Nimitz, cu statul său major, și comandorul Joseph Rochefort, șeful Biroului Cercetare, erau absolut siguri că Midway reprezenta principala țintă a japonezilor.

Principiul riscului calculat

Rochefort și oamenii săi au petrecut toată noaptea de 24 spre 25 mai 1942 lucrând la decriptarea unui mesaj neobișnuit de lung, interceptat de la japonezi. Se mai muncea încă de zor la traducere, când Nimitz i-a convocat la o ședință de comandament. Rochefort a înțrîzit mai bine de o jumătate de oră. Amiralul nu s-a arătat deloc încântat. Dar la vederea „mărfii” aduse de Biroul Cercetare, orice comandant i-ar fi iertat spărgătorului de cifruri și cea mai gravă abatere, cu excepția trădării sau crimei. Informațiile aduse descriau nici mai mult, nici mai puțin decât dispozitivul de luptă japonez, plus alte câteva „detalii”. Printre altele portavionul *Zuikaku* nu fusese încă introdus în formație², iar atacul urma să aibă loc cel mai devreme în jurul datei de 3 iunie.

Aceste informații i-au permis lui Nimitz să intre în posesia unei evaluări uluitoare de exacte a forțelor destinate

de inamic pentru faza Midway: 2-4 cuirasate, 4-5 portavioane, 8-9 crucișătoare grele, 4-5 crucișătoare ușoare, 16-24 distrugătoare și un minimum de 25 submarine. Comandantul-șef nu știa încă de participarea Grupării principale a lui Yamamoto, ceea ce, dealtfel, era cît se poate de benefic pentru liniștea lui sufletească, deoarece, chiar și fără Gruparea principală, japonezii le erau superiori numeric americanilor.

Cum era oarecum de așteptat, faptul că informațiile erau atât de cuprinzătoare a stîrnit suspiciuni, atît la Comandamentul flotei din Pacific, cît și la Washington. Nu cumva japonezii îi intoxică pe americani cu informații false? De ce ar încredința flota combinată date atît de secrete undelor radio? De ce ar trimite o flotă atît de uriașă împotriva unor obiective atît de modeste, ca Midway, Kiska și Attu?³ Din nou însă Nimitz s-a situat de partea oamenilor din serviciile sale de cercetare. Mai bine să-ți bizui strategia pe informații din surse radio decât pe un nebulos „nu cumva?”

Biroul Cercetare interceptase și decriptase acest mesaj, de importanță vitală, literalmente în ultimul moment. După ce și-au definitivat pla-

nurile și au transmis ordinul de luptă, japonezii au abandonat sistemul de cod JN25. Au trecut mai multe săptămîni, pînă ce americanii au reușit să-l cunoască pe cel nou.

Între timp, cele două insule ale atolului Midway se umpluseră de baraje de sîrmă ghimpată și amplasamente pentru tunuri, iar plajele și apele din jur gemeau de mine. 11 vedete torpiloare erau gata să ocolească recifele și să patruleze laguna, pentru a salva aviatorii parașutați și a sprijini forțele de pe tîrm cu foc antiaerian. Un iaht și patru vase pescărești reconverțite fuseseră pregătite pentru operațiile de salvare. 19 submarine țineau sub observație accesul din direcția nord-nord-vest, la o distanță de 100 pînă la 200 mile.

Nimitz avea gata planul operativ pentru toți comandantii de escadre, unități și subunități: Fletcher și Spruance urmau să-și aducă escadrela la nord-est de Midway, dincolo de raza de acțiune a avioanelor de recunoaștere nipone, în timp ce aparatele de recunoaștere americane, cu baza la sol, cu o rază de pînă la 700 mile depărtare de Midway, trebuiau să localizeze portavioanele japoneze, înainte ca avioanele lor, avînd o rază de acțiune mult mai redusă, să-i poată descoperi pe americani.

¹ Bernard Millot, *La Guerre du Pacifique*, vol. I, Editions Robert Laffont, Paris, 1968, p. 190.

² În cursul bătăliei din Marea Corallilor (8 mai 1942), personalul de zbor de pe portavionul *Zuikaku* suferise grave pierderi, din care cauză, ca și portavionul *Shokaku*, grav avariat în aceeași bătălie, *Zuikaku* nu a putut participa la operația Midway.

³ Ultimele două aparțin arhipelagului Aleutinelor.

Comandantul-șef al flotei din Pacific elaborase cîte o scrisoare specială de instrucțiuni pentru fiecare dintre comandanții celor două escadre: „În îndeplinirea misiunii încredințate,... vă veți călăuzi după principiul riscului calculat, în sensul că veți evita să expuneți unitățile pe care le comandați la un atac din partea unor forțe inamice superioare, dacă nu dispuneți de posibilitatea clară de a cauza inamicului pierderi mai importante”.

Atuurile din minca lui Nimitz

Superioritatea în materie de informații și elementul surpriză nu erau însă singurele avantaje deținute de Statele Unite. Ele aveau de partea lor și căile de comunicație. Pentru orice ofițer este suficientă o singură privire pe hartă ca să-și dea seama că Midway se afla la aproximativ 1 150 mile de Pearl Harbor, în vreme ce Hashirajima, principala bază a lui Yamamoto, era la mai bine de 2 500 mile de flota sa.

Un alt atu ascuns în mîncă de Nimitz era cablul transpacific, care, încă din 1903, lega Honolulu de Manila, atotul Midway aflîndu-se pe traseu. Prin acest cablu submarin s-au stabilit cele mai multe legături, înainte de luptă, între Pearl Harbor și Midway, japonezilor fiindu-le imposibil să intercepteze mesajele. Astfel, comunicările nemale de la țarm spre navele aflate în larg nu le puteau da japonezilor o imagine clară despre intențiile americane.

În plus, la vremea respectivă, radarul american era mult superior celui japonez, iar sistemul TBS de radiotelefonie permitea realizarea contactelor la mică distanță, între nave, precum și între nave și avioanele aflate în zbor, fără ca japonezii să le poată intercepta. Și totuși, la comandamentul lui Nimitz nimeni nu-și făcea iluzii deșarte. Americanii nu aveau în mîna o carte tare față de full-ul de ași pe

care Yamamoto îl putea oricînd arunca pe masa de joc.

În dimineața zilei de 28 mai, în vreme ce măruntaiele de oțel ale portavionului Yorktown erau supuse unei complexe operații chirurgicale, Escadra specială 16, de sub comanda amiralului Spruance, își făcea ieșirea în larg. Nucleul său principal era format din portavioanele Enterprise și Hornet. Împreună cu ele pornea grupul de crucișătoare compus din New Orleans, Minneapolis, Vincennes, Northampton, Pensacola și Atlanta, iar paravantul de distrugătoare cuprîdea Grupul 1 (Phelps, Worden, Monaghan și Aylwin) și Grupul 6 (Balch, Conyngham, Benham, Ellet și Maury). Escadra era completată de tancurile petroliere Cimarron și Platte, escortate de distrugătoarele Dewey și Monssen.

Spruance își dorea să scufunde cît mai multe nave japoneze, dar trebuia să nu uite că Statele Unite erau într-un dureros deficit de portavioane și distrugătoare. Așa că lui îi revenea răspunderea de a-și menaja, pe cît posibil, propriile vase. În același timp, singura utilitate a unui portavion este aceea de a servi drept aeroport plutitor; dacă avariile suferite îl fac incapabil să lanseze sau să primească aparate de zbor, el nu mai are valoare în lupta navală. În orice caz, misiunea lui Spruance nu era de a alerga după navele japoneze de dragul aventurii. Datoria lui era să împiedice inamicul să ocupe insulele Midway, ceea ce era de ajuns pentru a-i mobiliza întreaga capacitate de judecată în împrejurările date.

O grea povară psihologică

Spruance nu avea cum să știe că în ziua în care el ieșea în larg, 29 mai 1942, orele 6 dimineața, după fusul orar japonez, Gruparea principală a lui Yamamoto părăsea portul Hashirajima. Pe cînd Spruance ieșea din rada portului Pearl Harbor, Gruparea

principală se afla deja în drum spre canalul Bungo.

Indiscutabil că muza istoriei, Clio, are un ascuțit simț al umorului, chiar dacă el este ușor caustic: două flote ies din porturile-bază în aceeași zi, îndreptîndu-se una spre cealaltă, fără să știe însă nimic una despre cealaltă. Nimitz, Fletcher și Spruance nu au aflat decît la cîteva luni după bătălie că Gruparea principală a lui Yamamoto s-a aflat în apropierea teatrului de luptă, iar Yamamoto sau vreun membru al comandamentului său nu aveau nici cea mai vagă bănuială că o forță navală americană de suprafață, cît de cît respectabilă, s-ar putea ivi acolo, înainte ca invadarea atotului Midway să fie în curs de desfășurare, dacă nu chiar lăcheiată.

Pentru Statele Unite această ignorare era nu numai lipsită de semnificație, ci și categoric binefăcătoare. Dacă Nimitz și comandanții săi ar fi știut că o forță navală japoneză, avînd drept nucleu șapte cuirassate, inclusiv Yamato, nava-amiral a lui Yamamoto, se alăturase forțelor cărora trebuiau să le facă față, acest fapt nu ar fi putut să le influențeze strategia. Insulele Midway trebuiau apărate; nu exista nici o alternativă. Nimitz angajase deja în realizarea planului american absolut tot ce-i fusese posibil. Cunoașterea exactă a tuturor cărților pe care japonezii le pusese pe masă nu ar fi fost altceva decît o grea povară psihologică.

De cealaltă parte, pentru Yamamoto această ignorare a mișcărilor inamicului a fost dezastruoasă. Ea a făcut ca o potențială victorie absolută pentru japonezi să se transforme într-o înfrîngere zdrobitoare.

În cursul zilei de 30 mai, radiotelegrafistii lui Yamamoto au interceptat un lung mesaj codificat, cu indicativul „urgent”, transmis de un submarin american către garnizoana Midway; poziția submarinului a fost estimată de Ugaki, șeful de stat major al lui Yamamoto, „fie pe traseul Grupării de transportoare, fie în vecinătatea ei”. Deși japonezii nu erau în măsură să descifreze codul american, lungimea mesajului și specificația

„urgent“ constituiau indicii că era vorba despre o comunicare importantă. Ceea ce putea însemna că submarinul a descoperit dovezi ale ofensivei navale japoneze. Dar Ugaki nu a fost cituși de puțin tulburat. „Dacă mesajul transmis reprezintă un raport privind descoperirea forțelor noastre — se complăce să noteze în jurnalul său personal — atunci cu siguranță că inamicul se va alerta, sporind cantitatea de vinat pe care vom pune mâna în luptă“. Cu alte cuvinte, cu cât mai multe păsări americane vor fi stîrnite din cuib cu atît mai dolidora va fi, tolba de vînătoare a japonezilor.

În plus, comandamentul lui Yamamoto era încă optimist că și cordonul de submarine, care urma să ajungă la 2 iunie pe poziții, între Hawaii și Midway, va transmite prin radio orice mișcare a flotei S.U.A. din Pacific, cu mult

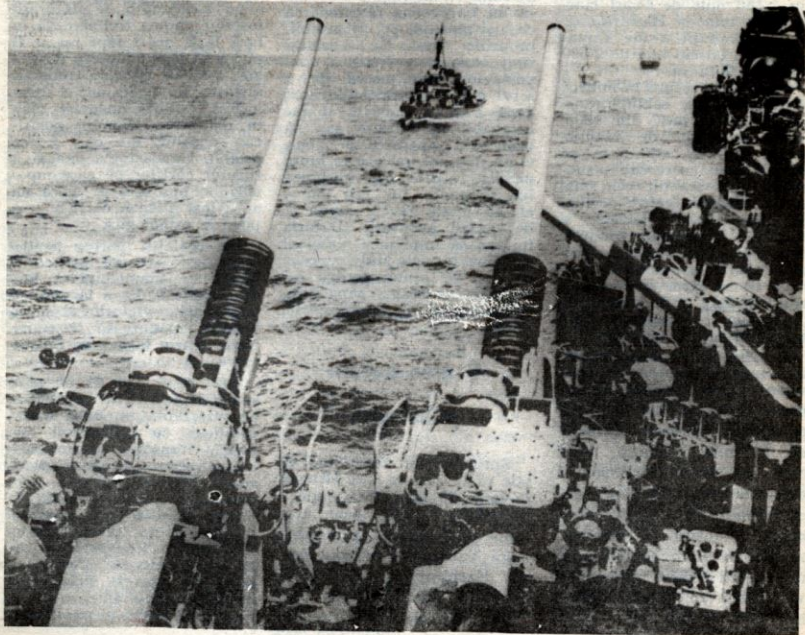
înainte de ziua debarcării. Chiar dacă submarinele s-ar fi aflat pe poziție la timpul stabilit — ceea ce nu s-a întîmplat —, oricum ar fi fost prea târziu, căci, la 2 iunie, Fletcher și Spruance trecuseră deja de zona presupusă a cordonului de submarine. În tot acest joc, Nimitz avea să fie cu un pas înaintea lui Yamamoto.

Între timp, Escadra specială 17 își încheiase pregătirile și, la 30 mai, ora 9 dimineața, ieșea din rada portului Pearl Harbor, chipurile „pentru a efectua exerciții de trăgere și a sprijini apoi Escadra specială 16“. Portavionul Yorktown avea o escortă destul de anemică: două crucișătoare, Astoria și Portland, și cinci distrugătoare, Hammann, Hughes, Morris, Anderson și Russell.

Chiar dacă flota americană ar fi avut informații absolut exacte despre cea japoneză,

adică dacă ar fi știut precis ce nave urmau să intre în luptă și de cine ar fi fost comandate, unde trebuiau să fie amplasate și cum aveau să lupte comandanții lor, ora și minutul fiecărei mișcări prevăzute — toate acestea, la un loc, nu ar fi fost suficiente pentru a asigura victoria americanilor la Midway. Serviciile de informații nu aveau cum să transforme schițele de proiectare în nave de război și nici pe tinereii abia ieșiți de pe băncile școlii de aviație în piloți cu experiență; ele nu puteau să scoată avioane apte de luptă dintr-o menajerie învechită și nici să producă torpile care să explodeze în momentul coliziunii. Dacă tehnica de luptă ar fi singurul factor care contează într-o operație militară, atunci japonezii ar fi trebuit să obțină o victorie rapidă și covârșitoare la Midway.

Vara lui 1942. În fața amenințării japoneze, flota americană se află într-o continuă stare de alertă

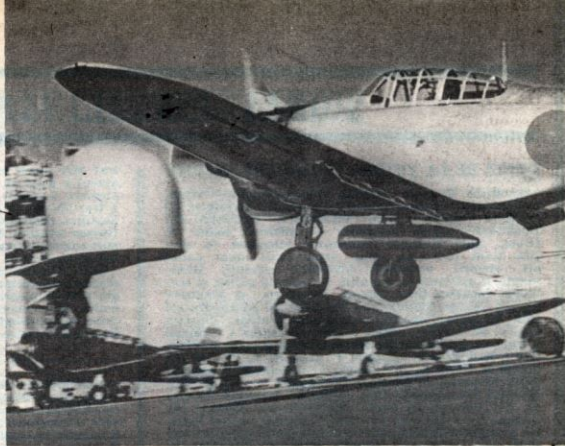

Întrebări pentru bărbații cu caschete albe

De asemenea, dacă și japonezii ar fi dispus de informații exacte — lucru practic irealizabil — este foarte puțin probabil că ei și-ar fi modificat substanțial planurile sau atitudinea. Gruparea americană de portavioane care se îndrepta în grabă spre vest arăta precum un David plutitor, ieșit să-l zgîndărească pe un Goliat, scăldat în apă sărată a oceanului. Să comparăm navele de război aflate sub comanda lui Yamamoto cu cele de care dispunea Fletcher și, pentru a fi absolut obiectivi, pe cât se poate, să includem și diversele nave americane aflate între insulele Hawaii și Midway, deși acestea nu făceau, de fapt, parte din escadere speciale. Japonia avea 4 portavioane grele, 2 ușoare, 11 cuirasate, 10 crucișătoare grele, 6 ușoare, 53 distrugătoare. Total 86 nave de suprafață. Pentru aceleași tipuri de nave, în ordinea dată, la S.U.A. se opera cu următoarele cifre: 3-0-0-0-17. Total 27 nave de suprafață.

În plus, niponii mai aveau cu ei 43 diverse nave, incluzând transportoare de trupe, tancuri petroliere, curățitoare de mine și alte vase de sprijin, în vreme ce americanii puteau mobiliza doar 23 „mărunțișuri”, cum ar fi vedete torpiloare, ambarcațiuni ale pazei de coastă, petroliere și chiar un iaht reconvertit.

Orice amiral care gîndea în termenii unei bătălii navale convenționale s-ar fi topit de ris la ideea unei confruntări între două forțe navale atît de neechilibrate. Desigur, statistica nu este hotărîtoare. O navă de război poate reprezenta un mecanism, un avantaj, o povară sau absolut nimic, în funcție de omul care o minuieste. Să luăm, de pildă, cuirasatul Yamato. Nava-amiral a lui Yamamoto era la acea vreme cea mai mare și mai grea navă de război de pe mările și oceanele lumii. Transformînd-o însă într-un stat major plutitor,

Zerourile — cele mai eficiente aparate de zbor nipone

amiralul îi tăiase ghiarele. Dacă judecăm după folosul pe care cel mai puternic cuirasat din lume l-a adus mindrilor săi stăpîni, mai bine rămînea la Hashirajima și economisea prețiosul combustibil pe care l-a consumat spre locul bătăliei și înapoi.

De fapt, lupta s-a dat între avioane, pe de o parte, și între acestea și nave, pe de altă. În privința aparatelor de zbor disponibile la data bătăliei, americanii aveau un ușor avantaj de 23 avioane (348 față de 325). Ca o ciudățenie, aceasta era și numărul bombardierelor armatei de uscat cu baza la Midway. În lumina rezultatelor obținute, putem considera prezența acestor aparate neglijabilă sau chiar un dezavantaj, deoarece ele au imobilizat cantități uriașe de combustibil și un mare număr de personal, care ar fi putut fi folosite cu mai mult succes în altă parte.

Desigur, o comparație între tipuri diferite de avioane este dificilă și poate induce în eroare. De exemplu, Japonia dispunea de o superioritate covârșitoare în bombardiere torpiloare, acele aparate de zbor lente, dar eficiente, care provocaseră atîtea pierderi la Pearl Harbor. În acest domeniu, americanii erau depășiți nu numai din punct de vedere numeric, dar și ca personal de zbor și ca tehnică de luptă. Avionul torpilor TBD era în-

vechit, lua greu înălțime, avea o viteză de 100 mile pe oră, iar torpile erau de o calitate execrabilă. Japonezii contau mult pe factorul surpriză, atît în distrugerea la sol a avioanelor americane, cu baza la Midway, cît și în angajarea lor în luptă deasupra micului atol, astfel încît ele nici să nu ajungă să participe la bătălia navală. Fletcher avea cu 20 bombardiere în picaj mai multe decît Yamamoto, însă acesta dispunea de 17 avioane de vîntătoare în plus, respectiv faimoasele aparate Zero, cu mult superioare oricărui avion cu care s-ar fi putut fâli americanii la timpul respectiv.

Către Midway — două mici punctușoare aproape invizibile pe harta Pacificului — se îndreptau acum forțele navale ale Statelor Unite ale Americii și Imperiului japonez, miza înfruntării fiind mult mai mare decît obiectivele imediate ale fiecăreia dintre părți. Va deveni oare Pacificul, pentru mulți ani de-acum înainte, un lac japonez? Vor rămîne oare Australia și Noua Zeelandă lipsite de apărare, suferind soarta întregii Asii de Est și de Sud-Est? Acestea erau întrebările la care aveau să răspundă bărbații cu caschete albe, în înțeleștea din jurul minusculei atoli din Pacific, cu numele de Midway.

Cuvînt introductiv
și versiune românească
Sergiu CELAC

POSTA MAGAZIN ISTORIC

LUPTA DE LA ȚUȚORA ÎN ÎZVOARE INEDITE

Tradițiile de luptă comună româno-polone — arată, în rândurile trimise redacției, eruditul cercetător al relațiilor româno-polone THEODOR HOLBAN din București, ajuns octogenar — coboară adânc în trecut, fiind ilustrate numeroase momente în care cele două țări s-au opus expansiunii unor puteri ale vremii: otomani, cavalerii cruciați, Habsburgii. E suficient să amintim de tratatul politic și economic încheiat între Mircea cel Bătrîn și Vladislav Jagello sau de ajutorul dat polonilor de Alexandru cel Bun în lupta împotriva cavalerilor teutoni (Magazin Istoric, nr. 1/1982), pentru a avea o imagine a vechimei și importanței legăturilor dintre Polonia și țările române.

Din numeroasele episoade de acest fel azi vrea să mă opresc în câteva cuvinte asupra unui moment în general puțin prezentat în istoriografia noastră — bătălia desfășurată în septembrie 1620, la Țuțora, localitate așezată pe râul Căinari, în nordul Moldovei, nu departe de Sorcea. Nu avem nici un studiu închinat acestei lupte, iar evenimentele sînt cunoscute în general după izvoare tirzile, care înfățișează deformat realitatea. De aceea, aș dori să semnalez un document inedit pe care l-am găsit înaintea de ultimul război mondial în arhiva Bibliotecii Universității din Varșovia (Ms. nr. 4.1.9, fol. 24-28). Nu știu dacă acest document mai există, deoarece elidându-se o mare parte a patrimoniului ei. Este vorba de o scrisoare din 24 septembrie 1620, scrisă la fața locului de către Stanisław Żółkiewski, participant la luptă, care în calitate de „hatman de cîmp” a avut un rol important în pregătirea taberei moldo-polone.

Înainte însă de a relata desfășurarea luptei se cuvin câteva cuvinte privind împrejurările istorice de la începutul secolului XVII.

Dupa domnia lui Mihail Viteazul, care reunise în hotarele stăpînirii sale cuprinsul vechii Dacii, în istoria Moldovei a urmat o perioadă de instabilitate politică marcată prin dese schimbări de domnii (opt în două decenii, dintre care șase au avut sprijin polon, Regatul polon fiind interesat să stăvilească atît expansiunea otomană, cît și încercarea de infiltrare a Habsburgilor în viața politică a principatelor). Ultimul domn din seria favorizilor poloni, a fost Gaspard Grațiani, fost mare dragoman la Poartă și guvernator al insulelor Naxos și Paros, înscăunat în februarie 1619. Deși socotit om de încredere al Porții, îndată după preluarea tronului — urmînd exemplul și al altor voievozi — Gaspard Grațiani s-a aliat cu forțele creștine, dîndu-se a avea sub puterea polonejoilor — cum spune Mircea Costin, Polonia fiind un rol important în cadrul acestor forțe.

Skinder-pașa, comandantul oștilor turcești din sudul Moldovei (Tighina și Cetatea Albă, transformate în raiale) a primit ordinul să-i detroneze pe voievozii și, totodată, să pînă capăt amestecul polon. Potrivit scrisorii lui Żółkiewski, armata polonă a trecut Nistrul la 3 septembrie, stabilindu-și tabăra pe râul Căinari. Încă mai înainte de această dată, Gaspard Grațiani avusese o ciocnire cu oastea turco-tătărară, iar vineri 4 septembrie domnul Moldovei „ajunse în tabăra polonă”, unde a fost primit „cu mîncare și băutură” (este vorba de primirea alessă ce se făcea înfașilor demnitari, menționată în alte izvoare asupra acestui eveniment).

La 9 septembrie, cele două corpuri de oaste, cea românească a voievozului și cea polonă a hatmanului, se uniră cu regimentul lui Lisowski (venit, de asemenea, pentru a participa la lupte), iar în seara zilei de 12 septembrie s-au stabilit tabăra în Țuțora, „peste dealul Dellidolna”. La 18 septembrie, a ajuns la fața locului și avangarda armatei otomane, stabilindu-și tabăra între Movila împărătească și Dellidolna.

„Armata turcă, care părea să nu aibă efective mai mari de 40 000 luptători și respinsă cu pierderi mari”. Forțele creștine s-au înșelat însă asupra tăriei efectivelor dușmane, căci „grosul armatei turcești sosi abia în noaptea zilei de 18 spre 19 septembrie”. Îscădeade spuneau că ar fi vorba de peste 200 000 luptători, „dar creștinii îmbătăți de victoria din ajun, refuzară să dea crezare acestor știri”.

Lupta s-a dat sîmbătă, 19 septembrie, oastea moldo-polonă fiind despărțită în două (otomanii aveau și 27 elefanți, cu care au separat cele două flancuri) și învinsă, cu toată vitejia dovedită de ostași. 3 500 otomani au căzut pe cîmpul de luptă, iar dintre creștinii s-au înregis-

trat 300 morți și 300 prizonieri. Otomanii au reluat atacul a doua zi, sînd pe aliați să se retragă cu mari pierderi. Refugiat cu un grup de boleri, Gaspard Grațiani a fost omorît pe drum de unul dintre aceștia, pe nume Septilic. (Potrivit unei alte știri, la 12 noiembrie 1620, Gaspard Grațiani încă mai trăia); în absența unor știri mai concludente să consemnăm totuși că în urma bătăliei de la Țuțora domnia sa a luat sfîrșit.

Deși încheiată nefericit, bătălia din septembrie 1620 a reprezentat un moment important în încercarea statelor din această parte a Europei de a limita dominația otomană. Iar cunoașterea amănunțelor legate de desfășurarea ei contribuie la înțelegerea mai profundă a unor fenomene istorice.

CU MARE SATISFACȚIE

Prof. CONSTANT DOBRESCU, de la filiala Arhivelor statului, Ploiești, evocă, pe baza unor mărturii de epocă, eoul pe care l-a avut în rîndul locuitorilor prahoveni răsturnarea regimului militar-fascist și alăturarea României la coaliția antihitleristă. Astfel, un raport al Comisariatului de poliție Sînaia consemna: „Stîrca despre dărîmarea regimului fostului mareșal Ion Antonescu a fost primită cu satisfacție de majoritatea populației, fiind dornică de libertate, scăpînd de regimul dictatorial la timp, cînd țara se găsea într-un foarte greu impas”.

Locuitorii din Cîmpina — se arată într-un alt document — au primit „cu bucurie atîtîndea guvernului și hotărîrea luată de a înceta ostilitățile contra armatei sovietice și de a începe războiul contra germanilor și ungurilor [horthyștilor] pentru eliberarea Ardealului”.

În același document se preciza că „proclamația guvernului difuzată la radio, privitor la armistițiul României cu Națiunile Unite și ruperea alianței cu Germania a fost primită în toate straturile sociale din Cîmpina cu mare satisfacție. Entuziasmul a fost așa de mare încît foarte mulți cetățeni au început să formeze hore pe stradă”.

Populația din Slănie și Vălenii de Munte, se arată într-un alt document, „manifestă bucurie de încetarea ostilităților pe frontul de est și alungarea germanilor din țară. Adevărată satisfacție a produs în mase trecerea trupelor române spre frontul maghiar”.

MANIFEST

AUGUSTIN METESAN, jurist, din București, ne relatează: În anul 1943/1944 eram elev în clasa a IV-a a fostului Liceu comercial „Carol I” din București. În noaptea de 3 spre 4 octombrie 1943 o escadrilă de avioane britanice ale R.A.F. a întreprins un raid asupra Bucureștilor. Au fost lansate cu acriel prilej mai multe manifeste scrise în limba română. Dimineața, ducîndu-mă la liceu, am găsit un astfel de manifest, prin care Aliații îndemnau populația țării noastre la luptă pentru alungarea hitleristilor din țară. Aflîndu-mă sub influența U.T.C.-iștilor din liceu, am adus manifestul la școală și, în recreații, l-am citit și comentat cu mai mulți colegi. Afla direcția școlii și am fost chestionat cîteva ceasuri asupra provenienței manifestului. Consiliul profesoral a hotărît eliminarea mea pe o lună (cu suspendarea executării pedepsei) deoarece, se consemnează într-un proces verbal din 4 octombrie 1943, „[elevul] a venit în liceu cu un manifest dușman pe care nu l-a predat imediat la cancelarie”.

RĂNIT LA BĂNEASA

IOAN BÎZ, plutonier major în rezervă, din Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud: Sînt născut în comuna Monor, jud. Năsăud. În 1940, cînd parcea de nord-vest a României a fost cotropită de horthyști în urma Diktatului de la Viena, aveam 19 ani. Nemaiputînd îndura asuprirea și teroarea pe care horthyștii o aduseseră în sat, în octombrie 1941 împreună cu alți doi prieteni am trecut în țară.

În luptele revoluționare din București, am luat parte cu grupa mea (eram sergent major) la dezarmarea hitleristilor în mai multe puncte ale orașului. În noaptea de 23 august am dezarmat trupa germană de la fabrica de confecții și încălțăminte Mocimnița. În luptele de la aeroportul Băneasa am fost rănit și internat apoi la spitalul Colțea.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

PRECIZARE

Tovarășă JANA NEGOITĂ, director al Muzeului satului și de artă populară din București, ne scrie: Revista Magazin Istoric se bucură de un binecunoscut prestigiu în rândul cititorilor, ea urmare a problemelor de mare interes pe care le cuprinde în paginile sale. Prin sfera largă de aspecte abordate, revista este și un prețios sprijin în interpretarea unor fenomene ale culturii populare, iar ilustrațiile cu caracter etnografic înfățișate frecvent sînt de o deosebită valoare documentară.

Cunoscînd prohibiția științifică a colaboratorilor dumneavoastră, am fost surprinsă de inexactitatea explicațiilor date imaginii de pe coperta IV a numărului 7 (203) — iulie 1984 — „covor sugerînd elemente folcloristice ale strămoșilor noștri traco-geto-daci din zona Hunedoarei”. Localizarea piesei este greșită, ea provenind din zona Romanușii (sudul actualului județ Olt și respectiv partea sud-estică a județului Dolj). Întrucît piesa se află în expoziția permanentă a Muzeului satului și de artă populară și a fost frecvent reproducă, considerăm că se impune o rectificare de natură să restabilească adevărul.

Cu convingerea că opera pe care o realizați se inserie printre cele mai importante acțiuni de prezentare a artei patriei și poporului nostru, vă dorim succese în activitatea de viitor.

Între-adevăr, rectificarea este necesară și corectă, croarea datorîndu-se neatenției redactorului nostru Gheorghe David.

MOȘ ZEPELIN

Locotenent-colonel (r) IOAN MIHĂILEANU, din București: Citind articolul Capitala sub bombele germane (nr. 6/1981), vă trimit cîteva informații privind sistemul de apărare antiaeriană al Bucureștilor în perioada la care se referă articolul, respectiv toamna anului 1946. Dispozitivul de apărare antiaeriană a Capitalei a fost impus de faptul că, încă înainte de intrarea României în primul război mondial, Germania dislocase în Bulgaria cîteva zepeline și o escadrilă de avioane, organizînd la sud de Ruscucă o bază de atac.

În noaptea de 15 august 1916, artileria antiaeriană a Capitalei a deschis focul asupra unui zepelin ce venea de la Ruscucă. În noaptea de 21 august 1916, postul de observare de la Prundul a semnalat zepelinul Z-86 care, ajuns deasupra Bucureștilor, a fost avariat de artileria română. Acest episod este relatat de comandantul aeronavei în cartea sa *Im zepelin gegen Bukarest*, publicată după război la Berlin, unde, printre altele arată: „am fost lovit, nici nu e de mirare, de îndrăgita canoadă a românilor”.

Comandantul tunului care a lovit zepelinul și l-a scos din luptă pe toată durata confrăcării a fost sergentul Scipione Șerbănescu, care de atunci a fost denu-

uit „Zepelin”. La bătrînețe era cunoscut în cartierul unde locuia drept „Mos Zepelin”. În alăturata imagine, „Mos Zepelin”, alias Scipione Șerbănescu, într-o fotografie făcută prin anul 1970, la Muzeul militar central, lângă tunul său, calibru 75 mm, model 1880.

MULȚUMIRI

Mulțumim următorilor cititori pentru felicitările și urările transmise precum și, pentru propunerile, sugestiile și completările pe marginea unor articole adresate redacției: DANIEL FLORISTEANU, elev din Iași; Ing. IOAN CACOVEANU, din Cluj-Napoca; Ing. I. IONȚĂ, din Ploiești; TATIANA și ȘTEFAN ȘTEGARU, din Galați; ION TECULESCU, din com. Sf. Gheorghe, jud. Iași; NICOLAE HARAS, din Tirgu Ocna, jud. Bacău; ION STOICA, din București; V. MANZA, din Bacău; TACENCO ALEX. BURGHELEA, din Sinaia; GEO CIOLCAN, din București; IOANA PETRESCU, din Constanta; MENDEL FISCHMAN, din Timișoara; ADRIAN EM. POPESCU, din com. Covrigi, jud. Gorj.

PE SCURT

CONSTANTIN PREDĂ, din com. Vărbilău, jud. Prăhova, muncitor metalurgist la Uzina mecanică Plopeni, ne relatează despre participarea muncitorilor de aici la luptele revoluționare din august 1944, cînd și-au apărât cu devotament și eroism uzina.

Ing. VIRGIL COMAN, din București, ne trimite cîteva date privind trecutul comunei Burgard de lângă Sibiu. LIVIU BEUDEANU, din Curtea de Argeș, evocă un episod din primul război mondial: predarea Regimentului 32 hovenzi din armata austro-ungară (unitate formată în majoritate de români) trupelor italiene, ca rețuș de a mai lupta pentru coroana imperială.

GHEORGHE BOGDAN, din Năsăud, jud. Bistrița-Năsăud: în nr. 12/1983 am publicat informații referitoare la voluntarii români din Italia, inclusiv un document unicit din Filiala Sibiu a Direcției generale a Arhivelor statului — pe coperta a treia, fotografia lansată în 1918 cu ocazia alecării legiunii române din Italia, în vederea luptei pentru fărîșirea statului național unitar.

ADRIAN ROSCA, din com. 23 August, jud. Constanța, ne semnalează descoperirea unor resturi arheologice pe raza localității sale, pe malul lacului Tatlageac.

CERERI ȘI OFERTE

ION STOICA, str. Ing. Pascal Cristian, nr. 34, sector 3, București, solicită: nr. 4/1967; 1/1968; 5/1983; ofera: nr. 2, 5, 7, 8/1967; 6/1969; 7, 8, 10, 12/1970; 4/1971; 7/1973; 12/1975; 3/1981.

AUGUSTIN I. RUS, com. Budești, nr. 10, jud. Bistrița-Năsăud, solicită: colecția 1967-1969, nr. 2-5, 9, 10/1970; 6/1973; 1-3, 10/1975; 8/1976; 6, 10/1977; 9, 10/1979; 6/1973; 1-3, 10/1975; 8/1976; 6, 10/1977; 7/1978; ofera: nr. 1-4/1979; 9-12/1982; 1-2, 12/1983.

GHEORGHE BOJOGA, sat Plevna, com. Suharău, jud. Botosani, solicită: nr. 1, 4, 5/1967.

MIRCEA TULBURE, tel. 40.33.75, București, solicită: nr. 7/1970; 3, 4/1971; 3/1972; 2, 3, 5, 6/1978; 11/1981; 1, 7/1982; 1/1983.

MIHAI IORDĂCHESCU, aleca Băiceni, nr. 5 A, bl. 107, sc. A, et. 4, ap. 6, București, solicită: nr. 9, 10, 12/1982; 2-5, 7, 8/1983; ofera: nr. 7/1967; 2, 4, 9, 1980; 9, 11, 12/1983.

A. DRĂGAN, b-dul Gării, nr. 10, bl. 3, sc. A, et. IV, ap. 18, Brașov, solicită: nr. 1-4/1967; 9/1972; 8/1980; ofera: nr. 2/1971; 2, 8/1973; 11/1978.

ION PANAITESCU, aleca Nișei, nr. 3, bl. R-15, ap. 58, București, solicită: nr. 2/1979; ofera: nr. 2, 3, 5-9/1967; 7, 9/1968; 8/1970; 5/1980; 1/1981.

ȘTEFAN MEOSU, sat Tismana, nr. 127, com. Devesel, jud. Mehedinți, solicită: nr. 1-5/1967; 1-5, 12/1968; 1, 2, 4-10, 12/1969; 3, 4, 7-9, 11, 12/1983; ofera: nr. 6/1967; 3, 11/1969; 11/1971; 2, 3/1980.

AUREL MOCANU, str. 13 decembrie, nr. 1, et. IV, ap. 5, București, ofera: nr. 1, 6-9/1967; colecția completă 1968-1975; nr. 1, 2, 4-12/1976; 1-6/1977; TOMA PETRESCU, str. Garibaldi, nr. 25 A, sc. B, ap. 20, București, ofera colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) 23 AUGUST 1944 - 23 AUGUST 1984

Testimonies, New Archive Documents, Studies, Historical Narratives, Memoirs about the Significance in Romania and in Europe of the Historic Act of 23 August 1944 I. Popescu-Pufuri, I. Mitran, Ș. Pascu, I. Ceaușescu, V. Buduru, M. Ștefan, G. Zaharia, E. Preda, G. Buzatu, E. Bantea

SOMMAIRE (Histoire roumaine) 23 AOÛT 1944-23 AOÛT 1984

Témoignages, nouveaux documents des archives, études, reportages historiques, mémoires sur la signification roumaine et européenne de l'acte historique du 23 Août 1944 I. Popescu-Pufuri, I. Mitran, Ș. Pascu, I. Ceaușescu, V. Buduru, M. Ștefan, G. Zaharia, E. Preda, G. Buzatu, E. Bantea

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) 23 АВГУСТА 1944 г. - 23 АВГУСТА 1984 г.

Свидетельства, новые документы из архив, очерки, исторические репортажи, воспоминания о значении в румынском и европейском плане исторического акта 23 Августа 1944 г. И. Попеску-Пуфур, И. Митран, Ш. Паску, И. Чаушеску, В. Будуру, М. Штефан, Г. Захария, Е. Пред, Г. Бузату, Е. Бантеа

INHALT (Rumänische Geschichte) 23. AUGUST 1944-23. AUGUST 1984

Beweise, neue Dokumente aus Archiven, Untersuchungen, geschichtliche Reportagen, Erinnerungen an die rumänische und europäische Bedeutung des historischen Akts vom 23. August 1944 I. Popescu-Pufuri, I. Mitran, Ș. Pascu, I. Ceaușescu, V. Buduru, M. Ștefan, G. Zaharia, E. Preda, G. Buzatu, E. Bantea

SUMARIO (Historia rumana) EL 23 DE AGOSTO DE 1944-EL 23 DE AGOSTO DE 1984

Testimonios, nuevos documentos de archivo, estudios, reportajes históricos, recuerdos sobre el significado rumano y europeo del acto histórico del 23 de Agosto de 1944 I. Popescu-Pufuri, I. Mitran, Ș. Pascu, I. Ceaușescu, V. Buduru, M. Ștefan, G. Zaharia, E. Preda, G. Buzatu, E. Bantea

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psrifr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

Între 23 august 1944 și 12 mai 1945, armata română a participat la războiul antihitlerist cu un efectiv de 533 536 ostași

● Trupele române au parcurs prin luptă 1 000 km, au eliberat 3 831 localități, dintre care 53 orașe, provocând inamicului pierderi ce s-au ridicat la 20 000 morți și 118 000 prizonieri

● Pierderile armatei române s-au ridicat la circa 170 000 morți, răniți și dispăruți

În timpul operațiilor, au fost puse la dispoziția frontului:

● Rețeaua de căi ferate (7 986 km), parcul de locomotive (2 377) și vagoane (52 614)

● 92 % din capacitatea flotei fluviale și maritime

● 20 000 km rețea telefonică și telegrafică

● 845 km conducte de petrol

● 540 000 t carburanți

Efortul economic al României în războiul antihitlerist: mult peste un miliard de dolari (valută 1938)